

Pelîn

Kovara edebî - hejmar: 2 - bihar 1999
Buha : 1.500.000.- TL.

Ibrahîm Seydo
Kamûran Bedirxan
Lal Laleş
Celadet Bedirxan
Arjen Arî
Mustafa Aydogan
Melayê Cizîrî
Mehmed Uzun
Mehmet Sanrî
Ahmet Erhan
Rênas Jîyan
Emîn Bozan
Maykil Çayit
Rojîn Tibyatî
E. Mîran Janbar
Ş. Bekirê Soreklî
Barana Beravî
Charles Baudelaire
Zerdeşt Nînowa
Suut Kiliç
Ciwanê Abdal
Ahmet Telli
Remezan Alan
Serkeft Botan
Yaqûp Tilermenî

PELÎN

Pelîn
Kovara edebî
Hejmar: 2
Bihar 1999

Buha (Fiyat):
1.500.000 Lîra

Li ser navê weşanxaneyê
Dozê, xwedî û berpirsiya-
rê nivîsaran:
Ahmet Zeki Okçuoğlu

Yên edîtor:
Îbrahim Seydo
Selahattin Bulut
Mehmet Sanrı

Tîprêzî û Mîzanpaj:
Pelîn

Navnîşan (Adres):
İstiklal Cad. Orhan Adli
Apaydın Sk. No: 11-13/4
80050 Beyoğlu/İstanbul

Tel/Fax: (0212) 292 56 05
E-mail: doz@turk.net.tr

Şertên Abonetiya Salekê:
Li Ewropayê: 40. \$
Li Amerîka û
Awîstralyayê: 60. \$

İş Bankası. Beyoğlu
Hesap No:
T.L.: 1011 304210 1420794
Dwz: 1011 301033 176704
Çeka Posteyê: 105 10 90

Çapxane:
Ceylan Matbaacılık
Tel: 0212/ 284 37 21

Pêwîstiya lêbixwedîderketinê/Îbrahîm Seydo Aydoğan . . .	2
Edebiyata Welatî/Kamûran Alî Bedirxan	10
Maxolan/Lal Laleş	12
Zilamek û Zîmanek/Celadet Alî Bedirxan	14
Du Helbest ji Arjen Arî	17
Elyêzerê Kurd/Mustafa Aydoğan	18
Dîsa got şanê wî pîroz be/Melayê Cizîrî	26
Hawara Dîcleyê-(roman. beş.1)/Mehmed Uzun	34
Şîrên Hawarê/Kamûran Alî Bedirxan	51
Pangîn/Mehmet Sanrı	53
Rêzikên Dawiyê ên Helbesteke dirêj/Ahmet Erhan	56
Semîramîs/Rênas Jiyân	57
Roja/Emîn Bozan	64
Hevpeyvîn/Maykil Çayit-Mustafa Aydoğan	66
Qirdên Zarê/Rojîn Tibyatî	84
Tu kî yî...?/Îbrahîm Seydo Aydoğan	85
Reqsoreqso/E. Mîran Janbar	90
Do Êvarê/Şahînê Bekirê Soreklî	91
Guldesteyeke helbestan ji Barana Beravî	93
Sînor/Behram Dara	94
Xemgîniya Heyvê/Charles Baudelaire	95
Navê Mirinê Tune/Zerdeşt Nînowa	96
Demên Bihurî/Suut Kılıç	98
Bajar/Kostantînos Kawafîs/Rênas Jiyân	102
Cîhê Zarokên Cinna/Ciwanê Abdal	104
Di Berfê De Şop/Ahmet Telli.....	110
Bextewariya Îdeolojîk/Remezan Alan.....	111
Kemîn/Serkeft Botan.....	119
Pel/Yaqûp Tilermenî.....	120
Apê Reşo/ Pêkenok/ Berhevkar: Selahattin Bulut.....	123
Pirtûkxaneyê Pelînê.....	124
Qutîka Posteyê.....	126

Pêwîstiya

lêbixwedîderketinê

İbrahîm Seydo

Pêwîstiya kurdî her tim bi lêbixwedîderketinê hebûye. Di vî warî de, di dîrokê de ji ber tesîrên cuda, fikir û helwestên cuda xuya bûne. Hemûyan jî li gora tesîra xwe ya li ser civatê, tesîr li rewşa zimên jî kiriye. Ji ber helwesta cuda, hinan qîmet bêtir daye nivîsandina bi zimanên- çî ji aliyê dînî û çî jî ji aliyê desthilatdariyê- serdest û zimanê xwe daxistiye dereceya duyem. Hinan jî li hember tu zimanî kurdî piçûk nedîtiye û ji bo pêşdebirina kurdî her hewil daye û bi vê hêla xwe her pesiniye.

Rewşa zimanê kurdî, bi tesîra zimanên serdest diyar bûye. Dîsa bi tesîra îslamiyetê û Qur'anê, li medreseyan bi giştî zimanê perwerdehiyê erebî bûye. Kurdî bi tenê ji bo şirovekirinê hatiye bikaranîn. Ev heta qonaxa dîroka me ya nêz jî dom kiriye. Lê hin kesên din hebûn ku di vî warî de jî statuya kurdî parastiye. Bo nimûne; Mele Mahmûdê Beyazidî ku bi zimanê kurdî ders dida şagirtên xwe û digot "şagirtên kurd bi zimanê kurdî hîn xweştir fêr dibin." Ev yek jî ji bo bikaranîna kurdî xusûsiyeteke baş ya medreseyan e. Di warê lêbixwedîderketina kurdî de, ev hêjayî û mîrasa ku ji medreseyan ji me re mane, divê baş bêne nixrandin û îro jî ji bo parastin û pêşdebirina zimên fêde ji tecrubeyên wan bêne wergirtin.

Gava em di warê zimên de bala xwe baş didin dîrokê, wek li jorê jî hate diyarkirin, em dibînin ku eyn wek îro helwestên cuda derketine hemberî hevdu. Wê gavê jî gelek kesan bi zimanê tirkî an jî erebî dinivîsand; lê dîsa jî kesên mîna Elî Herîrî, Ahmedê Xanî, Melayê Cizîrî û hwd derketin û bi kurdî nivîsand. Tevî ku di berhemên navdarên ku li jorê behsa wan hate kirin, gotinên erebî û farisî cîhekî gelekî mezin digirin û ev xusûsiyet ji bo têgihîştinê îro hin astengan bi xwe re tîne jî, dîsa ji bo bikaranîn, parastin û pêşdebirina kurdî, kelehên me yên xurt in. Di nav wan de, kesên ku zimanê wan hîn jî pir bi hêsanî tê xwendin û fahmkirin hebûn. Feqiyê Teyran di vî warî de, nimûneya herî baş e. Kurdiya ku di berhemên wî de hatiye bikaranîn,

îro ji bêyî astengên pir mezin tê fahmkirin. Zimanê berhemên wî ji bo misteweya paqîjîya kurdiya wê demê jî nimûneyeke balkêş e.

Di warê lêbixwedîderketinê û têgihîştina girîngiya zimên de, bo nimûne, divê mirov behsa Ahmedê Xanî bike. Xanî, di “Mem û Zîn”ê de li ser sebeba nivîsandina xwe ya bi zimanê kurdî weha dibêje: (Ji ber ku şîroveya van beyitan dê nivîsê dirêjtir bike, ez ê bi tenê beyitan li jêrê binivîsim.)

Hasil: Ji înad, eger ji bêdad
Ev bid’ete xîlafê mu’tad
Safî şemirand, vexwarî durdî
manendê durî lîsanê kurdî
înayê nîzam û întîzamê
Kêşaye cefa jiboyê amê

Fîlcimle ne cahil û nezan in
Belkî di sefîl û bê Xwedan in
Ger dê hebûya me jî Xwedanek
Alîkeremek, letîfedanek
Îlm û huner û kemal û iz’an
Şê’r û xezel û kîtab û dîwan
Ev cîns bibûya li ba wî mamûl
Ev neqd-i biba li nik meqbûl
Mîn dê elema kalamê mewzûn
Alî bikira li banê gerdûn...

Ji van beyitan mirov dikare tê bigihêje, bê Ahmedê Xanî di warê kurdewariyê de mirovekî çî qas hêja ye. Weke ku ew jî diyar dike, gelek kesan wê demê, weke îro, berhemên xwe bi zimanin din dinîvandin. Di herdu beytên serî de dibêje, ji înadê an jî ji neçariyê dest bi vî karî kiriye û ji dêleva karê hêsan ku her kes dike, karê dijwar û bizehmet

Da xelq-i nebêjitin ku: “Ekrad
Bê ma’rîfet in, bê esl û binyad
Enwaê mîlet xwedan kitêb in
Kurmanc-i tenê di bê hesêb in”
Hem ehlê nezer nebên ku: “Kurmanc
îşqê nekirin ji bo xwe armanc
Têk da ne ditalib in, ne metlûb
Vêk ra ne mihîb in, ne mehbûb
Bê behre ne ew ji îşqebazî
Farix ji heqîqî-yû mecazî”
Kurmanc-i ne pir di bê kemal in
Emma di yetîm û bê mecal in

hildibijêre û bi zimanê kurdî dinivîsîne. Dû re, dê bi tesîra Ahmedê Xanî gelek kesên din dest bi nivîsandina kurdî bikin. Lê, rewşa ku kurd tê de ne riyê nade ku zimanê wan jî bi pêş ve bikeve.

Şerê ziman û edebiyatê

Du dem hene ku tesîrên bingehîn hem bi giştî li civata kurdan û hem jî bi taybetî li zimanê wan kiriye. Yek jê bi darê zorê misliman-kirina kurdan bû û ya din jî talana ku bi 1071ê re dest pê kir û bo-belatên ji wê zan. Tesîra herdu deman û desthilatdariyên biyanî di navbera kurdan û dinyayê de sînoren mayinkirî ava kirin. Wek her civatên Rojhilata Navîn, civata kurdan jî di esasê xwe de ji ber van, para xwe ji guhertinên li dinyayê dibûn wernedigirt.

Ronesansa ku li Ewrûpayê teqiya, huner û edebiyata ku li wê derê bi pêş ket, rengê xwe guhert, şax berda û dinya di bin tesîra xwe de hişt, heta sedsala 19an jî nehat Rojhilata Navîn û Mezopotamyayê. Kurd jî ancax di dawiya vê sedsalê de digel hemû zordariya li ser ziman û hebûna wan, bi saya weşandina rojnameya Kurdistanê tev li vê heyama nû dibin.

Di serê sedsala bîstan de rewşa kurdan hebekî din tê guhertin. Şerê dinyayê yê yekem xelas bûye. Welatê ku nêzî sêsed sal berê bûbû du perçe, êdî bûye çar perçe. Kurd ji hev belav bûne. Pismam, dost, cîran û heval li aliyê din mane. Êdî sînor ketine orta wan. Kurdên ku beşdarî serihildanan bûne, yan hatine kuştin yan jî xwe bi zorê gîhandiye deverên sitarê. Li welêt agir bi erdê ketiye, tirseke mezin civat hêsir stendiye. Di bin vê atmosferê de, bêdengiyeke mezin çêbûye. Dinyaya kurdan ker û lal bûye.

Lê eynî pêvajoyê li perçeyên din, ji bakur guhertîtir dimeşe. Wê demê, di nav kurdên rojhilat (Kurdistana Îranê) û başûr (Kurdistana Iraqê) de li gora bakur û başûrê biçûk (Kurdistana Sûriyeyê) rewşeke baştir xuya dibe. Kovar û rojnameyên ku li herdu perçeyan dest bi weşanê kiriye, dikarin rewşa wê demê bi me bidin fahmkirin. Di edebiyata me de, pexşanê jî berê li wira serê xwe rakiriye. Li gora perçeyên din, kurdên başûr di rewşeke hebekî baştir de ne. Bi alîkariya Ingilîzan ziman û edebiyata kurdî bi awayekî baş bi pêş dikeve. Kovarên Pêşkewtin(1920-22), Jiyanewe (1923-36), Diyarî Kurdistan (1925), Zarî Kurdistan (1926-32), Ronak (1925- 35), Jîn (1934-36) û hwd.

Li başûr weşangeriya edebiyata kurdî bi derketina Gelawêjê (1939-49) digihije qada xwe ya herî bilind. Li rojhilat jî kovar û rojnameyên mîna Niştiman, Halala û Hawar ji bo ku mirov rewşa wê derê fahm bike, balkêş in. Dû re, mirov dikare behsa kurdên komarên Sovyeta kevn bike ku li cem wan xebatên giranbuha hatine kirin

û xebat û berhemên kesên mîna Ereb şemo, Qanatê Kurdo, Casimê Celîl, Eliyê Evdirehman û hwd tesîra xwe li hemû beşên welêt kiriye.

Ji bo kurdên bakur, wê gavê cîhê revê bin xetê bû. Kurd hê ew qasî hînî rêya Ewrûpayê nêbûbûn. Piştî avakirina Komara Tirkîyeyê, piştî serîhildana Şêx Seîd û ya Agiriyê, xezebeke nedîtî welat dabû ber xwe. Hilweşandin, qetlîam û talankirin wek xusûsiyetên wê demê derdikevin pêş. Kurdên di warê têkoşîna siyasî de têk çûbûn, di warekî din de dest bi şer kir: Şerê ziman û edebiyatê.

Di wê demê de çi kurdê ku dizanîbû bi kurdî binivîsanda dest bi xebatê kir. Helbet berî wê jî di nav kurdên bakur de weşanên bi zimanê kurdî mîna Kurdistan, Rojî Kurd, Hetawî Kurd û Jîn hebûn; lê di warê geşkirina edebiyat û zimanê kurdî de derketina Hawarê bû qada herî bilind. Celadet Bedirxan û hevalên wî çi berhemên edebiyata devkî ku xwe gîhandê, berhev kirin û gîhandin heta îro. Weke ku tê zanîn Celadetê ku dê li hember rewşa zimanê kurdî dilê wî biêşiya, bigota “Kurdino, malxirabino, an bi kurdi bixwînin, an jî mebêjin em kurd in,” û bêtir bi hêrs bixebitiya.

Şoreşa herî mezin a ziman û edebiyata kurdî wê gavê dest pê kir. Cara pêşîn em dikarin di vê demê de tesîra edebiyata Ewrûpayî nemaze jî ya fransîzî baştir bibînin. Wê gavê esasê edebiyata nûjen hate danîn. Bi vî awayî di dîroka edebiyata me de, demeke nû des pê kir. Mirov dikare bibêje ku di dîroka edebiyata me de dema herî biserketî jî ev dem e.

Piştî Hawarê, di nav kurdên başûr de, edebiyata kurdî bi serê xwe meşiya û bi pêş ket. Pexşan bêtir hate bikaranîn. Di nav kurdên Sovyeta kevn de jî eynî rewş hebû. Di warê çîrok û romanê de gavên hêja hatin avêtin.

Edebiyata Sirgûnê

Di nav kurdên jihevbelavbûyî de, kurdên ku herî dereng dest bi edebiyatê kir dîsa yên bakur bûn. Komara ku nû hatibû avakirin, jî bo ku kurdîtiyê bi kurdan bide jibîrkirin, zimanê kurdî jî qedexe kiribû. Ji ber ku nivîsandina bi kurdî qedexe bû, kurdên bakur tevî ku di salên 60î de hin gavên mitewazî û di salên hefteyî de bi saya atmosfera wê pêvajoyê û bi mêrxasiyeke siyasî gavên berbiçav hatin

avêtin jî heta piştî salên heyştêyî jî bi awayekî bi rêk û pêk ne bi kurdî xwend û ne jî nivîsand. Lê tevî vê yekê jî gava ji aliyê lêbixwedî-derketina zimên ve salên heftêyî bêne nîrxandin, ligel kovar û rojnameyên nivîrkî û nivkurdî, ku hîn jî gelek ji me di wê qonaxê de di jîn, divê bête behskirin ku Tîrêj bi xwerû kurdîbûna xwe ve, xwedîya cîhekî taybetî ye. Awayê Tîrêjê yê parastina zimên û xeta wê û mîrxasiya wê ya bi kurdî nivîsandinê, tesîreke erînî li nîfşên piştî salên heyştêyî jî kir.

Piştî ku di 12ê Îlonê de artêşê bi temamî dest danî ser iqtîdarê, kurdên ku careke din têk çûn, vê carê ji vir û wir xwe gihand welatên Ewrûpayê. Gelek ji van kesan gava xwe da alî, dîsa weke pêşiyên xwe, daketin bin xetê. Ev kesên ku ji şerê siyasî derketibûn, li wê derê li şopa Hawarê rast hatin û ji nû ve li xwe vegeriyan, xwe nas kir. Vê rewşa ha, kurdên ku ji serîhildanên serê sedsala bîstan derketibûn û piştî xwe gîhandibû bin xetê dest bi edebiyatê kiribû tîne bîra mirov. Kurdên ku ji nû ve li xwe vegeriyan û dest bi nivîsandinê kir, li Ewrûpayê ekoleke nû anî pê; edebiyata sirgûnê.

Kurdên Ewrûpayê li wê derê, nemaze jî li Swêdê, weşanxane ava kirin û dest bi weşangeriyê kir. Roman û çîrok û şîra nûjen jî li wîra pêşketina xwe domand. Hejmara nivîskaran û berhemên edebiyata kurdî zêdetir bû.

Gava ku li Ewrûpayê ev xebat têne kirin û li Tirkiyeyê jî piştî salên nodî zordestiya li ser zimanê kurdî hebekî kêmtir dibe, heyecana edebiyata kurdî ji nû ve serî hildide. (Ez dibêjim qey hewce nîn e ku mirov bibêje ev guhertin jî bi tesîra tevgerên siyasî ye.) Stembol piştî heyştê salî, ji nû ve dibe navenda berhemên kurdî. Lê dîsa jî nivîskaranê kurdî yên Ewrûpayê û yên Tirkiyeyê di serî de nikarin têkiliyê di navbêra xwe de deynin. Heta ku weşanxane li Stembolê jî ava dibin, kovar û rojname bêtir belav dibin û sazîyên kurdan têne avakirin jî ev rewş weha didome.

Girîngiya zimên

Rewşa ku îro kurd tê de ne û tiştê ku hatiye serê wan nehatiye serê tu neteweyî. Him welatê wan perçe perçe di bin destên biyaniyan de ye, him zimanê wan tê qedexekirin û him jî hebûna wan tê înkarkirin. Kurdên ku bi zimanê osmanî nivîsandiye ne bes e, êdî kurd bi gelek zimanên din jî dinivîsin. Tevî ku di van salên dawiyê de, hêdî hêdî hin berhemên bi zimanên ewrûpayî yên cuda xuya dibin jî nemaze yên bi zimanê tirkî û erebî hîn giraniya xwe didomîne. Gelek kurd di edebiyatê de, bi van zimanan gelekî nav jî didin. Ji ber wê, hin kes edebiyata me ya îro di du beşan de dihesibînin: Edebiyata bi kurdî hatiye kirin û edebiyata bi zimanin din hatiye kirin. Lê hin jî

dibêjin, edebiyata ku zimanê wê ne kurdî ye, ne edebiyata kurdî ye. Ev minaqeşe dê demekê dewam bike û bi xwe re fikirên cuda derxîne holê. Lê her çi dibe bila bibe, ger em dixwazin li hebûna xwe bi xwedî derkevin, divê beriya her tiştî em li zimanê xwe bi xwedî derkevin. Ger me ziman da aliyekî, an jî me ew teslîmî zemên kir, wê gavê me tirba xwe bi destê xwe kola! Ji nav şertên hebûna neteweyan yên herî girîng, ev in: Ziman, ol (dîn) û kultur. Gava em lê dinerin, em dibînin ku kultura gelek neteweyên dora me (bi çi awayî be jî) dişibe ya me; dîne wan û me (bi çi awayî be jî) yek e. Her tiştê me hatiye guhertin û tiştek tenê maye di destê me de ku em dikarin di warê hebûna xwe de lê bi xwedî derkevin. Ew jî, zimanê me ye.

Ji bo hewildanên kurdan vala dernekevin, tahba wan bi erdê neteqe, divê kurd təkiliya ku di navbera hebûn, parastina hêjahiyên neteweyî û lêbixwedîderketina zimên de heye, baş tesbît bikin û di bin ronahiya vê tesbîtê de di jiyana xwe de cîhekî girîng bidin kurdî. Ev jî weha dibe; divê her kurd bi kurdî bixwîne, binivîse, bide û bistîne, li malê bi zarokên xwe re ji derveyî kurdî bi tu zimanê din nepeyive; gava bi kurdî peyivî bipesine, gava bi kurdî nizanibe û ji bo fêrbûnê hewil nede fedî bike û baweriyê bêtir bi pêşeroja xwe bîne. Ger em weha nekin, ger em guhê xwe nedin vî warî, ger em şerekî giran li hemberî xusûsiyetên ku bi pêvajoya mêtîngehkariyê re bi me re peyda bûne, li dar nexin, em ê nikaribin hebûna xwe biparêzin

Tevî hemû dijwariyan û vê rewşa xerab, îro çirûskên ku pêşiyê li reşbîniya (pesimîzm-karamsarlık) me digirin û dibin sedemên xweşbîniyeke (optimîzm-iyimserlik) xurt, hêviya me ya bi pêşerojê xurttir û zimanê me bi me şêrîntir dikan.

Pêşniyariyek: Ji bo her pirtûkekê gulek

Di hejmara me ya yekem de nivîsek Mustafa Aydoğan hebû ku behsa Roja Pirtûkan dikir û digot pirtûka kurdî ji vê rojê bê par dimîne. Nivîskarê me pêşniyarek kiribû û gotibû “pêwistiya kurdan ji her kesî bêtir bi rojê weha heye.”

Xwendevanên delal, weke ku tê zanîn, 22ê Nîsanê wek Roja Rojnamegeriya Kurdî tê pîrozkirin; 23ê Nîsanê jî li gelek deverên dinyayê wek Roja Pirtûkan tê pîrozkirin. Ji bo ku ev herdu roj bi dû hev re tînin û em dixwazin pirtûka kurdî jî ji Roja Pirtûkan bê par nemîne, ew jî bikaribe xwe bixemilîne û derkeve ber xwendevanên xwe, me got heke (tevî Roja Rojnamegeriya Kurdî) ev herdu roj wek Cejna Pirtûka Kurdî were pîrozkirin dê ji bo pêşerojê karekî baş hatibe kirin.

Di Cejna Pirtûka Kurdî de mirov dikare pîrozbahiyên, semîneran, civînan, rojên înzeyan amade bike. Pirtûkfiroşên kurdî dikarin ji bo her pirtûkekê gulekê bidin bikirên pirtûkên kurdî û hwd.

Em ê vê pêşniyara xwe bibin ji hemû weşanxanê, kovar, rojname, pirtûkfiroş, nivîskar û saziyên kurdî re. Bi rêya Pelînê em ji vir bangî wan dikin. Em ê carê li ser reaksiyonên li hember vê pêşniyarê, xwendevanên xwe agahdar bikin. Em bawer in ku herkes ê tev li vê pêşniyara me bibe û ji bo ku ev cejn ji sala 2000î û pê ve were pîrozkirin, alîkariyê bike.

Li ser hejmara Pelînê ya yekem nivîseke piçûk û spasî

Zimanê qedexekirî, yanê zimanê kurdî, tev li hemû birînên xwe, xwe digihîne van rojan û li ber me disekine. Erê, îro hejmara xwendevanên kurdî ne bi qasî ku em dixwazin zêde ye, lê belê divê ev yek nebe sedema ku em bê hevî bibin. Ji ber ku li gora rewşa îro, êdî kurdê ku nikare bi kurdî bixwîne ji ber xwe fedî dike û hewl dide ku bi karibe bixwîne.

Kurd êdî xwe bêtir li zimanê xwe digirin û dixwazin bi zimanê xwe bixwînin û binivîsin. Gava ji bo Pelînê ez çûm Diyarbekir û Mêrdînê jî min ev dît. Gelek kesên ku demekê guh nedida kurdî, êdî bi kurdî mijûl dibûn, li kar û barê me dipirsîn, li kovarê bi xwedî derdiketin û ji bo belavkirina wê piştgirî dida. Wê gavê ez bêtir bi hevî bûm û baweriya min xurttir bû.

Kovara me bi hejmara xwe ya duyem jî digihêje destê we. Belê, hejmara Pelînê ya yekem di 10ê Sibatê de derket û me eynî rojê dest bi belavkirina wê kir. Hê hefteyeke wê neqediyabû, me nêviyê wê ji destê xwe derxistibû jî. Pelîn li her derê ku kurd lê hene tê xwendin. Li gora ku em dibihîsin, herkes bi kefxweşiyê mezîn Pelînê distîne û dixwîne, lê bi xwedî derdikeve. Em jî ji ber vêya gelekî kefxweş bûn. Em spasî elaqe û piştgiriya xwendevanan dikin.

Li gora reaksiyonên di warê hejmara yekem de gîhaştin me, kesên ku Pelîn dît û xwend, ew bi giştî eciband. Yên ku di hin waran de ji bo baştirkirina Pelînê rexneyên xwe yên biheq û dostane gîhandin me jî kêfa me bêtir anî û em li karê Pelînê bêtir sor kirin. Em girîngiyê mezîn didin reaksiyonên xwendevanên xwe. Hêviya me ew e ku xwendevanên me dê di warê rexneyên xwe de tewsîriyê nekin û ji bo Pelîneke hîn pêşdetir û kurdiyeke hîn bi rêk û pêktir, piştgiriya bikin.

Armanca me ew e ku her hejmareke nû ji ya berê bêtir were ecibandin. Kêmasî dê her hebin; lê heta ku ji me were, em ê bikin ku di her hejmareke nû de, kêmasî hindiktir bibin û kovar ber bi xweşiktirbûn û baştirkirbûnê ve here.

Di vê hejmarê de çar nivîs hene ku ez dixwazim behsa wan bikim. Yek jê Hawara Dîcleyê ku romana dawîn ya Mehmed Uzun e. Ev

roman berî ku derkeve, beşên wê yên din jî dê di Pelînê de bêne weşandin. Bi vî awayî, roman, berî ku wek pirtûk çap bibe, bi rêya kovarê digihêje xwendevanên xwe. Romana ku ji devê dengbêjekî zimanşêrîn hatiye vegotin, ez bawer im, di pêşketina edebiyata kurdî de, nemaze di ya romana kurdî de, dê cîhê xwe yê giranbuha bigire. Roman, ji aliyê şewaz û bikaranîna zimên hebekî dişibe romanên Mehmed Uzunî yên berê, lê belê bi mijar û hûnandina xwe jî romanên wî yên dîrokî û ya dawiyê (Ronî mîna evîne Tarî mîna mirîne) hebekî bi dûr dikeve. Di romanê de carna dengbêj dibe Mehmed Uzun, carna jî Mehmed Uzun dibe dengbêj, destê xwe dide ber guhê xwe û dengê xwe berdide. Ez bawer im, hûn ê jî bi kêfxweşî bixwînin. Ji ber ku dengbêjê Mehmed Uzun, ne yekî weha ye ku hema li civatekê bixwîne û here, bi dû re jî tavilê were jibîrkirin.

Nivîsa me ya din jî hevpeyvînek e ku Mustafa Aydoğan ji bo kovara me bi Maykil Çayit re kiriye. Weke ku xwendevanên me dizanin, di her hejmarê de dê hevpeyvîneke li ser mijarên balkêş hebe. Di vê hevpeyvîne de li ser gelek pirsgirêkên rastnivîsandina kurdî hatiye nîqaşkirin û bi mînakên, awayên wan î rast hatine pêşkêşkirin. Bi hêviya ku tiştên di vê nivîsê de hatine gotin bala kesên ku bi kurdî mijûl dibin bikişîne û di hin waran de pirsgirêkan ji holê rake.

Nivîsa Rênas Jiyana ku navê wê Semîramîs e, çî qas bişibe şanoyekê jî, ji her aliyê, teknîk û hûnandineke nû bi xwe re tîne. Hin rastiyan civata me bi zimanekî herikbar û helbestkî, tevî malzemeyên folklorîk, bi tarza şanoyekê û hin formên postmodern hatine hûnandin. Ez bawer im ku xwendevanên me dê ji vê berhema ku bi zanî û hesiyariyeke kûr hatiye nivîsîn, pir hez bikin.

Nivîseke din jî, ku dê balê bikişîne, rexneya Remezan Alan ku li ser du romanên Ereba Şemo kiriye. Heta niha li ser rexnegirên me bi xwe jî rexne dihate kirin; lê bi xebatên mîna vêya, ez bawer im, êdî rexneya kurdî jî dê bi awayekî objektîv û zanistî were kirin.

Bi hêviya ku Pelîn bi kurdî xweşiktir û kurdiya me ya şêrîn jî bi Pelînê şêrîntir bibe...

Heta hejmareke din bimînin di xweşiyê de...

Edebiyata Welatî^(*)

Dr. Kamûran Alî Bedirxan

Edebiyata welatî, ew edebiyat e ko ji jîna miletî, ji hiş û dilê wî, ji dîrok û çîrçîrokên wî, ji stran û lajeyên wî hiltêt.

Kaniya wî, dilê milet, hiş û heyata wî ye.

Tinê ev edebiyat e, ko germ, rengîn, bibîn û xwedan rubnahî ye.

Ji vê edebiyatê, dengê bilûr û dîlanê, stranên çiyê, zîziya hêvîn û hejkirinê bi teptepa dilan ve tên bihîstin.

Piraniya miletan pirîcar vê rastiyê seh ne dikirin, ber ne diketin.

Li ewropayê, miletin hebûn ko hej zmanên xwe ne dekirin. Zimanên xwe biçûk, teng, nespehî û nehêja didîtin.

Ev hal di welatên rohelatî de jî dihat ditin.

Herwekî di nav kurdan de, heçî mirovên zana radibûn kitêbên xwe ne bi zimanê kurdî lê bi zimanê biyaniyan dinivîsandin.

Piştî xebata sedan salan di welatên ewropa û rohelat de hate seh kirin ko ev rê dernakeve û ev awa naçe serî.

Çi ko milet ji wan kitêban re guh ne dida û xebata wan mîrovan berxudar ne dibûn. Ber vê yekê ev mirovên ha vegeriyan ser zimanên xwe. Vêca xebata wan zûka berên xwe dan û milet pey edebiyata wan çû.

Bi vî awayî di nav wan miletan de edebiyateke geş û zendî çar bû.

Êdin her kes zana nezana, bajarî gundî ko xwendinê zanî be, zimanê wan seh dikirin û kitêbên wan dixwendin.

Ji xwe welê jî diviya bû.

Ji ber ko ji nivîsandin û belavkirina kitêban qesd ew e ko hiş û fikrên qenc bikevin nav xelkê, di dil û serê wan de cîh bigirin.

Ji mesela zimanî pê ve meseleke din jî heye.

Herwekî nas e, fikr û hîs di dora zimanî de xwe digehînin hev û her ziman fikr û hîsên xwe û awayê gotina xwe bi xwe re hildigire û ew pê re diguhêzin, û pey zimanên xwe dikevin.

Bi vî awayî digel zimanî fikr û hîsên biyaniyan jî tên dikevin nav me, di dil û hişê me de cîh digirin û rû û gonê me ên manewî diguhêrînin, diheşîfnin.

Paşî vê gotinê, qesda me, awayê edebiyata me ji xwe têt seh kirin, û ew rêya ko em têt re dixwazin herin bi xwe vedibe û dikeve pêşiya me.

Vêca, divêt ko em bi zimanê dê û bavên xwe, bi zimanê şîrîn û delal, bi zimanê kurdî, bi kurdiya xwerû binivîsînin û fikr û hîsên xwe ji çîrok û stranên kurdî bigirin.

Ji xwe Ehmedê Xanî berî sêsed salî vê rêyê ji me re vekiri bû. Lê heyî paşiyên wî pê ve ne çûn.

Xanî kitêba xwe bi kurdmancî nivîsandi bû û fikr û hîsên wê ji çîr-çîrokeke kurdî, ji Memê-Alanê girti bû.

Xanî xurtiya zimanê xwe hêj wê gavê hesiya bû û ji wan re ko pê ne dinivîsandin bi beyta jêrin dixwest bide zanîn.

“Safî şemirand vexwar durdî.

Mavendî-derî lisanî-kurdî”

Êdin çax e, ko em bidin pey Xanî.∞

*.) Xwendevanên delal, Kamûran Alî Bedirxan di vê nivîsê de ‘q’ û ‘k’ di şûna hev de bi kar anîbûn. Weke ku tê zanîn, nivîskarên dema Hawarê nivîsên xwe bi wî awayî dinivîsandin; lê dû re wan jî dev ji wî awayî berdabû. Ji ber wê, me jî di vê nivîsê de cîhên wan bi hev re guhertin.

Lal Laleş

Maxolan

Berî zayinê 7000-8000

dîwanê reqasan dibû cîhê lomê ulûmvanan
tewşo-mewşo diherikîn ristên maxolanan
her ku diçû kûr dibû reqş

li ber lingên piçûk porê reş
şehwetê dahf vedabû...

lêv gihîştibû lêvê sor bûbû cîhan
peyvên tirsonek wek dilê xezalan
verşiyabû bi ser pêsirên serîbilind
esmercan, hemû zaferane...

ulûm; esmercan, eşq, cîhê we bihişt be
ji nuha û bi şûn de
di rojiya mirinan de bin
heta ku...

Piştî zayinê ... / ...

rojiya xwe ya mirinê
bi navê te î reşgirêdayî dişikînim...

Her dem

esmercan,
hew!

keçên nû bi xwînê derbûyî
dizanin bi navnîşana şoreşan
navnîşana evînên bêdawî
hemû keç piştî diya min a dişibe çiyê nîşan didin...

Berî zayînê 7000-8000

ez ê lêvên te bixwim,
devê te, hinarên bexçeyê temenê te
bila tu bes min bibînî.
ez ê çavên te bixwim, ertûşa esmer
li ser pêlên ava bakûrê sor
ava zelal a dil û zimên
ava gewimî xezeba dil; ez ji te hez dikim

ava şolî xezeb mir
nuha bêtir ji te hez dikim...

umrê min
di bêrika xwe de
deryayeke cer bi car dixeliya
şerekî sêlûbêl (anarşist)
herseke serê xwe dişuşt
hezkirineke diyalektîk
kenekî arkaîk diparêze binhişê min...

ji bo te min kêrên nêçîrê avêtin
çîrokên xwe li sûkên şewitî bi çavên xezalan diguhertin
hîn û hîn! xelk ji min re dibêjin
“ero...! ma ne tu yî yê ku çîrokên xwe difiroşe!”

keçên evîndarên birînan
şûr û mertalên evînê li ser serê min dibin û tînin
dibin û tînin...

Piştî zayînê

rojiya xwe ya mirinê
bi navê te î reşgirêdayî dişikînim
lêêê...

Zilamek û Zimanek

Celadet Alî Bedirxan

Belê heke ew zilamê xurt û bi vên peyda bû zilamek dikare zimanekî jihevdeketî saz bike û carina zimanekî mirî vejîne. Herwekî em ê niha bibêjin ew zilam peyda bûye û zimanekî mirî vejandiye û ew xistiye nav zimanên zindî, nav wan zimanên ko mirov pê daxêvin û mexsedên xwe pê eşkere dikin.

Me got zimanên mirî û zimanên zindî. Bêdiro, ji awirê jiyînbariyê ve ziman jî wek mirovan û wek her heybera rihber dizên, dijîn û dimirin.

Ji zimanên mirî hin hene warkor û kordûnde diçin, di pey xwe re tu tiştî nahêlin; ne kêl ne kitêb. Hinên din di pey xwe re eserine mezin, kitêbine hêja dihêlin û ew kitêb hetanî îro jî tenê xwendin. Lê ew ziman bi xwe mirî ne, ji ber ko êdî ew ne zimanê devkî ne û tu kes bi wan napeyve.

Li Ewropayê latinî, li rohelatê nîzing îbranî zimanine mîrî bûn. Latinî îro jî zimanekî mirî ye. Lê herçî ibranî êdî ne zimanekî mirî, lê-belê zimaneki zindî ye.

Belê ew mirovê bivên di nav cihûyan de derket û zimanê ibranî vejand. İbranî zimanekî samî, zimanekî kevnare, hevalê erebiyê ye. Tewrat yek ji çar kitêbên mezin pê hatiye gotin û nivîsandin. Bi tenê zanyan pê dizanîn û di kiniştan de tewrat bi vî zimanî dihate xwendin.

Herçî cihû bi zimaninê din, bi zimanên welatên ko tê de rûdiniştin xeber didan. Yanî cihûyan zimanekî milî, zimanekî xweser nîn bû û ji lewre wan bi zimanên xelkê xeber didan.

Di sala 1877an di şerê ûris û tirkî de zora tirkan çû bû û herçî milletên Belqanê hene ji bindestiya tirkan xelas bû bûn. Xelaskirina dewletên Belqanê nemaze bi destê çarê ûris çû bû serî û milletê ûris bi xwe bi vî îşî bendewar dibû û rojnameyên rûsî gelek qala dewletên Belqanê ên nû dikir.

Di welatê ûris de xortekî cihû bi navê Elyêzer bin Yehûda hebû. Kurê Yehûda wek herkesî bi vî şerî bendewar dibû û didît ko miletên bindest wek Sirbistan û Birxaristanê û ên mayîn ji nîrê zorkerên xwe xelas dibûn û digihaştin istiqlalên xwe. Yehûda bi van bûyeran li mi-liyeta xwe hişyar dibû û li ber halê miletê xwe diket. Yehûda didît ko halê miletê wî ji halê her miletê din xirabtir e. Cihû ne bi tenê bê we-lat û bê hikûmet in; lê zimanê wan ji nîn e û bi zimanên xelkê xeber didin.

Xortê cihû qerara xwe da û di dilê xwe de got: divêt cihû vegerin welatê pêşiyên xwe, welatê kurên Israil, û dîsan divêt ko cihûyan jî weke xelkê zimanek hebe û têk de pê baxêvin. Ew ziman jî zimanê pêşiyar, zimanê ibranî ye.

Yehûda hinî zimanê xwe bû û di sala 1878an de qesta Parisê, qes-ta wî bajarê mêvanheîn kir.

Li Parisê, Elyêzer bin Yehûda têkilî cihûyên Parisê bû. Elyêzer ji alîkî zimanê xwe pêş ve dibir û ji aliyê din fikrên xwe ên milî belav dikirin. Lê welatîyên wî bi xwe lê radibûn û heye ko digotin ev mi-rov dîn e. Lê Yehûda guh ne dida wan û ji esera xwe a mezin re bi vêneke xurt û mezin û bi serê xwe dixebitî. Yehûda kiribû serê xwe ji miletê xwe ê bêziman miletekî biziman bîne pê.

Yehûda bi xwe hinî zimanê xwe, hinî îbraniyê bû bû. Niha diviya bû îbraniyê di nav civata miletê xwe de belav bike. Ji bo çandina to-vê xwe jê re zeviyek diviya bû. Di sala 1881ê de Elyêzer keça mamos-teyê xwe ji xwe re anî û berê xwe da Felestînê. Bi vî awayî jinikek, himê xanimanekê, keti bû destê wî. Zaro wê bidana pey. Yehûda, bi rê ve, di vaporê de dersa jina xwe got û hetanî ko gihaştine erdê Fe-lestînê jina wi hînî çend pirsên ibranî bû bû.

Gava pê li erdê pêşiyar kirin Yehûda gote jina xwe, ji niha û pê de em ê bi tenê bi îbranî xeber bidin. Îbraniya jinikê gelek hindik bû. Jinikê kir ne kir lê mêrê wê ji qerara we ne geriya. Ne hewceyî goti-nê ye ko zaroyên Yehûda hetanî ko bûne xort ji îbraniyê pê ve bi tu zimanî ne dizanîn û ji lewre di nav xelkê de lal dihatine hesêb. Lê bi vê laliyê miletê cihû wek miletine din bû xwediyê zimanekî, xwedi-yê zimanekî xweser.

Yehûda û xelkê mala wî di zivariyê de dijîn. Lê çi xem. Ji fikirine mezin re fedakarine mezin divêtin. Ji ber ko xelk bi derbekê bîra fi-kira mezin nabe. Yehûda nanê tisî dixwar lê gava didît ko xelkê ma-la wî bi îbranî xeber dida, bawer bikin, xwe bextiyartirê mirovên dinyayê dihesiband.

Dawiyê Yehûda rojnameke bi îbranî belav kir û ji xwe re xwendevan jî peyda kirin. Bi rê va û di hin dibistanên cihû de dest bi xwendina îbraniyê jî kirin.

Ji milê din Yehûda ferhenga miletê xwe çêdikir û bêjeyên ko di zimanekî mirî de nînin ew jî pêk ve tanîn. Zimanê îbrani jî di nav ci-hûyan de belav dibû. Di sala 1922an de gava Elyêzer bin Yehûda mir, zimanê îbranî yê ko berî 30-40 salî zimanekî mirî bû, bû bû zimanê miletekî. Ev ziman îro di Felestinê û di rex erebî û inglîziyê de zimanekî resmî, zimanê dewlet û hikûmetê ye jî.

Kurdino, eve zilamek û zimanek û tiştê ko bi vîna zilamekî têtê pê. Di kar û biserhatiya vî zilamî de end û derseke mezin heye. Herçî miletên bindest û bêziman an bê zimanê niviskî divêt jê ibretê bigirin. Herçî em kurd, me ziman, me zimanekî delal heye û em pê daxêvin û piraniya me ji vî zimanî pê ve bi tu zimanî nizanin. Bi tenê divêt em hînî xwendin û nivisandina zimanê xwe bibin.

Îro hînbûna xwendin û nivisandina zimanê mader ji bo her miletî êdi ne bi tenê wezîfeke şexsî lê wezîfeke milî ye jî. Herçî bi vî wezîfê ranebûne wezîfa xwe a milî pêk ve ne anîne û bi kêrî miletê xwe ne hatine. Ji bona ko mirov bikare xwe ji miletekî bihesîbine divêt bi kêrî wî bêt.

Piştî ko em kurd jî wek miletên din bûne xwediyê elfabeke xweser, xwendin û nivisandina zimanê me gelek hêsanî bûye. Tecrîbê şanî daye ko li gora jîriya mirov kurd ji heftê heta çar heftan de dikarin hînî xwendin û nivisandina zimanê xwe bibin.

Belê piraniya kurdan bi tenê bi zimanê xwe ê mader dizanin û ji lewre li mal be ji derve be bi tenê bi kurdî dipeyivin. Lê di nav kurdan de hindikahîke kiçik heye û xelkê vî hindikahiyê an di welatê xerîbiyê de bûne an îro tê de dijîn. Tiştê ko ji vî hindikahiyê re divêt, heke bi zimanê xwe nizanin berî ewilî hînî wî bibin û pişt re di nav mala xwe û bi zar û zêçên xwe re her weki Elyêyer dikir bi tenê bi kurdî xeber bidin.

Belê ji van kurdan re divêt, gava ji derve têne mal, herwekî cilên xwe ji xwe dikin û wan bi cilên malê diguhêrin, zimanê xwe jî wê biguhêrin û bi zimanê kûçê di nav malê de naxêvin û zimanê malê, zimanê mader wek tiştêkî miqedes hilînin.

Arjen Arî du helbest

Wey Gidî...!

Min dil daye mewîşka çavên te,
ka guneh e?
Mijgulin te hene mijgulin te
reş... û bi ser de kilkirî?
Hewce ye bibêjim burhên rakirî?
Porê vekirî... pêşîrên berdî berdî...
wey gidî,
bûme hêsîrê te!

Çileyê Dawî.99

gazina gazî, ji generalekî

çavên min bide, generalê min
tu çavên min bide ji kerema xwe.
te du çav hene, generalê min
min ew wenda kirin û destên xwe.
ez Memedê te me, generalê min
te ez şandim şer, û qet te negot min.
şerê ku tu diçiyê çavan jî dixwe!

Adar.99

Elyêzerê Kurd

Mustafa Aydoğan

Sirgûn ewrekî reş î tarî... Sirgûn reşbîniya ku bûye kurkê qetiya-yî... Sirgûn êrîşên bêhêvîtiyê yên ku berê wan li bihara dilê me... Sirgûn reşqedera ziman û edebiyata kurmancî. Hem ziman û hem jî edebiyata me di gelek demên dîrokê de bi êrîşên pirhêl rû be rû bûne. Nuha jî bi îmkanên teknîka nuh ve hawîrdora wan hatiye girtin. Dinya hem li serê kurdan û hem jî li ser serê ziman û edebiyata wan bûye tara bêjingê.

Sirgûn bitênêbûn, sirgûn êş û elem, sirgûn hesret û kesereke bêdawî. Sirgûn li devereke bakûrê dinyayê ya xalî sermayeke dijwar î nedîtî. Sirgûn labîrentên wendabûn û bêhêvîtiyê... Malmîratê bîreke weha kûr î bêbinî ye ku mirov di wê de hertim bi hesreta bi rûkala dinyayê ketinê ve dişewite. Sirgûn zindana hêviyê ye; serî li kevirê gorê ketin e.

Di sedsala bîstî de her ji demekê carekê mecbûrî sirgûnê bûne û ji ber xezeba ku bi awayekî nedîtî bi ser wan de hatiye, xwe li geliyên kûr î bêbinî yên ku ji bo dabelihandinê amade bûn girtiye. Kurdan ji sirgûna bêbext bext xwestiye. Sirgûn jî bi nan û perçakî li ber digere ku hinek xwe lê bigire û ew jî bikaribe fonksiyona xwe bi cîh bîne.

Lê kurdan di dîroka xwe de nîşan daye ku sirgûn di eynî wextê de, di nav toz û dûmana ku ezmanê şîn bi tebeqeyeke reş nixumandiye de, çirûsk bi çirûsk hêvi ye jî. Ji ber ku ji bo ev qedera xerab bêteguhertin hewildanên herî berbiçav dîsa her li sirgûnê, li vê devera bêçare peyda bûne. Kurdan bi vî awayî ji bêçaretîye çare afirandine.

Ev li gel xebatên din di warê weşan, ziman û edebiyatê de jî her weha ye. Rojnameya "Kurdistan"ê ya ku em îsal sedsaliya wê pîroz dikin û me roja weşandina wê (22ê Nîsanê) wek roja rojnamegeriya kurdî qebûl kiriye - wek piraniya rojname û kovarên piştî xwe - jî li sirgûnê derketiye. Îro jî gelek kovar û rojname li sirgûnê derdikevin.

Îro jî ziman û edebiyat li sirgûnê bêtir di ber xwe de didin û îmkanên pêşveçûnê bêtir peyda dikin.

Hawarê jî wek gelek kovar û rojnameyên din ji ber xezeba tarîtiyê, ji ber agirê ku li kurdan bariyabû, 66 Sal berê li sirgûnê dest bi jiyana xwe ya weşanî kir. Ew gava piştî serîhildanên kurdan ên ji bo bidestxistina maf û azadiyên neteweyî têk çûn û co û cobarên welêt sor herikîn, gava kurd bûbûn noka li kevir, wek bendeke kurdan a ji bo xwe li hember êrîşên tunekirinê bikaribin bigirin derket ortê. Di pêvajoya ku pêlên bêhêvîtiyê bi xurtbûn û heybeta xwe ya herî mezin herkes dabû ber xwe de, ew li sirgûnê, li devera kana bêçaretiyê, wek kaneke hêvî û çareyê derdikeve ortê. Banga Hawarê di şertên ku êdî ço di şikeftê de hilnedihat de, halana ji bo desthilanîna kurdan e. Parêzgeha me ya weha xurt e ku li hember êrîşên asîmîlasyonê em dikarin bi ewleyî tê de bisitirin.

Hawar di jiyana kurdan de qonaxeke pir girîng e. Ev girîngiya wê, ne bi tenê ji ber kurmançbûne wê an wan wan xusûsiyetên wê yên ku min li jorê behsa wan kir, tê. Beriya her tiştî, fikira ku di 1919an

Ji aliyekî din ve, rûpelên Hawarê belgeyên dewlemendiya folklorê me ye. Wê jî bo berhevkirin û ya herî girîng jî bi awayekî bi nivîskî pêşkêşkirina hejariyên di vî warî de xebateke weha mezin kiriye ku mirov li hember şiyana dûrbîniya xwedî û xebatkarên wê ecêbmayî dimîne.

de bi tesîra Mecer Nowelê Îngîlîz bi Celadet Bedirxan re peyda bûbû, bi saya wê têkîlî bi jiyane re danî. Bi wî awayî Celadet Bedirxan bi perspektîva xwe ya ku yekîtiya zimên bi yekîtiya herfan pêk tê, bingeha alfabeya me ya latînî danî û di rûpelên Hawarê de pêşkêşî gelê me kir. Wî bi cîddiyeta alimekî her herf bi hûrbijarî hilbijart û sedemên vê hilbijartinê ji bo her herfê bi detay şîrove kir. Bi wê re bingehe grammer û rastnivîsandina kurmançî hat amadekirin. Ş piştî van gavên Hawar û xwediyê Hawarê, êdî tu kesî nema dikarîbû bigota zimanê me bi tenê zimanê axaftinê ye. Ji ber ku bi van gavan re hîmê zimanekî nivîsandî hatibû danîn. Gelo beriya Hawarê bi vî zimanî nehatibû nivîsandin? Celadet Bedirxan di hejmara bîstî de di vî warî de weha dibêje:

"Herê, hatibû nivîsandin û di zamanên gelek kevn de. Berî çend babelîskan hin camêran bi zimanê me kitêbînen mezin jî çêkirine. Lê wan nivîsaran ji me re zimanek nedianîn pê." Lê Celadet Bedirxan xebatên wan camêran înkâr nake; wek hinekan dîrokê ji xwe nade

destpêkirin û dibêje: "Heke Hawarê hîme zimanê me daniye Xanî giyanê wê afirandibû. Ji xwe kurdaniya bîrewer bi Xanî re dest pê dike."

Xusûsiyeteke din a Hawarê ev e; wê tesbît kiriye ku di navbêra edebiyata devkî û nivîskî de ferqeke mezin heye. Di vê niqteyê de tişteki nuh tune ye, ji ber ku ev beriya wê jî têtê zanîn. Lê tiştê ku xusûsiyeteke taybetî dike para wê ev e ku wê bi vê tesbîta xwe bi tenê qîma xwe neaniye û rewşa edebiyata nivîskî ya ku hema hema bi helbestan ve sînorkirî mabû qebûl nekiriye û ji bo zimanê me di her qada jiyane de bête bikaranîn, bi perspektîveke zelal û çalakiyên berbiçav hewil daye. Ji aliyekî din ve, rûpelên Hawarê belgeyên dewlemendiya folklorê me ye. Wê ji bo berhevkerin û ya herî girîng jî bi awayekî bi nivîskî pêşkêşkirina hêjayiyin di vî warê de xebateke weha mezin kiriye ku mirov li hember şiyana dûrbîniya xwedî û xebatkarên wê ecêbmayî dimîne.

Hawarê di xebata xwe ya ji bo pêşdebirina zimên de, girîngiyeke mezin daye wergeran jî. Wê di di pêşdebirina zimên de rola wergeran baş dizanîbû û ji ber vê yekê rûpelên xwe bi wergerên cur be cur jî xemilandine.

Mirov ji kîjan aliyê li Hawarê binihêre, mirov ê şoreşeke xurt tê de bibîne. Ew li gel xusûsiyetên xwe yên ku li jor behsa wan hate kirin, hem mamoste bû, hem dibistan û hem jî propagandîsta çand û zimanê kurdî bû. Ew di vê niqteyê de stûna me ya herî xurt e ku divê îro jî em xwe bispêrinê. Vê rola wê ya dîrokî nebûye qismetê tu kovarên din. Divê em li ser îmkanên ku bi saya wê hatin afirandin û fikir û kirinên xwediyê wê yên ku ji bo bingehekirin û pêşdebirina çand û zimanê me ku di pêvajoya jiyana wê ya weşanî de derketin ortê, bi awayekî pirhêl bifikirin, minaqaşê bikin û di vî warê de baweriya li ser esasê zanebûnê hatiye avakirin xurttir bikin. Bi şertê ku em di çarçoveya lêbixwedîderketina hêjayiyên xwe de bimînin, em dikarin di hin waran de bi awayekî cuda bifikirin û bi misteweya xwe ya nuha reforman minaqaşê bikin. Ev tişteki xwezayî ye û divê tu kes li hember bikaranîna vî mafê xwezayî raneweste. Celadet û Hawar bê şik bingehek in. Perspektîvên Hawarê çarçoveya me ye. Lê divê em hişkiya olperestî ji derveyî vê çarçoveyê bihêlin. Bi awayekî zanîstî û bi perspektîva ku hertiştê kêr divê bête temamkirin û her tiştê şaş divê bête rastkirin, minaqaşeyên xwe yên ji bo zelalkirin, pêşdebirin û lêbixwedîderketinê bidomînin.

Fonksiyoneke Derengmayî

Xusûsiyetên Hawarê û mîrasa ku wê ji me re hişt, wê ji hemû kovar û rojnameyên din vedîqetîne. Ev taybetmendîya wê, îmkanên bitesîrbûna wê jî zêdetir dike. Lê mixabin wê gavê tesîra wê ji bo hemû beşên welêt bi eynî dereceyê xuya nebû. Ev tesîr bi taybetî li bakurê welêt, ji ber şertên wê demê bi sînor ma. Ancax gava sirgûna bi 12ê Îlonê re dest pê kir, îmkanên ku Hawar bikaribe fonksiyona xwe ya derengmayî ji bo vî perçeyê welêt jî bileyize bêtir bûn. Bi binxetbûna xortên ku xwe ji ber xezeba tarîtiyê didan alî, şertên bicîhanîna fonksiyona derengmayî jî hêdî hêdî dihatin amadekirin. Di vê mahneyê de mirov dikare bibêje, Hawar "diyeriyeke" ji wan diyariyan e ku di pêvajoya xezeba 12ê Îlonê de hatiye bidestxistin.

Xusûsiyetên Hawarê û mîrasa ku wê ji me re hişt, wê ji hemû kovar û rojnameyên din vedîqetîne. Ev taybetmendîya wê, îmkanên bitesîrbûna wê jî zêdetir dike. Lê mixabin wê gavê tesîra wê ji bo hemû beşên welêt bi eynî dereceyê xuya nebû. Ev tesîr bi taybetî li bakurê welêt, ji ber şertên wê demê bi sînor ma.

Hawarê bê par hate jiyîn. Ger Hawarê bikarîbûya tîna xwe hida tevgerên wê demê, di warê bi kurdî jiyîn û lixwevegerînê de, gavên pir mezin dikarîbûn bihatana avêtin. Lê mixabin nîfşên heftêyî ji vê dewlemendiyê bê par, hilma xwe ancax li binya xetê vekir.

Min bi xwe Hawar cara yekem di havîna 1981ê de li bajarê evî-nê, li Qamişloka rengîn dît. Hevdunaskirina min û wê berê li taxa Qudûrbegê dest pê kir, lê gava me ji wira bar kir û em çûn xaniyê rahmetiyê Xelîlê Bêzo - ku gelek mexdûrên 12ê Îlonê wî baş nas dikin- êdî di orta min û wê de - wek ku di orta wê û gelek kesan de hebû- dostaniyeke ku gotin têrê nakin hatibû peydakirin. Ew bi temamî bû heval û hogira min a sirgûnê, dibistana min a xwe baştir nasîn û bi xurtî lixwevegerînê. Min her wê salê, ew çend caran xwend, bi gotineke din, min ew berê xitim kir û dû re jî carî kir.

Her ku min rûpelên wê di ser hevdu re qulipandin, deriyê dinyayeke rengîn û dewlemend li ber min vebû. Her rûpelek mîna kulîlkeke nûbişkivî... Ez ji bêhna ku ji wan difûriya sermest bûm û min bi

vê sermestbûnê xwe li baxê îrem girt. Min xwe di pêlikên ber derî re bera xwarê da, ez daketim dinyaya wê. Ez li mala Mîr bûm mêvan. Ez li mêvanperwerî û comerdiya kurdan bûm şahîd. Gava min li "Xwe binas" a wî guhdarî kir ne tu rêyên çiyayên asê û ne jî tu ba û bahozan dikarîbû ez rawestandama. Min şîretên wî yên di warê xwe-naskirin û lixwevegerînê xistin serê xwe û min soz dayê ku ez ê eynî şîretan li biçûkên xwe jî bikim. Min li Ehmedê Fermanê Kîkî guhdarî kir. Min di "Ez û Dîlberê" de rewşa Cegerxwîn î li hember "yar" ê dît. Ez li N.Zazayê ku evîn û hesreta dilê wî di dilê wî de hilnedihatin û zor dida qafesa sîngê rast hatim. Ez û ew, em di "Derketî" de bi gotina wî ya ku derketî li her derê bi tenê ye, bi hevdu re kelogirî bûn. Ez çûm şevbihêrka Dêrikiyan. Min ji Êlas Efendî tecrubeya 1925an wergirt, diwariya şertên sirgûnbûnê bi çavên serê xwe dît. Ez dû re bi xemgînî ketin bin darbesta wî û tevî hesreta wî min ew li Ebû Ceradê veşart. Min ji devê Qedrîcan li "Dêrik" ê guhdarî kir. Bi wê re di wê kelkela germa havînê de bi bayekî hênîk ji Tûrcelê hat û xwe li min girt. Ez bi Osman Sebrî re bi minasebeta "Tevdîra mişkan" li ser bêtevdîriya kurdan fikirîm. "Dil ji min bir" a Melayê Cîzîrî dil ji min bir. Min di bin tesîra Çarînen Xeyam ên bi kurdiya Kamûran A. Bedîrxan hatibûn wergerandin de piyaleyeke şeraba sor ji destê meygerekî girt û bi ser xwe de dakir. Ez bi Mem re ji temaşaya xweşîkbûna Zînê têr nebûm, lê dû re em bi hevdu re di nav dixana fesadiyê ya ku Beko bi erdê xistibû de wenda bûn.

Ez li Elyêzerê cihû rast hatim. Min dît ku zilamek dibêje ziman bîngêh e, bê ziman netewe nabe. Mirovek zimanekî vedijîne û pêşkêşî neteweyekî dike. Min di vî warî de li Celadet Bedîrxan guhdarî kir û ji serpêhatiya vî zilamî îbret girt. Min şertên Elyêzer û yên Celadet Bedîrxan dan ber hevdu. Min dît ku herdu jî li welatên xwe mezin nebûbûn. Lê herduyan jî bi fikirên mezin ji bo welatên xwe hereket kiribûn. Di vê rêyê de fedakariyên pir mezin nîşan dabûn. Herduyan jî ji bo yekîtiya neteweyî û yekîtiya zimên pêşevanî kiribû û dîsa herduyan ev pêşevanî di bin ronahiya perspektîvên xwe yên mezin î neteweyî de bi bawerî û bi îsrar meşandibû. Herduyan jî bawer dikir ku ger ziman tune be, netewe jî tune. Dîsa herduyan ji bo yekîtiya neteweyî jî ziman wek bîngêh dizanîbû.

Min serê xwe ji Hawarê rakir û ez li rewşa nîfşê xwe, ya rastî bê-tir li rewşa xwe fikirîm. Salên heftêyî wek xewnekê hatibû jiyîn. Di nav hêjayîyan de wan hêjayiyên neteweyî ku ji ber paraztina wan min xwe bi derbekê re di Kolana Evînê de dîtibû, ancax piştî hevdûdîtina min û Hawarê rohnîtir û zelaltir bûbûn. Nîfşê me heta wê gavê ji bo

bidestxistina wan hêjayiyan fedakariyên pir mezin kiribûn, lê piraniya wan bi hêjayiyan nejiyabûn, zimanê wan î esasî yê mînaqêşe û nivîsandinê ne zimanê kurdî bû. Lê ji ber ku ew kurd bûn û wan maf û azadiyên kurdan parastibûn felek li serê wan geriyabû û wan jî xwe li hêlîna sirgûnan girtibû. Di vê hêlînê de Hawar hat gaziya vî nîfşî û ew hêdî hêdî bi hêjayiyên eslî techîz kirin. Ji ber vê yekê mirov dikare bibêje ku di warê lixwevegerîna vî nîfşî de Hawarê bi derengî be jî roleke esasî lîstiyê. Ji xwe, yê ku di navbera bakurê welêt û Hawarê de dû re rola pîreyekê lîstî û hîn jî dilîze jî her ev nîfş e ku têkiliyên wan bi Hawarê re çêbûne.

Kurd di Hawarê de bilind in

Di her rîzeke Hawarê de, di her rûpeleke wê de û di her hejmareke wê de hewildanên jî bo kurdan hîn bilindtir bikin xuya dibin. Gava ew ji bo ku kurd bi xwe bihesin hewil dide, ji bo parastin û pêşdebirina maf û azadiyên wan dixebite, wek hinekî din ku di dema de dikin, kurdan qet biçûk nabîne. Nefretê ji kurdan nake. Tam tersê wê, ew ji kurdan pir hez dike û ji bo vê hezkirinê tiştê ku nikaribe feda bike tune ye. Ew ne ji xwe, ne ji dîroka xwe û ne jî ji hêjayiyên xwe fedî dike. Ew bi awayekî serbilind pesnê dewlemendî û hêjayiyên kurdan dide. Mirov dikare pir bi hêsanî bibêje ku bi Hawarê re rijikên kurdan jîr bûn. Ji bo ku kurd bikaribin bi xwe bihesin û xwe nas bikin, da ku bikaribin bi awayekî hîn xurttir û zanetir li van dewlemendî hêjayiyan bi xwedî derkevin, Hawar û Celadet Bedirxan xebatên xwe yên di warê şiyarkirin û fêrkirinê de bi hemû awayên fedakariyê û bê rawestan domandine.

Çeka me ya bi tenê: Ziman

Celadet Bedirxan di hejmara bîstî de, li ser çeka ku em ê bikaribin xwe pê biparêzin radiweste:

"Ji ber ku milletên bindest heyina xwe ji serdestên xwe bi du tiştan, bi qeweta du çekan diparêzînin: Ol yek, Zman dudo. Lê heke ola milletê serdest û bindest yak bibe, hingî çek yek bitenê ye, û bend tenê zman e."

Gotinên xwediyê Hawarê pir eşkere ne; di vî warî de xetereke esasî pêşkêş dikin; bîngêh û rêya biserketinê nîşan dikin. Piştî van gotinan, piştî xeta ku Elyêzerê kurd daniye, êdî hûn lîberal bin, sosyalîst bin, mihafezekar bin bibin; çî dinivîsînî, çî mînaqêşe dikin bikin. Lê ger we di van nivîsandin û mînaqêşeyên xwe de miameleya sinifa duyem bi zimanê kurdî re kir, ew tê wê mahneyê ku we ji destpêkê de wen-

da kiriye. Di vê qonaxa îro de hebûna çand û zimanê kurdî bi qasî ku bi dema Hawarê re nikare bê miqayesekirin tê tehdîtîkirin. Îro mala ku lê bi kurdî neyê peyivîn, komela ku zimanê wê yê resmî ne kurdî be partiya ku ji bo ji zimanê kurdî bireve li mazeretan bigere, nikare doza kurdan jî pêş de bibe. Ev her weha ji bo kovar û rojnameyên ji aliyê kurdan ve derdikevin û ne bi kurdî, lê bi zimanekî din xîtabî kurdan dikin jî derbas dibe. Ji ber ku ger kurdî bê jibîrkirin û di giraniyê de zimanekî din bibe zimanê me, wê gavê tu mahneya hewildanên me yên ji bo paraztin û pêşdebirina hêjayiyên neteweyî dê tune be. Ger em girîngiya bîkaranîna zimên fahm nekin, em ê her tim ji xelkê re herin êş.

Yên li xerîbiyê dijîn jî divê guhên xwe baş bidin Elyêzerê kurd. Ew di hejmara 40î de berê xwe dide kurdên li xerîbiyê dijîn û weha dibêje:

"Belê ji wan kurdan re divê, gava ji derve têne mal, her wekî cilên xwe ji xwe dikin û wan bi cilên malê diguherînin, zimanê xwe jî welê biguherînin û zimanê kuçê di nav malê de naxêvin û zimanê, zimanê mader wek tiştêkî miqedes hilînin."

Çi li welêt û çi li xerîbiyê, di gelek civînên kurdan de dengê yên ku dibêjin ziman ne girîngê, tiştê girîng ew e ku em bikaribin mesaja xwe bigihînin gel, pir tê bihîstin. Ñ gelek hene ku hîn jî bi vê perspektîvê herêket dikin û bi çavekî biçûk li wan kesên ji bo jiyandina kurdî hewil didin dinihêrin û wan wek mirovên ku xusûsiyeta vê pêvajoyê fahm nekiriye dibînin. Ger em girîngiyê nedin vê mînaqêşeyê û di xebata paraztin û bikaranîna zimanê xwe de sist bin, xwediyê perspektîvên ku li jor hatin zimên, dê me bikin dizê sola me. Ji bo vê yekê di vî warî de hewildanên xurt û pîrhêl pêwîst in.

Divê herkes û di serî de xwediyên perspektîvên weha, xwe di vir de û wê de nebin û di vê pêvajoyê de baş tê bigihêjin ku yên bi kurdî nepeyivîn û nenivîsînin, dara bin xwe dibirin. Di warê çand, ziman û edebiyatê de û ya girîng di warê hebûna xwe de, şertên ku kund li dewsa warên wan bixwînin bi destê xwe amade dikin. Yên ku ji bo kurdî wek zimanê xwe yê esasî bi kar neynin li mazeretên bêbingeh bigerin û ji bo paraztina rewşa xwe, her ku mirov sîngêkî bikuteû ew jî tûrekî pê dakin, dê di warê midaxaleya vê pêvajoyê û lêbixwedîderketina hêjayiyên xwe yên neteweyî de hertim wek agirê li heriyê diçe, bê tesîr bin. Dewla wan dê tu carî bi avê nekeve.

Xelateke sedsaliya rojnamegeriya kurdî

Hawar çi ye ne çi ye, tevî fonksiyonên xwe herî baş di hejmara yekê de bi gotinên xwediyê xwe hatiye zimên:

"Hawar dengê zanîne ye. Zanîn xwenasîn e. Xwenasîn ji me re rêya felat û xweşiyê vedike. Her kesê ko xwe nas dike, dikare xwe bi de naskirin. Lewma ko ziman şerta heyîne a pêşîn e."

Hawar di nav toz û dûmana reşbîniyek e dijwar î xerab de xweşbîniyeke kurdan e. Her rûpeleke wê kulîlkek û her hejmareke wê demsalek e...

Hawara ku li sirgûnê di 15ê Gulana 1932an de dest bi weşanê kir, berê di 1975an de û dû re di 1987an de dîsa li sirgûnê, li welatên Ew-rûpayê yên cuda wek rojeke kurd ji nû ve hilat û berê tîrêjen xwe beş bi beş ber bi welêt ve kir. Lê îsal li Swêdê, yanî vê carê jî li sirgûnê ev tîrêj hemû li hevdu civiyan û di roja rojnamegeriya kurdî de, bi şewqeke mîna ku li ser serê çiyayê Nemrûd ji nişka ve xuya bibe û hemû şopên çand û dîroka me di ronahiya xwe de bihêle, berê xwe da gelê kurd. Di bin vê şewqê de mezopotamya rengîntir, Firat û Dicle bi heybettir herikîn.

Nûdemê bi weşangeriya xwe ya bi rêk û pêk, bi estetîka xwe ya taybetî û bi xebata xwe ya hûrbijar em bi xelateke sedsaliya rojnamegeriya kurdî; bi hemû hejmara Hawara me şad kirin. Divê êdî kurd tevî hêz û îlhama ku ji Hawarê tê wergirtin, di hawara xwe de, di hawara çand û zimanê xwe de, di hawara hebûna xwe de werin û "rêya felat û xweşiyê" vekin.☞☞

Melayê Cizîrî

Dîsa got şanê wî pîroz be

1. Şebçiraxê şebê Kurdistan im (ji beşa vegera li bendê ye)

Me bi dil nêrgizên xasse divên
Semen û yasemînê taze divên
Nazik û neyşekerên tu'hfe divên
Sosinên nazik û terwende divên
Dilberên dêmduz û durdane divên
Kewkebên şewq û şefeq zuhre divên
Nazê perwerde û şehzade divên
Sayeperwerde me bêperde divên
Serwîqed, dêmgul û lebxunçe divên
Ayetullahê şerîfnusxe divên
Lê bi î'rab, xet û cezme divên
Dilrubayan ne tinê xemze divên
Bi Mesîha sîfetê 'îşwe divên
Samîrî sihrisîfet şêwe divên
Senemên sur ji semed her me divên
Ji me eswedheceraan secde divên
Bi ziyaret me ji wan bûse divên
Turreya şeng-i dilaşufte divên
Mîhrîdarên xwe di pijmurde divên
Pêşkişa te me du sed nafe divên
Sedhezar etles û hem xare divên
Her li bo zînet û xemla te divên
Textebend û sîfetên Qeyseriyê
Dînberê horî mîsalê zeriye
Nazikê neyşekerê surperiyê

Pur ji dîna te xerîb im xanim
Ji te ser ta bi qedem heyran im
Her bi can teşnelebê le'lan im
Dil di benda giriha zulfan im
Yûsîfê cer'ekêş ê hicran im
Nuqteê daîre ê zindan im
Lew şubê daîre sergerdan im
Badenoşê qedehê 'hurman im
Bi dil ateş ji ceger buryan im
Lew perîşan im we purêşan im
Aşîqê nazik û me'hbûban im
Tu mebîn bêser û bêsamam im
Gulê baxê îremê Buhtan im
Şebçiraxê şebê Kurdistan im
Çi tebi'etbeşer û însan im
Lillahî el-'hemd çi 'alîşan im
Di riya yar li rêza san im
Lew di îqlîmê suxên xaqan im
Sibehê 'îd e û ez pê zanim
• Ku bi kêra te seher qurban im
Xwoş birîndarekî bêderman im
Carekê şefqe ke rûh im can im
Ji Xwudê ra veke benda beriyê
Dînberê horîmîsalê zeriye
Nazikê neyşekerê surperiyê

Sosinên taze û mişkîn walan
Bes perîşan ke li ser sermalan
Veke carek tu ji dora xalan
Ji dil em dayine ber çingalan
Xencer û şîr û rimên qettalan
Nezerê wer bide sahibhalan
Ku çi êsîr in di dest 'heyyalan
Lew elîf tèn me di herfên falan
Ku li şeklê reqemê sersalan
Tu yî murada me ji 'er'erbala
Zimzim û deng û zimihna lalan
Cezbe da me bi hezar e'hwalan
Lew dinalin ji neseq 'ebdalan
Ku bi mestî didirin yek palan
'Enberînxemrî û sosinalan
Suhr û zer şîtrî û çiçekalan
Misriyên wan dil ji me kir kalan
Te ji qews û qeze'hên xilxalan
Ku bûyin daîre şubhet halan
Xemriyên xemzede nisbet dalan
Ku çevandîne ji reng kopalan
Misriyan wer bide ber sîqalan
Zuhrerengê we şefeqmuşteriyê
Dînberê horîmîsalê zeriye
Nazikê neyşekerê surperiyê

Sunbulan taze musenna nekirê
Turreya şeng-î muterra nekirê
Xemriyan şifite tuxra nekirê
'Er'erê xare û dîba nekirê
Dil û dîn xaret û yexma nekirê
Serê sewdazede sewda nekirê
Guhriyê nirgisî şehla nekirê
Kuştiyê xencerî birra nekirê
Sa'etê vê seetê ranekirê
Me ji qeyda xwe tesella nekirê
Lê xeramê li me mestane kirê
Ji me dil Ke'be û putxane kirê
De'weyî dilberiyê dane kirê
Celweyek mîrî û şahane kirê
Pêşî şem'a xwe me perwane kirê
Dilê xemdîdeyê ma şanekirê
Li me bêperde tecella nekirê
Wehe carek me tewella nekirê
Xencekê qenc-î li Mella nekirê
Cegerê rişî mudawa nekirê
Bikujê aşiq û perwa nekirê
Li şehîde xwe temaşa nekirê
Ma we dilber dikirin dilberiyê
Dînberê horîmîsalê zeriye
Nazikê neyşekerê surperiyê

Herdu qewsên te ji qudret ne ji Yeng
Jê bi mîzan bireşînin me xedeng
Biderin sîne bi ser pence peleng
Rûmî puşt dit Ecemî bête Fireng
Lê ne wek waqî'eya Gêwo w Peşeng
Hilbîtin qenc ji nîv ateşê ceng
Tên suwaşê Hebeş û Nobî û Zeng
Tu dizanî çî neheng in çî neheng
Veke le'lan tu ji ser şekerê teng
Ku j'murada te bûyin pêt û pereng
Mestê cewra te me bê bade û beng
Bête cana, li me alem bûye teng
Ji cefaya te nema qet li me reng
Tu dizanî çî dibêjit ney û çeng
Ji çî peyweste dinalin seradeng
Me dixwunin qed û bejna te yî şeng
Nêrgizên mestî bi naz û neyireng
Lê tu tuba we ez ê xesteyê leng
Çî bikim feyde ku êvar e dereng
Mutriban da nekevin çengê ji çeng
Da nedit perdeyê ayîneyê zeng
Ku ji çenga me binalit xerçeng
Wek Melayî bi hezar reng û aheng
Bi fixan bêt û ji bër sed ferseng
Çî xeberdim ji dilê te y wekî seng
Dikujî aşiqê miskîn bi tefeng
Nekirî terkî tu vê kafiriyê
Dînberê horîmîsalê zeriye
Nazikê neyşekerê surperiyê

Bi qedê nêrgiza Buhtan î
Nazikek şeng î şubê reyhan î
Çi xet işkeste şîrîn reyhanî
Ku te pê nesx-î kirî dîwanî
Ellah Ellah ji çî reng însan î
Yûsufê lebşekerê 'Ebranî
Bes e ger wek te bidêrit sanî
Horiyên rûhîsîfet rûhanî
Wek te ser ta bi qedem nûranî
Wek te haşa hebitin şîranî
E'hsenellah ji sira subhanî
Ku cemalek weh munezzeh anî
Di mîsalek beşerî da danî
Me bi îlhamî Îlahî zanî
Bi nişanî qudret bê nişan î
Çi nişan, zulmeti nûrefşan î
Li cemala semedî burhan î
Tu li derheq me çira erzan î
Ku sehergeh bimeşî seyrânî
Te Melayê xwe qe carek nanî
Bi serefrazî yû 'alîşanî
Secde bit ber qedema sultanî
Ne tinê rûh î tu rûh û can î
Zîneta husn û sura xûban î
Taciferqê serê me'hbûban î
Tu bi şîranî yû lebşekkeriyê
Dînberê horîmîsalê zeriye
Nazikê neyşekerê surperiyê

'alîşan: qedirbilind, payebilind.
'er'er: dara hêvrîstê, ji bo bejna spehî û narîn tê gotin.
'er'erbal: bejnhêvrîst, bejna ku weke dara hêvrîstê ye.
'heyyal: hîlebaz, hîlekar, fetbaz.
'hurman: jê dûrmayî, mehrûmî, bêbeşî, bêparî.
'îşwe: naz, cilwe.
aheng: naxme, nikla stranê, awa û qaîdeyê gotina stranan, terane.
ateş: agir.
aşufte: fettan, dilrevîn, xortxapên.
Ayetullah: nîşanên Xwedê.
ayîneyê: neynika.
bade: araq, mey.
badenoş: araqvexwir, şerabvexwir.
bal: bejin
bend: qeyd û lele, girêdan
beng: haşhaşa bejî, heşîşa bejî, babûng, babûne.
berî: sîng, bersîng.
beşerî: mirovî, mirovanî
bêsaman: bêserwet, nedewletî
bide ber sîqalan: sîqal bike, cîla bike, paqij bike, zengê jê bibe.
biderin: diçin, diherin, derdikevin.
bidêrit: bigerîne, bike.
bi Mesîha sîfet: bi rengê Îsa, weke Îsa
bi mîzan: li pey hev, rasterast.
birra: xweşbîrr, tûj.
burhan: delîl.
buryan: parêv, goştê biraştî.
bûse: ramûsan, maç.
cefa: êş, eziyet.
celwe: naz, cilwe.
cemal: rindî, spehîti.
cer'ekêş: yê ku di vexwarina qul-pên/qurtên avê de zorê dikşîne.
çevandin: tewandin, xwarkirin.
cezme: nîşana rawestîne "o" di zîmanê Erebi de; mebest jê, çav û dev in.

çiçekal: kulîlîksor.
dal: herfa "d" ya Erebi.
dane: zana.
da'we: doz.
dêmdur: rûdur, rûmirarî.
dêmgul: rûgul.
didirin yek palan: pal didin ser hevdu.
dilaşufte: dilkêş, dilberxwekêş.
dilruba: dilkêş, dilberkêş, cazîbekar.
dîba: cilê hevrîsimkirî.
dîwanî: xetên dîwanî, destnivîsa dîwanî.
dur: mirarî, dur.
durdane: weke libên duran.
ebdal: evdal, derwêş, rêzeke welî-tiyê ye.
e'hsenallah: Xwedê ew çi delal dê-raye.
elîf: herfa pêşî ji alfabe ya Erebi.
enberîn: bi enber, bîhnxweşiyek e.
eswedhecer: kevirê reş; mebest jê, şanikên rû yên reş in.
falan: hêvî, oxir, siûd, hêviya hogiriyê.
ferq: niv, nivê serî, rastik.
ferseng: fersex (fersexek bi qandî 12, 4 km ye.)
Gêwo û Peşeng: navên du serdarên çîrokên îranî ne.
giriş: girêk, xelek.
hal: ew helqeya (hawîra:daîreya) dora heyv û rojê ye.
heyran: heyirî, şaşmayî.
hîcran: bi tenêmayî, terkîser.
horîmîsal: renghorî, weke horîyan.
îqlîm: li vir welat.
i'rab: zêr û ziber, ser û ber; mebest jê, şanikên rû ne.
Îrem: xazbaxçeyê yan jî bihuşta Şeddad e ku behsa wê di Quranê de tê kirin.

Ke'be: Kabeya Mekkê.
kewkeb: stêr, stêra geroke.
la'l: lêvên sor weke lal.
lebxiunçe: lêvxiunçe, lêvbijkoj, lêvên ku mîna bişkojên dara nûbişkuvî, piçûk in.
leng: kulek, qop.
Lîllahî el-'hemd: pesn û spasî ji Xwedê re.
ma: me.
Mesîh: Îsa.
mihîrdar: evîndar, dildar.
mîsal: nimûne, nimûç.
misrî: şûrên Misrê mebest jê çavniqên in
mişkîn: miskdayî, bi misk, miskkirî.
mudawa: derman, tedawî.
munezzeh: berî, ji xerabiyên bêrî, bêguneh, paristî, pak î paqij.
musenna: honayî, tewandî, dualî, du heb, dugulikirî, dulibkirî.
muşterî: stêra gerok ya bercîs e.
muterra: badayî, lefandî.
nafe: derdana miskê, qutiya miskê.
neheng: hespê bêhrî, tîmsah.
nekirê: li xwe nekirê.
neseq: weke, bi cayê, bi awayê.
nesxkirî: nivîsî, nivîsandî.
neyireng: sêrbaz, sihirbaz.
neyşeker: qamişê şeker.
ney û çeng: du alavên muzîkê ne
nezer: nihêrtin, lênêrîn.
nisbet: li vir mîna, weke.
nûrefşan: nûrrêj, nûrreşîn, nûrweşîn.
peleng: piling.
pereng: tirafa êgir, xiroma êgir.
peyweste: hertim, li pey hev.
pêt: pêtên êgir, germ û şewata alava êgir.
pijmurde: lewaz î sewsî/gêj.

qed: bejin.
qedem: nig, ling, pê.
qettal: mêrkuj, kujek, kujdar.
qews: kevan; mebest jê, birû ne.
qews û qezeh: keskesor, kesk û sor û zer.
qeyd: qeyd û bend, girê.
reyhanî: yanî xetên reyhanî ku cureyekî din yê destnivîsê ye.
rûhîsîfet: bi rengê rûh, weke rûh delal û narîn.
saet: qiyamet.
sahibhal: xwedihal yanî evîndar.
Samirî sihrîsîfet şewe: sihra bi rengê ya Samiriyê cihû ku made-nî kire golikeke bideng.
sanî: duyemîn, ya diduyan.
sayeperwerde: perwerdekarên ku ji siyê naçin ber tavê.
Semed: xesyetnavê Xwedê ye yanî ne muhtacê kesî ye.
semen: kulîlkên yasemînê, çiçekên yasemînê.
seng: kevir, ber.
sera deng: dengê stranbêj.
sergerdan: şaşmayî, heyirîmayî.
sermal: sermil e lê "a" ya wê ji bo lihevanîna qafiyeyê ye, serpûş.
serwîqed: bejna wê weke ya dara serwiyê ye.
sewda: sergêjî, serîlihevîstî, lewazê ji tihna, xeledî.
sewdazede: sewsiyê ji ber evînê, yê ku xeyalan li serî daye, xeledayî.
sîne: sîng.
sosinalan: sosinên ku rengên wan tevîhev in, sosinên rengtêkel.
sub'hanî: ya xwedayî î paristî.
suhr û zer-şitrî: serkezîkên sor û zer.
sur: delalî, cazibiyet, dilkêşî.
surperî: şanperî, cazîbeya wê weke ya periyê ye.

suwaş: ceng, şer.
suxen: gotin, xeberdan, hevok (cumle).
şeb: şev.
şebçirax: çiraya şevê.
şefeq: rohnî.
şehla: çavmêşinî .
şekkerê teng: mebest jê, devê pi-çûk î şekirîn e.
şem': şewq, rohnî.
şeng: narîn, delal, lihevhatî.
şerîfnusxe: nimûneyên pîroz, nusxeyên pîroz, nimûçên pîroz.
şewq û şefeq zuhre: rohnî û tîrê-jên wê mîna ne yên stêra gelawêj.
şîfite/şifte: dîn, belawela, belavbûyî, lihevketî.
şubê: weke, mîna.
şubhet: weke, mîna, fena.
tecella: derketin, diyarbûn, xuyakirin.
tefeng: tifing.
terwende: nûgihîştî, nûgihayî.
tesella: berdan, terkkirin..
teşneleb: lêvtî, lêvtîhn, lêvziwayê ji ber tîna evînê.
tewella: pêverabûn, pêrabûn, bi karê yekî ve rabûn.
textebend: benda (perdeya) ji text ku ji bo nexşandinê li ber derî, dîwar û odeyan tê danîn.
Tûba: dara Tûbayê.
tu'hfe: tiştên giranbiha ji bo diyariyan.
turreya şeng: tuncika nazik, kakula narîn.
tuxra: mor/muhra şahîtiyê; mebest jê, bisk û zulf in.

walan: bilind, bala, berz.
waqî'e: buyer, ceng.
weh: weha, wisa.
xaqan: şahê Tirkan.
xare: caw û qumaşê leylandayî
xaret: talan.
xasse: tayebetî, xas î spehî.
xedeng: tîr mebest jê çavniqên û çavşikên in.
xemdîde: xemgîn, xemkêş.
xemrî: gulangên sor, xumrî, sorê xumrî.
xemze: niqêna çav û biruyan.
xenc: naz, nazî, delalî.
xeram: kubar, nazik.
xerçeng: burca kêvjalê.
xeste: nexweş, nesax.
xet îşkeste: cureyekî destnivîsa Erebi ye ku tîpên wan tewandîne.
xûb: spehî, delalî.
Yeng: navê welatekî ye.
yexma: tajan, talan, axme.
zimihn: gurrîn, xurrîn, zimîn.
zimzim: zimezim.
zînet: xemil, delalî, xişir.
zuhre: stêra gerok ya gelawêj e.
zulmet: tarîti.

2. Dîsa got şanê wî pîroz be

Dîsa li bedrê Katibî
Kêşa ji nû jengarî xet
Nûr e reşandî Wahîbî
Der girdîşî pergarî xet

Herfên ji qudret nuqte pur
Madarê hewşa le'l û dur
Ev rengî kê dî weh bi sur
Qudret nimûn zengarî xet

Ew çiçekên şetrî şibiht
Ef'asîfet qelbê me miht
Selwa ji balayî we riht
Ev perdeya gulnarî xet

Neqş û nîgarên dilberan
Dercên ji remzên esmeran
Her tên ji dest neyşekeran
Me j' gulşeni ferxarî xet

Me j' destxeta terhên şelal
Xal û xetên nûra zelal
Danî di sendoqan li bal
Malê me sed qentarî xet

Bergên gula reyhaniyê
Katib nimûçek daniyê
Kes dî bi vê şîraniyê
Der sen'etê Cebbarî xet

Reyhan û sunbul tê hene
Sed çiçek û gul tê hene
Zerbav û bulbul tê hene
Ew bexçeya gulzarî xet

Gulçiçek û neqşên xerîb
Nesrîn û reyhanê ecîb
Lê rast û çep bûyin selîb
Cedwelkeşên zunnarî xet

Îro seher tuxra nîşan
Î'rab û herfên zerfişan
Hatin digel bayê sibana
Me j' canibê dildarî xet

Îro berata Ehmedî
Tuxranîşan zerkeş me dî
Xettê humayûn kê we dî
Şîrîn û ma'nadarî xet

Ellah di ber "qal û belê"
Da yexme kit qelbê Melê
Avêhte çerxi cedwelê
Ev reng e enberbarî xet

bala: jor, bilind, bejn..
bedr: heyv, heyva çardeşevî.
berat: kaxizê berîbûnê, belgeya bêrîtiyê, nameya bexşînê, xelat.
berg: pel.
derc: tiştên ku tê de tê nivîsîn, tomar, ketina nav.
destxet: nameya ku bi dest tê nivîsîn, ji tiştên bi destçêkirî re jî tê gotin.
dildar: evîndar, dilketî.
durc: qutiya mirariyan, qutîka duran.
ef'asîfet: rengmar, mîna mar.
enberbarî: enberreşîn, enberbarîn.
ferxar: delal î xemilandî, pûtخانه, dêr.
girdîş: ger û dewran.
gulnarî: weke gula hinarê.
gulşen: baxçetê gulan.
hewd: hewz, birk.
humayûn: şahanî, bextewarî.
jengar: zeng, zengar.
madar: hawîrdor, dormedar.
nimûç: nimûne, mestere, nimûneyekî piçûk.
nimûn: eşekere, diyarkirin, diyarkir, nîşander, diyarkir.
pergar: alavê ku pê daîre tê çêkirin, amûretê ku dorxêz pê tê kişandin, pergel.
qal û belê: Wan got erê, ev bersiva ruhan e ku dema Xwedê ew afirandine ji wan pirsîye: "Ma ez ne Xwedayê we me?"; hingê yê ku ruhê wî ev bersiv daye û gotiye: "Belê tu Xwedayê me yî" ew ketiye yan jî wê dawiyê bê serriya rast û yê ku gotiye: "Na tu Xwedayê me nîn î" jî ketiye yan jî dê têkeve ser riya çewt.

qentar: qenter, qapana pir mezin.
qudretnimûn: hêzdiyar, birîdiyar, hêzdiyarkirî.
remz: nîşan, îşaret.
selîb: çeprast, mîna xaç.
sen'et: destkir.
şelal: şaxên rast î bilind, şaxîn.
şetrî: serkezîk, sergulik serê keziyan.
şibiht: mîna, weke.
Wahîb: Xwedê, yê ku hibe dike, yê ku dibexşîne, bexşende.
zerbav: cila ku bi qamişê zer hatiye xemilandin, navê çivîkeke rengzer e jî.
zerfişan: zêrreşîn.
zerkeş: zerkirî, zerkêşayî.
zunnar: pišta xaçparêzan, kembereke ku ji bo cudabûna ji musulmanan wan ji mecbûrî ew dida pišta xwe.

 * Ev herdu helbestên Melayê Cizîrî digel beşeke mezin ji ferhengoka binê wan, ji raveya (şerha) Dîwanê ya bi navê "el-'Iqd el-Cewherî fî Şer'hi Dîwani el-Şeyx el-Cezerî" ku li ser navê miftiyê Qamişlî Ehmedê kurê Mele Mihemmedê Zivingî ye, hatine girtin.

Emîn Narozi

Mehmed Uzun

Hawara Dîcleyê

Sonus est, qui vivit in illa...

Dengek, tiştê ku li pey maye, aha ev e, dengek...

Rêza yekemîn a vê romanê 28ê Adara 1985an, li Sûriyê, bajarê biçûk û şêrîn ê Derya Spî, Baniyasê hate nivîsîn. Ez li mala neviyên Mîr Bedîrxan, Celadet Alî Bedirxan û xanîma wî (herweha dotmama wî) Rûşen Xanimê bûm. C.A. Bedirxan, ji mêj ve, 1951, wefat kiribû. Lê li her aliyê malê şopên wî yên jîndar dixuyan. Rûşen Xanim ku hingî umrê wê nêzî heştêyê bû, li malê, bi xatire, bîr û siya Bedirxaniyan dijiya. Ez li wir bûm, -ji ber ku min dil hebû jiyana Mîr Bedirxan biqulibînim ser romanê. Ma ji bo vê yekê, ji wê mala kevnare ku di nav pêlên tarîxa do de bû, çêtir cîh hebû?

Belê, rêza yekemîn a vê romanê li wir hate nivîsîn, ji devê Mîr Bedirxan, bi nefesa wî. Lê ji navberê wext bihurî, dewr û dewran derbas bûn. Min sê romanên din nivîsîn, -ku ji wan Bîra Qederê bi deng û nefesa neviyê Mîr Bedirxan, C.A. Bedirxan, hate hûnandin.

Havîna 1994an, roja 17ê tebaxê, pismamê min Yilmaz Uzun li dor çiyayê Cûdî hate kuştin. Yilmaz, yek ji şerwanên bijarte yên tevgera serîhildana kurdî bû. Ew bi qasî yanzdeh salên ku her rojeke wan bi lêdan, heqaret, şikence, birçîtî û kirêtiyê tîjî bû, li girtigehên eskerî yên Turkiyê ma, piştî ku ew ji girtigehan derket, wî xwe spart çiyayên devera Botan û tevî hevalên xwe, tevî serîhildana çekdar bû. Û ew li wir, nêzî çemê Dîcleyê, li serê çiyayê hate kuştin.

Dotira rojê, nîvê şevê min xebera mirina wî bihîst. Ez ji tecrube-yên xwe dizanim, telefonên ku nîvê şevê tî, ne telefonên xêrê ne. Nîvê şevê telefon lê ket, dostê ku ji Turkiyê telefon dikir, xebera nexweş bi min gîhand, “Yilmaz hatiye kuştin... pêşî leşker wî digirin û paşê bi şikence bedena wî lîme lîme dikin, guh, bîvil, dest, mil, pî, ling, hemû bedena wî jê dikin, heta ku ew dimire...”

Wê şevê, heta sibê ez li oda xwe ya xebatê rûniştim û li Yilmaz fikirim. Li zarokatî û xortaniya wî, li dê û bavê wî ku umrê xwe li ber deriyên zîndan derbas kirin, li kekê wî ku Yilmaz hê zarok bû hate kuştin, li herdu birayên wî yê din ku pê re li zîndan bûn û xwehên wî ku li welatê xerîbiyê bûn, li têkoşîna wî ku hema çî bigire her roja wê bi xwîn, xwîdan, jan û keserê tijî bû, li mala wan a fireh, li rûyê wî yê ronî, bejn û bala wî ya dirêj, meş û gotinên wî yê qehîm... Li qedera wî ku kêzêde, ji mêj ve ye, qedereke giştî ya navçê ye. Li şerê welatê kurdan ku kêzêde, ji sed û pêncî salan û vir ve ye, bi xwîn, dubare dibe û dewam dike.

Li ber destê sibê, gava çirûskên dawîn ên stêrên şeva ronî jî çûn ava, min li ser kaxizekê navekî nivîsî: Biro.

Biro, navekî bi du manan e, du kahniyên wî hene. Kahniya yekemîn Hezretî Îbrahîm e ku bi sebr û hêza xwe ya liberxwedanê nas e. Biro, kurtebiriya vî navê pîroz e. Kahniya duwemîn jî bira ye, yan jî birader.

Ew gotina ku min wê şevê nivîsî, Biro, hêdî hêdî, bi wextê, qulipî ser dengêkî. Dengêkî ku nîvê şevan bi hêdîka dihat û li ber guhê min, mîna pejneke sivik a bayekî sivik, bang li min dikir; “li min guhdarî bike, guh bide min... li dengê dengbêjan, li dengê Dîcleyê, li dengê hez û evînê, şer û pevçûnê, kîn û nefretê, îxanet û hesûdiyê, hêvî û têkoşînê, afirîn û hunerê guhdarî bike...” Bi vî terhî deng jî, bi wextê, bû şexsiyetek. Navê ku min nivîsîbû, dengê ku bîr û heşê min vedigirt, bû şexis, şexsiyet, huwiyet û leheng. Lehengê romana Hawara Dîcleyê... -tevî Mîr Bedirxan û lehengên din. Gotina wê şevê û dengê şevên din bûn rêz. Rêz bûn rûpel, rûpel jî defter. Romana ku min dil hebû binivîsanda û gotina wê ya yekemîn li Baniyasê hatibû nivîsîn, kete ser rîyeke din. Min ew pêncî-şêst rûpelên ku nivîsîbûn danîn aliyekî û rê da Biro, da ku ew gotina xwe bibêje, rê li ber xwe veke.

Carina şexs, leheng, bûyer an jî pêwendiyên romanekê zora nivîskarê/a romanê dibin, xwestekên nivîskar diguherînin û bi xwe rê li ber xwe rast dikin û romana xwe dihûnin. Di romana Hawara Dîcleyê de jî weha bû. Dengê ku hûn ê di vê romanê de bibihîsin, dengê Biro ye, gotina ku hûn ê bixwînin, dîsan, gotina wî ye.

Biro kî ye? Dengê Yılmaz ku di nav dewr û dewranan de, mîna bayê hûnik ê berbangana digere û do bi îro, îro bi do digihîne? Dengê yek ji bapîrên Yılmaz ku di nav şerên xwîndar ên eşîran û osmaniyan de jiyaye? (Navê bapîrekî Yılmaz, ji çar bavan, Biro bû, Biroyê Dirêj.) Dengbêjekî ji dema Mîr Bedirxan ku wê dema tijî xwîn, xwîdan, keser û jan vedibêje? Dengekî ku ketiye dewsa Mîr Bedirxan? Dengê qederekê ku ji du sed salan û vir ve hertim dubare dibe?

Biryar, ya we ye. Lê belê Hawara Dîcleyê bi dengê Biro ve hatiye pê. Herçî tiştê ku min lê zêde kiriye, du tişt in; hin jêrenotên biçûk û serenavên beşan. Hin agahiyên ku dengbêj û vebêj jê hez nakin, mixabin, pêwîst bûn. Min ew li dengê Biro zêde kirine. Û min şevbihurkên Biro yên balkêş, hinekî ji hevûdu veqetandin, serrast kirin û ji bo her şevbuhêrkekê serenavek û hin jimare danîn, -da ku dengê Biro zelaltir û rasterastir bigihije we.

Fermo, li dengê Biro guhdarî bikin...

M.U.

QENDÎL

Gotina ku hûn ê niha lê guhdarî bikin, gotina jibîrbûyiyan e.

Dengê ku hûn ê bibihîsin, dengê însanekî jibîrbûyî ye ku di wextê xwe de dengê însanên jibîrbûyî bû.

We xwest, ez ê jî bibêjim. Qendîlê pêxin û li dengê jibîrbûyiyan guhdarî bikin.

Ji bîr mekin; ji-bîr-bû-yî...

Berî ku hûn bipirsin, ez ji we re bibêjim ka jibîrbûyî kî ne.

Jibîrbûyî, ez im; Biro, Biroyê Dengbêj, yan jî em bibêjin, Biroyê Yêzîdî, yan jî Biroyê Kor, yan jî Biroyê Dirêj.

Jibîrbûyî, Ester e; Estera ku min jê re digot, Stêr, an jî Estera file, nastûrî, yan jî Stêra ezîza ber dilê min, roniya çavê min, Ester, sêwiya zarşêrîn, bal û endam xweşik...

Jibîrbûyî, Mîr e, Mîrê Cizîra Botan, serekê Ezîzan, an jî Mîrê serhildana kurdî, yan jî Mîrê nefikirî, yan jî Bavê Têllî, Têlliyê kor ku hevalê min e.

Jibîrbûyî, Stephan Manolgiyan e, ku min jê re digot mam Safo, aqilmendê Mîr, alîmê ermen ê xwediyê kitabxana yekta, bavê Migirdîç ku hevalê min bû û min jê re digot Migo, bavê Meryema bextreş ku -heye- ez bûm sebeba mirina wê.

Jibîrbûyî, Apê Xelef e, şivanê yekta yê hemû Cizîra Botan, bilûr-
van û dengbêjê zarotiya min, terbiyedarê dilê min, bavê Heme ku he-
valê min bû, ku navê xwe kiribû Malmîran û me, min û hevalên din
jî Malmîrana wî kiribû, Malwêran.

Jibîrbûyî, yêzidî ne, ku bav û kalên min in, ku hertim li serê çiya
û newalên kûr ên welatê yêzidiyan tên kuştin, hertim ferman û tala-
na wan radibe, ku ji tirsan, nikarin, danê sibê û danê êvarê, rûyê xwe
ber bi tava rojê bikin û dua û ayetên xwe, bi deng, bixwînin.

Jibîrbûyî, suryan, keldan û nastûrî ne, ku bav û kalên Stêrê bûn,
ku nikarin li welatê xwe yê bav û kalan, rehet, aza û serbest li tîrêjên
berbangan ku li milê rojhelatê Dîcleyê hiltê binihêrin, li esmanên çî-
kî ronî yên şevên Mezoptamyayê temaşe bikin.

Jibîrbûyî, ehlê Cizîra Botan, însanên Hekaran, xelkê Mikis, Wan
û Serhedanan in ku li dijî hevûdu, li dijî eşîrên cîran, eqelîyetên pis-
mam, li dijî dewleta Osman û dewleta Farisan, li dijî hemû dinyayê
şer dikin, heyata wan bi şerê dest pê dike û bi şerê kuta tîbe û her-
tim tên xapandin, qirkirin û koçkirin.

Jibîrbûyî, mal û malbata Mîr, law û keçên wî, bira û birarzî, xal
û xwarziyên Bedirxaniyan in ku nîrê Osmaniyan û zîziya welatê xe-
rîbiyê bûye qedera wan.

Jibîrbûyî, birarziyê Mîr Yêzdîn Şêr e ku şopa umrê me da ser riyê-
ke kirêt; mîrê Hekaran Nûrîlah Beg û ehlê wî, mîrê Mikisê Xan Meh-
mûd û ehlê wî ne, ku tevî me ketin ber pêla welatê xerîbiyê û li wan
deran ji bîr bûn.

Jibîrbûyî ev û kesên din in ku ez ê ji we re, ji pêketina qendîlan he-
ta temirîna qendîlan, carina kite bi kite, carina di ser re, qala hal û
hewal, coş û hêvî, jan û keserên wan bikim.

Berî ku hûn bipirsin, ez ji we re bibêjim ka ev însan çima jibîrbûyî ne.

Ev însan jibîrbûyî ne, ji ber ku bindest in, biserneketine û têk çû-
ne. Bindestî, malwêranî ye, zimanê însanê bindest qifilkirî, destê wî
zincirkirî ye, ne dikare bibêje, ne jî binivîse. Biserneketin, mîna birî-
na min, birîneke xedar e, ku hêdî hêdî birîndar dikuje. Gotina însa-
nê biserneketî, hêdî hêdî, winda dibe, heyata wî, dewr û dewrana wî
dikeve ber pêlên wextê û dibe hiç û pûç. Ne gotineke însanê biserne-
ketî dimîne, ne jî tarîxeke wî. Têkçûn, jixwe ji nav diyar e, mirin e.
Dengê însanê mirî nayê bihîstin, nefesa wî nayê hîskirin.

Ez, yek ji van însanan im, însanekî ji însanên bindest, biserneketî
û têkçûyî.

Ji lewre, gotina min, gotina wan; dengê min, dengê wan e.

Ez, Biroyê dengbêj im, ez ê heyeta wan, jan û kesera wan, hêvî û xwesteka wan ku di nav dengê wan ê windabûyî de veşartî ye, ji we re, bibêjim.

Umrê min ê ku niha êdî bi gavên lez ber bi qonaxa dawîn dere, eger ez ne şaş bim, kêm zêde, li dora penceyî ye. Di vî umrê kin -he- ye ku dirêj- ê teres de, min gelek tiştên xweş-nexweş, rind-kirêt dîtî, pêrgî gelek tiştên ecêb ku min hîç texmîn nedikirin, bûm. Mîna vî çemê Dîcleyê, min jî şahîdî li best, daxwaz, hêvî, dilşikestin, jan û keserê kir. Mîna pelekî tenik ê rihanê ku ketibe ber pêlên Dîcleyê, ji Cîzîrê heta Stenbolê, ji Stenbolê heta Girîtê, ji wir jî heta Şamê ez geriyam, min dît û bihîst. Li Dîyarbekir, Beyrûd, Şam, Heleb, Ninova, Mûsil, Baxda, Tebriz û Tehranê min ziyaretgeh, meyxane, dersxane, qesr, saray, zîndan, camî, dêr, hevra dîtî, gotinên xerîb, bi zimanên xerîb, li gotina xwe ya kurdî zêde kirin. Min li dengên bêhejmar guhdarî kirin, li rûyên bêhejmar nihêrîn, hîs û pejnên bêhejmar nasîn. Ez bûm şagirtê wext, tevger, însan û bûyeran. Ez bûm xwediyê ders û tecrubeyên bêhempa, -ku niha êdî bi kêrî tu tiştî nayên.

Lê belê tevî van ders û tecrubeyên heyata min a bêkêr, min, tu carî, du tişt fahm nekirin; Çima bindestiya vî Mezopotamya kambax evçend kûr, dûr û hûr e? Çima însanên Mezopotamyayê hertim bi şikestên xedar hildiweşin? Çima bindestî weha bêdawî e?.. Û li milê din, ez tu carî têngihîştîm çima ev deverên kevnare yên miqedes evçend bi kîn û nefretê dagirtî ne? Çima însanên der û dorên Firat û Dîcleyê, tevî ku ew bindest in, evçend li dijî hev in, evçend gora hev vedidin?

Bêguman ez dizanim, însanê bindest mîna pizota êgir e, zirara wî, berî her kesî û her tiştî, jê re ye. Însanekî weha mîna dûpişka bêkeys- ketî ye, ji bêgaviyê, bi der û dora xwe, eger li der û dorê kes nîn be, bi xwe vedide, derzî û jahra dûpişk a parastinê dibe mirina wê. Ez dizanim, qurban, bêgav e û însanê bêgav dikare her tiştî bike, dikare, heke fersendê bibîne, ji nişkekê ve bibe celad. Helbet ez bi vî dizanim, di nav her miletî de, li her navçeyî bêgav, bindest, qurban û dûpişkên bêçare hene. Lê we li kû derê dinyayê dîtiye ku navçeyeke seranser, însanên hemû navçê, têr û birçî, xweş û nexweş, desthilat û jar, mîr û kizîr, gundî û bajarî, hemû bi hev re, bindest in, bûne dûpişkên jahrîn û bêrawest bi hev vedidin? Em bibêjin, li derekî dinyayê rewş, demeke kurt an dirêj, weha nexweş e. Lê we li kû dîtiye ku ev rewşa hanê her û her dewam dike, dubare dibe û dewsa ku biguhere, herkesî diguherîne û dike esîreki pêncperan ê vî qederê?

Hûn hatine ku li min guhdarî bikin, ez dizanim, lê niha bersîva pirsî min bidin; we misûbeteke weha li kû dîtîye?..

Li dora xwe binihêrin, ji her derî xwîn dilop dike. Ax dinale, av diqîre, ba dinihwirîne. Çima? Ji min re bibêjin çima ev axa bimbarek ku-bi ava Firat û Dicleyê dihate avdan, niha di nav bêdengiya zîz a şînê de, bi xwînê tê avdan? Hema çi bigire, di hemû gavên kulek û xeşîm ên umrê min ê teres de, ez li van herdu pirsan fikirîm; bindestî û kîn û nefreta bêhempa ya navçê. Gava ez li Cizîrê, hê li Medresa Sor şagirtekî nezan ê zanîn û îlmê

bûm, hê hingî li milekî çavê min li ser rêzên tevîhev ên rûpelên kitabên zehmet ku li ber min bûn, devê min bi rêzên dijwar ên jiberbûyî tijî, min pisepis dikir, li milekî din jî heşê min li derekî din, li bersîva kahniya kîn û nefretê bû. Ev kahniya malmîrat li kû bû? Heye ku haya we jê hebe, di nav gotinên stranên min de ku min hê di xortiya xwe de li bilindahiyên çiyayê Cûdiyê, di berbangên sibehan û hingûrên êvaran de, rûyê min ber bi tava ku hildihat, an jî diçû ava, digotin, hin rêz hebûn ku her dubare dibûn, kahnî, tu li kû yî? Kahnî tu li kû yî? Di nav wî şer, pevçûn, qetliyam û gola xwînê de ku ji nişkekê ve bi ser me de hat, min hertim gotinek dibare dikir, çima, çima? Li ser riya dirêj û ke-

sertijî ya sirgûnê, li ser pêlên har ên Derya Reş ku em di nav keştiyê-ke osmaniyan de mîna hêlekanekê, bi lédana pêlan, geh bi vir de, geh bi wir de diçûn, min ji yara xwe ya birîndar dipirsî, Stêra min, li stêran binihêre... ma ev stêr bi halê me nizanin, ma çima ew nayên ali-yê me û birînên me derman nakin? Çima ew bersîva vê zilmê, vê nezaniyê, vê kîn û nefretê nadin? Ez li Girîtê, di danê êvaran de, li ser bircên keleha Xaniyayê rûdiniştîm, nêrîna min li ser ava şîn a Derya Spî ku mîna cawekî hewreşîmî bi rengên şîn, kesk û sor leylan dida, destê min li ber guhê min ku hertim li ser dangan bû, min dengê strana xwe bi dengê pêlên Derya Spî digîhand û jê dipirsî, deryayê, ezbeniyê ... çima, çima? Herçî Şam, qonaxa dawîn a koçberiya me bû, ez li oda biçûk û germ a Mir ku bi mehfûr û kulavên rengereng raxistî-bû, li kêleka Mîrê min ê şikestî û gelekî westiyayî rûdiniştîm û gava ku Mîr, di destan de tizbiya sedefî ya nod û neh libî, dest bi xwendî-

na Qurana kerîm dikir, min jî gotinên stranên nû ku hêdî hêdî dikedimîn û li hev dihatin, bêdeng, dubare dikirin, Mîrê mino... em li kû, kahnî li kû?

Kahnî; kahniya jiyana însên, zayin; kahniya evîn û evîndariyê, zelaliya zaroktiyê, westa kalbûnê, kêf û henekê, best û çoşê, şeng û şongê, xebat û lebatê, şer û pevçûnê, kîn û nefretê û mirin û kuştinê... Kahnî, kahniya windabûna jiyana însên, mirin... Heyata min, ji kahniyekê ber bi kahniyeke din.

Lê belê kahniya bindestî, kîn û nefretê... Ev ji kû dertên? Ji kûrahiyên şevê ku bi perda xwe ya reş dinyayê vedigire û dixê nav xewekê xêşim a kûr? Ji kûrahiyên vê axa reş a bibereket ku ji hezaran salan û vir ve ye, hemû Mezopotamyayê têr dike? Ji kûrahiyên ba û bahozên qedîm ku li gopikên çiyayên Cûdî, Herekol, Bagok û Hekaran, bi fizîn, bi xêşmet, xwe li ba dike? Ji kûrahiyên xewnên şevên reş ên bêpayan bêdeng ku hema çî bigire hîç wextekê nayên zimên? Ji kûrahiyên xwîna sor ku di rehên însanên bêgav de, hertim bi çoş, bi kel, bi rik û bi kerb diherike? Ji kûrahiyên dilê wan ku bi hesret, hêvî, best, êş, xizîn, şerm û bi daxwaza tolê hildavê?

Li dinyayê ji herkesî bêtir diviya me, însanên Mezopotamyayê, ehelê Dîcleyê bizanibûya ka ev kahniya ku mîna kabûsekê, mîna şûrekî li ser stûyê me hilawestî ye, çî ye û li kû ye. Lê ez ji tecrubeyên keft û leftên jiyana xwe ya fetloke dizanim; em bi hîç tiştêkî nizanin, ne kahnî, ne zayîn, ne jiyana û ne jî mirin, bi hîç tiştêkî... Heke me bi tiştêkî bizanibûya, ji tecrube û keft û leftan ders werbigirta, ne halê me dibû ev halê bêhalan, ne jî mirin dibû nan û ava însanên Dîcleyê. Serê xwe hildin û ji pencereyan li Dîcleyê binihêrin, guhê xwe bidinê û dengên ku ji Dîcleyê bilind dibin, seh bikin. Ev, dengên çî ne, kê ne? Ava Dîcleyê çî vedibêje?

Dîcle, ava Dîcleyê, dengê ava Dîcleyê. Ez, dengê min, stranên min, stranên min ên li ser Dîcleyê; ro, ronahiya rojê, tîrêjên ronî. Germahî. Geşî, xweşî. Bihar, dilşahî. Dinya dikene, ax dinale, sar, seqem dihele. Av vedije, Dicle hişyar dibe. Bîhn, ax, herî, dar, ber, gul, kulîlk. Dinya vedije. Av, avzê, kahnî, co û çem. Ji Dahl, daristan, zinar, çiya. Ji herderî, ji jêr, ji jor, ji çarmedor. Av, Dicle. Dicle vedije, Dicle har dibe. Ro û Dicle. Tav û av. Tîrêj û pêl. Bi hev re, di nav hev de. Dicle dibiriqe. Dicle diçirûse. Dîcle distrê. Dîcle dibêje.

Dîcle çî dibêje? Guhê xwe bidin ser dengê Dîcleyê, bi dîqet, bi hizir. Bibêjin ka gotina Dîcleyê çî ye?

Ez, dengbêjê Dîcleyê, ji we re bibêjim; deng, dengê miriyan e û ava Dîcleyê strana zîz a miriyan dibêje.

Roja ku fermana me rabû û Mîr, çar bermaliyên wî, çardeh cariyên wî, keç û lawên wî yên hê hingî bêhejmar, bira û birarziyên wî, mal û malbata wî, ehl û eşîra wî, em, dildar û şîrikên şikestî yên qedera wi, hemû bi hev re, ketin ser riya welatê xerîbiyê, danê sibê, gava tîrêjên roja zêrîn li ser ava Dîcleyê diçirûsîn, min, bi dilekî zîz û kesertijî, li Dîcleyê nihêrî û ez weha fikirîm; li vê yeka kambax binihêre, Dicle jîn, bextiyarî û serfiraziyê dibexşîne me û em jî mirin, jan û keserê didin wê.

Umrê Dîcleyê çiqas e, ji çend hezar salan û vir ve, ev ava boş weha bisebr, bêwest, bêrawest diherike? Umrê mirinê çiqas e û ji kengî ve ye ku mirin li der û dorên Dîcleyê, mîna xezeba Mûsa yan jî tofana Nuh, evçend bi xurtî, li dar e? Xezeba Mûsa ya li ser fîrawinan yan jî tofana Nuh a li ser neçêyan heta derekî û wextekê bû, piştî wê ew miçiqîn. Lê ev mirina kambax ku gelekî bi xezeba Musa û tofana Nuh dişibe, ku hertim li dora me ye, çima namiçiqe?

Mîr mir Berî niha bi demeke kurt, heye ku sê, çar hefte, wî, di oda xwe ya biçûk de, li ber pencera fireh ku pelên çîki kesk ên dara ziqumê li dorê rapêçiyayî bûn, di nav kitêb, ayet, hedîs û telqînên xwe de, bi hesreta axa bav û kalan, kahniya evîn û derdan, serê xwe danî ser axa rehmetê û ji her tiştî xatir xwest û bêveger çû.

Stêr mir.

Mam Sefo Manolgiyan, Migo, Meryem, diya Meryemê, xismê wan, hemû, mirin.

Apê Xelef mir. Heme, Malmîranê malwêran mir.

Ne yek, ne dudo, ne deh, ne sed, ne hezar, bi deh hezaran nas, dost, heval, ehl û însanên ku min dinasîn, mirin.

Ermen mirin. Suryan, keldan, nastûrî bêhejmar mirin.

Yêzîdî mirin. Kurd mirin.

Û ez ê jî bimirim. Ev birîn naceribe, ev ê min bikuje.

Ez dibêjim, ew mirin, lê rastî weha ye, ji Mîrê min ê ku ji derd, kerb û hesretê mir pê ve, yên din hemû hatin kuştin. Bi ecelê xwe mirin tişteki ye, bi şûr, xençer, kêr, temançe, tifing û topan mirin tişteki din e. Li der û dorên Dîcleyê mirin nîn e, kuştin heye. Ecel nîn e, fermana melekê Ezraîl, bi qewlê yêzidiyan Melekê Tawis, ku bi haletên kuştina tê, heye. Melekê Tawis bi du şeweyan tê nik me, însanên fanî ku ji afirînê bêtir ji hilweşînê, ji evînê zêdetir ji kîne hez dikin; yek, bi lorîna nazik, gotina xweş û xewa şêrîn. Dudo, bi şûr, xençer, temançe û tifingê. Para Mezopotamyayê, ya diduyan e.

Ez ê jî bimirim, ji ber ku qesta xençerê, fermana melekê nemir, qesta kuştina min bû.

Bêşik ez ê ji we re çêla evîn, xweşî, hêvî, coş û heyecanê jî bikim. Lê eger hûn meraq bikin ka ez çîma weha behsa mirin û kuştina bedbîhn dikim, bersîva min ev e; mirin û kuştina ku min, di hemû heyeta xwe de şahidî lê kiribû, berî niha bi çendekê, piştî mirina Mîr, di nav kirasê yekî zikreş de, mîna segekî har ê devgirêz, ji nişkekê ve, derket ser riya min û êrîşî min jî kir. Çare nîn bû, min diviya bersîv bida, mîna hespê ku di geremola çemê Dîcleyê de, veciniqî û matbûyî, çavên wî li qeraxên çem, li ber xwe dide û dixwaze xwe bi qiraxê bigihîne, welê min jî diviya xwe ji geremola xwînê xelas bikira. Çare nîn bû, min segê har di nav xwîna wî de vegivizand. Da ku ez nemirim, min segê segan kuşt.

Belê, min însanek kuşt. Ez ku ewçend ji kuştinê direviam, ewçend min ji kuştinê nefret dikir, di dawiya umrê xwe de, bûm mêrkuj û min jî merivek, bi darbeyên xençerê, xiste erdê. Gerçî însanê ku min kuşt, segekî har, bênamûsekî rezil bû û xwîna wî, bi pereyên çikosan jî, bi pênc pereyan nedikir, lê kuştin bi min nediket. Bila Yezdanê mezin ceza wî bidayê, bila ew bêbextê bêbextan bi derdekî bêderman biketa ku dermanê wî şîrê teyran û qoçê keran bûya. Mixabin welê nebû, di wexteke min a gelekî zîz de, ku ne dengê dil, ne jî dengê heş digihîşte min, her tişt bi leza birûskê qewimî. Lê eger wî bênamûsî bi xençera dudevî ya zîvhêlî êrîşî min nekira û ez birîndar nekirima, min ê ew nekuşt.

Xençerê ku pêşî di destê wî bêşerefî de bû, rabû, bi qasî kêliyekê li hawayê, bi şewqeke gelekî ronî çirûsî û ber bi zik û navtenga min daket. Xençer cil û bergên min çirandin, ten û çermê min qelişand û agir xiste bedena min. Mîna ku hûr û pizûrên min der bin, welê nefesa min çikiya, bi qasî bîskekê dinya li ber çavê min reş bû. Lê çi bû, çawan bû, ez nizanîm, çaxa xençer dîsan hilawesta, ez rahiştimê. Destekî min li ser devên xençer, bi destê din, min çend gurmistên rehmanî li ser sûretê wî bêşerefî teqandin. Tevî ku destê min jêbû û devê xençer gihîşte hestiyên min ew berneda. Û em hilweşiyên erdê. Demeke gelekî dirêj li erdê me hevûdu bir û anî. Mirin li odê bû, Melekê Tawis, bi xençerê dudevî, li wir, li ser serê me hilawestî bû. Em ê bimiriyana, ez, yan jî ew, yan jî em herdu, lê mirina bêbext, bêvîjdan qetî bû. Rengê oda xweşraxistî guherî, xwînê rengê xwe da hemû odê, cil û bergên me, dest, pî, mil, rû û hemû laşê me, mehfûrên li erdê raxistî, diwarên odê yên spî, dîwana mişmişî ya koşê, hemû, her tişt di nav xwînê de ma.

Bi dû pevçûneke gelekî dirêj re, ez, bi hedîka, hemû bedena min bi janeke bêpayan ketî, rabûm ser piyan. Lê ew bêşerefê bêşerefan ranebû. Xençer di destê min de bû. Bi qasî çendekê ez, bi zehmetî, li ser

serê wî rawestiyam û min lê nihêrî. Çavên wî, beloq, vekirî bûn, rû, simbêl û rîha wî di nav xwînê de bû, ji bîvila wî xwîn diçû û ji stûyê wî xwîneke boş dipijiqî.

We hîç li çavên însanên nûmîrî nihêriye? Min gelek caran, li gelek deveran ev çav dîtine; li qeraxên çemê Dîcleyê ku gelek caran bi rengê xwînê diherikî, li newalên kûr ên Lalêşê ku ziyaretgahê yêzidiyan e, li der û dorên Kahniya Spî ku kahniyeke miqedes a Lalêş û yêzidiyan e, li gundên Nînovayê ku cîh û warên yêzidiyan e, li ber lingên keleha spî ya Seîd Begê ku bi hêlîneke teyrên elo dişibiya û bi destê paşayên osmaniyan hilweşiya, li ber û di nav dêrên keldanî û nastûriyan de ku mîna hêlînên teyrên baz xwe di nav gelî, zinar û çiyayên asê yên Şemdînan, Şîrwan, Dêrezor, Nehrî, Bişems û deverên din ên Cizîra Botan û Hekaran de veşartibûn, li ser kelekên ku di çemê Dîcleyê de, ji

hezaran salan û vir ve, însan, heywan, rêwî, birîndar û mirî dibirin û dianîn, li hewşa fireh û hertim ronî ya Medresa Sor ku warê îlim zanîn û merhametê bû, li kêleka Birca Belek a qesra Mîr ku li ber devê Diclê lê bûbû, ku hertim tijî jin, carîye, zarok, aqilmend, qumandar, alîm, şahîr, dengbêj, dîndar, şêx, mîr û axa bû, li zozanên çiyayê Cûdî ku bi bilindahiyên xwe mîna teyrê simîr, nobedarî li hemû navçê dikir, li hawirdorên gola Êrmîyê ku hêzên çekdar ên Mîr dirêjî kiribûn, li deştên zer ên Cizîra Botan ku qulipîbûn ser qada şer ku di navbera hêzên kurdan û osmaniyan de dihate pê, li doraliyên sûr û bircên keleha çiyayê Ewrexê ku me, Mîr û nêzên wî, ji bêgaviyê, xwe spartibûyê, li ser rîya bêdawîn a welatê xerîbiyê ku piştî şikestîna derketibû pêşiya me, di nav keştiya kevnare de ku li ser pêlên Derya Reş, mîna pelekî zerbûyî û hilweşiyayî yê payizê, bi hêdîka, hêl dibû, li Stenbolê, payitextê padîşahê osmaniyan Siltan Evdilmecîd, di zîndanên tarî de ku em, girtiyên Cizîra Botan, Hekar û Mikîsê, mîna pezên ku bi şebekê ketibin, li ser hev, bêyî ku haya me ji ronîya rojê, tariya şevê hebe, rûniştibûn, li Girîtê, warê me yê xerîbiyê, li bajarê

kevnare Xaniyayê ku ji bo min bû medreseyeke nû mîna Medresa Sor û gotina serpêhatiyên Hektor, Parîs, Helena, Aşîl, Odysseus û Penelopê ku gelekî bi gotina serpêhatiyên me dişibyan, gîhande min...

Min li hemû van deran, bi çavê xwe, mirî dîtî, çavên wan ên vekirî, rûyên wan ên sar, termên wan ên ku hew diliviyên dîtî. Û dawîya dawîn jî li Şamê, bajarê miqedes ê misilmanan, bajarê ku diviya bajarê merhemet û vîjdanê bûya û di dawîya umrê me de sikûnetekê bexşî me, însanên nesakîn û westiyayî yên şer, pevçûn û xerîbiyê bikira, ji bo min, qulipî ser bajarê mirin û kuştinê. Her cara ku min çaven mirî dîtî, ez li melekê ezîm û abadîn, Melekê Tawis û li şûr, xençer û tifingên wî fikirîm. Çavên mirî ez dilşikestî dikirim; hemû keft û lefta jînê hîç bû, dawîya ku hîç tu însanekî nikaribû jê bereviya, xwe jê xelas bikira, ev bû, mirin. Çavên mirî ez kefxweş dikirim; mirî ne ez bûm, mirin ji min bi dûr bû. Lê li Şamê, mirina ku hertim li dora min bû, hertim di nav hîsên kûr de nefesê li min diçikand, hate û pêşî bû pardarê heyata min, paşê jî heyeta min, heyata yara min têk bir.

Min kê û çima kuşt? Ez ê, kite bi kite, vê ji we re bibêjim.

Ez ê çêla kuştina Stêrê, yara heyata min, jî, dîsan, kite bi kite, bikim, hem çawan Stêr çendînan caran ji şûrê mirinê xelas bû, hem jî çawan, bêyî ku hay jê hebe, ew kete tora mirinê û bi derbeyên xedar ên xençerê mir. We nedît, min dît; ew bedena wê ya nazîk û narîn qulipîbû ser seradeke sor a qulqulî ku jê xwîn diçû.

Lê sebir bikin. Gotinê gotinan veke, bûyerê bûyeran, derî dê deriyan, rê dê riyan. Ji bilî gotinê û lihevanîna wê ez bi kêrî tu tiştî nayê. Ne pevçûn û şer, ne kar û şixul, ne îlim û siyaset, ne îdare û kargerandin, ne xulamî û murîdî, ne jî serekî, mîreki, şêxiti, axatî. Ez bi tenê, bi karê gotinê dizanim. Û ez ê wê ji we re bibêjim. Lê ne bi lez û bez, bi hedîka, bi sebir, bi germahî û zelaliya gotina edebî.

Berî niha bi demeke dirêj, gava ez ketibûm pey reh û rêçên xwe û li newalên Lalêşê, li ber deriyên neqîşandî yên tirba şêxê qedîm ê yêzidiyan Şêx Adî, min li dengê kalên rîhspî û cilspî yên yêzîdî ku bi bilûr, def û erbanê telqîn û stranên yêzidiyan digotin, guhdarî dikir, hin gotin, mîna lûlûyên zelal ku di telqînên yêzidiyan de behs dibe, ketin ber guhê min, na ne ber guhê min, ber dilê min; xwedavendê nûranî ji nûra xwe heft melayike deranî, melayikê mîna însanekî bi qendîlekê qendîleke din pêxîne, welê dafirînî... Bi qendîleke ronî pêxistina qendîleke din, bi çirûskeke çirûskeke din, yeka din, yeka din... Qendîl, çirûska jînê, hêviyê. Jan, keder, hizin, lê tevî vê jî qendîl, ronahiya hêviyê ku rehê jîndarê heyatê ye. Qendîl, ji gotinekê ber bi goti-

neke din, ji şevbuhêrkekê ber bi şevbuhêrkeke din... Weha, biûsil, têkûz, bi rêzdarî, aramî. Bi nûr û ronahî.

We qendîl pêxist, ez ê jî bibêjim, quweta gotina xwe bi we bigihînim, gotin bi gotin, şev bi şev, qendîl bi qendîl.

Lê belê dengê ku hûn ê lê guhdarî bikin, ji bîr mekin, dengê dengbêjekî ye. Dengê dengbêjekî jî, dengê xewnan e, ku tê de do û îro, îro û sibê dibin yek; mirî û zindî, çûyî û yê bê bi hev re ne, rastî û qewimî, fikir û xeyal dikevin nava hev, gelek dengê kesên din jî di nav de ne. Dengê dengbêjekî, xuşexuşa Dîcleyê ye ku ji kûrahiyên avê dertê; gumîna çiyayê Herekolê ye ku ji bilindahiyên çiyê hawirdor vedigire, nalîna pîrejinekê ye ku hemû însanên xwe winda kiriye, girîna zarokê ye ku li darê dinyayê sêwî û bêkes maye, tepetepa dilê evîndarekê ye ku evîn lê qedexe bûye, kesera dilê şikestî yê mîrekî ye ku li hember hezên çekdar ên dewletên mezin şikest xwariye û bindest ketiye, hawara birîndarekî ye ku nefesa mirinê ya Melekê Tawis bi ser de hatiye, şerqîna şûrekî ye ku xwîn jê şîp, şîp, şîp dilop dike, hîrîna hespekî ye ku siwarê wî bi berîkekî tîfinga dijmin ketiye, fîzîna bayekî ye ku xwe ji rojhelata çiyayên Hekaran dirêjî çiyayê Bakokê dike. Di nav dengê dengbêjekî de dengê jibîrbûyî yê asûr, nastûr û keldanên dêr û qesrên Tiyarî, Tobî, Depreşan û Nînovayê, dengê qedexekirî yê yêzidiyên kahnî, ziving û mezelen Lalêşê, dengê mazlûm ê mîsilmanên medrese û mizgeftên Cizîre, Hekar, Wan û Diyarbekirê heye. Dengbêj, pêşî, seh dike, guh dide dangan, paşê wan werdigire û diqulipîne ser dengê xwe û dawiyê jî, mîna ku ez niha dikim, wan mîna dengê ku ji dengên têkel ên wext û dewr, hez û evîn, hesret û jan, kîn û nefret, tirs û heyecan, coş û hêviyê hatiye pê, vediguhezîne însanan.

Ji lewre divê hûn ji min nepirsin ka dengê min aidê kê, çi û kengî ye. Dengê min, aidê herkesî, her tiştî û her wextê ye. Lê bervajiyê vê yekê jî heye, dengê min, aidê tu kesî, tu tiştî û tu wextê nîn e.

Ji min mepirsin ka çi rast e, çi ne rast e, çi kengî û çawan qewimiye. Dengê min, dengê rastiye ye, lê ne rastiya şûr û xençeran, tîfing û topan, axa û began, şêx û seyidan, berdevk û waqanûseran, mîr û paşayan, siltan û padîşahan. Rastiya dengê min, rastiya Dîcleyê ye ku tê de hemû dewr û dewran, şexis û însan hene, ku mîna dewr û dewranan, însan û însaniyetê, her û her, diherike.

Fermo, ji we re rastiya Dîcleyê; guhê min li dengê te, ku qîrîn e, hawar e. Çavê min li pêlên te, ku xuşexuş e, herikîn e. Ji deverên dûr ber bi deverên dûr e, di nav wext û heyaman de. Dengê te, ku bi dengê ba, baran û berfê ve yek dibe. Endam û bala te, ku bi tîrêjên tavê,

çirûskên heyv û stêrê li hev dipêçikine. Li dengê te guhdarî dikim, ku kûr e, dûr e, nûr e. Her roj, her şev, ji jor ber bi jêr e, li vir e, li wir e...

Min ji dangan hez kir, li dengên ku dihatin bihîstin, guhdarî kirin û li dengên ku nedihatin bihîstin, meraq kirin. Ez ketim pey dangan, min guhê xwe, dil û ruhê xwe ji dangan re vekir û bûm dengbêj. Li dinyayê her tişt xwediyê dengêkî ye. Ne bi tenê însan, teyr, tilûr û heywan, herweha erd û ax, dar û ber, zinar û çiya, av û çem, ba û bahoz, berf û baran, tav û heyam jî xwediyê dengêkî ye. Heta dengê bêdengiyê jî heye. Gava însan hosteyê şixulê dangan be, ev deng, hemû bi hev re, yan jî yek bi yek, dikarin bêtin bihîstin. Lê belê berî her tiştî meraq divê. Meraq, bi dû re sebat, bi dû re jî xebat.

Hê gava ez zarok bûm û min li ber rehleyên dersxaneyên Medresa Sor ayet û hedîsên kitabên miqedes, bi erebî, rêzên seydayên Cizîrî, Teyran û Xanî, bi kurdî, rêzên şahîrên faris Fîrdewsî, Hafîz, Sadî û Xeyam, bi farisî, ji ber dikirin, hê hîngî min, tevî wan rêzên bedewên şahîran, li dengê wan jî meraq dikir; gelo dengê wan çawan bû? Dewsa feqeh û melayên me yê rûtirş ku çoyê wan ê dirêj hertim li ser serê me bû, eger şahîran bi xwe rêzên xwe bixwendina, wan ê çawan, bi çi şeweyî bixwenda? Dengê wan ê çawan derketa? Ew deng ê çawan bigihîştina me? Hê hingî, danê êvaran, gava ez û hevalê min ê file Migo ku Medresa Sor jê re qedexe bû, piştî keftûlefta rojane ya ders û medresan, li mala wan ku li ber perê Dîcleyê bû, li kitêbxana gelekî fireh a bavê wî Mam Sefo, ku tijî kitêb bûn, em li ser xalîçeyên rengîn ên kitêbxanê dirêj dibûn û me li rûpelên kitêbên mezin ên qehîm cildkirî ku tijî resim, wêne û sûret bûn, dinihêrîn, min li dengê wan sûret, wêne û însanên bêdeng meraq dikir; eger ew ne wêne, lê însanên zîndî bûna, ew ê çawan bipeyiviyana, bi çi zimanî, bi kîjan dangan? Wêne û sûretan çi digotin? kitêbeke gelekî mezin hebû, rûpelên wê zerbûyî, cildê wê yê textîn çermkirî bû. Di her rûpela kitêbê de wêneyeke zelal, reş-spî, hebû. Filîsof û kumandarekî yewnanî ku tevî deh hezar neferan di Anatolî û Mezopotamyayê, di welatê kurdan û ermenan re derbas bûbû, wê kitêba mezin ku çêla wê gerê, yan jî bi qewlê nivîskar veqerê, dikir, nivîsibû. Navê nivîskar gelekî zehmet bû, ji lewre min navekî din lê kiribû, Keso. Min û Migo, rûyê me ber bi pencera vekirî ku li Dîcleyê dinihêrî, di nav gulokên tîrêjên tavê de ku di ser ava Dîcleyê re xwe dirêjî hundirê kitêbxanê dikirin, me rûpelên kitêba Keso vedikir, li wêne û sûretan dinihêrî û li gora tevger û hereketên sûretan, dewsa wan, em dipeyivîn. Ez û Migo dibûn dengê sûretên bêdeng. Min bi zimanê kitêbê ku bi tîpên latînî hatibû nivîsîn û ji milê çepê dihate xwendin, nizanibû. Lê Migo ku ji bilî ermenî, bi hin zimanên din ên welatên rojava mezin di-

bû, bi zimanê kitêbê, eger ez ne şaş bim, bi fransizî bû, dizanîbû. Carina, gava wêne û sûretan şer û pevçûn salix didan, Migo rêzên li binî wêneyan dixwend û ew ji bo min şerh dikirin. Lê bala min ne li ser gotinên Migo bû, min li dengê bêdeng ê sûretan meraq dikir. Kesên wêneyan çawan diqîriyan, bi çi texlîd dengan êrîş dibirin ser dijmin? Gava ew bêkeys diketin, wan çawan gazî û hawar dikirin? Bi qîrîn û qîjîn, bi tika û lavelav?

Ji bilî Keso hin nivîskarên din jî di kitêbxana germ û şêrîn de ku jê bîhna taybetî ya kitêban difûriya, hebûn. Navê hemûyan niha nayê bîra min, lê gava gotin gotinê veke, bi alîkariya qendîlê, ronahiya gotinê bireşe ser bîr û heşê nankor ku hosteyê jibirkirinê ye, hingî heye ku navê hemûyan bête bîra min. Lê diduyên din hebûn; Maro û Naso ku herdu jî Romayî bûn û di wexta keysar Agostos de jiyabûn. Kitêbên wan jî gelekî girs, bi textekî tenik cîldkirî, rûpelên wan neqîşandî û nava rûpelan tijî wêne û sûret bûn. Herçî ev herdu kitêb bûn, Migo jî bi zimanê wan ê latîni nizanîbû. Lê me li sûretên ku gelekî zelal û lihevhatî bûn, dinihêrîn. Di şevên bê de ez ê çêla kitêban û sûretên wan bikim, lê bi xêra sûretan û şerhên peregende yên mam Sefo ku carina dihate kitêbxanê, bi ken li me û kitêba li ber me dinihêrî, simbêlê xwe yê boq badida û ji me re, bi çend gotinan, behsa sûretan dikir, em hînî serencamên kitêban jî bûn. Çi serencamên balkêş, tijî xwîn, xwîdan, girî, jan, keser, heyecan, evîn û hevî ku bi heyata me ya neçar û bi serpêhatiyên me yên keserkûr dişibayan! Min dengê wan hemû hîs û pejnên ku di nav rûpelan de bêruh razayî bûn, dibihîstin, ew hemû hîs û pejn vedijiyên û xwe bi ruhê min ê qeşmer ku ji ber zaroktiyê, hê bîr bi çerxa dinyayê nebîr, digîhandin. Lê piştî ku min jî, bi vî çavê xwe, şer û pevçûn, xwîn û xwîdan û ew hemû hîs û pejnên rûpelan di heyata xwe ya kambax de dîtî û jiyam, min ew di dil û ruhê xwe de hîs kirin, hingî ez tegihîştim ku Maro û Naso ne bi tenê dengêbêjên welatê Romayê, herweha ew dengêbêjên min bûn jî. Kitêba Maro ku bi dengê hizîn ê şikest û bindestiyê ve hatibû hûnandin, çêla bajarê Truwayê, hespê qerase yê îxanetê, şewata bajêr û reva Enasê ber bi welatê xerîbiyê dikir. Ma heyata me jî nebû mîna serencema kitêba Maro? Ma hespê qerase yê îxanetê, çaxa hêzên çekdar ên Mîr ji bajarê Cizîrê bi dûr ketibûn û di germa havîna zelal de ku xwîdan, bêrawst, ji me û ji hespên me diçû, li ber qeraxên gola Urmiyê ku tavê li ser avê bi rengên têkel leylan dida, haziriya şerên mezin dikirin, hingî, bi navê Yezdan Şêr û hêza osmaniyan, evî bajarê me yê qedîm Cizîrê venegirt? Ma me şikest nexwar û serê xwe li ber paşa û sultanên osmaniyan netewand, stûyê xwe xwar nekîr, riya me, bi dengê strana hizîn a veqetîne, ber bi welatê xerîbiyê neçû û em li welatê xerîbiyê bi hîsa hesretê nekizirîn? Herçî Safo

bû, wî jî di kitêba xwe de ku li welatekî gelekî xerîb û nenas ê Derya Reş, bi keserê hatibû nivisîn, çêla xerîbiyê fikir. Ma xerîb kî bû? Ne em bûn? Ma xerîbiya malkambax nebû qedera me, pêlên hov ên Derya Reş ku bi rastî jî bi renekî girtiyê xoftijî diçeliya, tirseke bêpayan ne-xist dilê me jî? Ma bayên seqem ên welatên nenas rûyê me jî nebiri?..

Deng li çeperên xewt û dewran, tixûbên însan û welatan guhdarî nake, ew hertim xwe bi dangan digihîne. Deng rê li dengên din vedike. Mîna qendilê, bi dengêkî dengêkî din dertê, bilind dibe. Lê însan divê dangan bibihîse, dilê xwe jî dangan re veke, heşê xwe bi dangan bineqîşîne û ji dangan dengêkî nû biafirîne ku dikare bibe dengê nebihîstiyar...

Dengê nebihîstiyar -an jibîrbûyîyan- dengê birîndaran, dengê Meyrema çavreş, dengê keça Mîr, Zîna zirav, dengê şirika qedera min, Stêrê. Estera porzer, Stêra çavşîn, gotinên wê yên birîndar ku mîna kuliyan berfa çiyayê Cûdiyê, yek bi yek ji zimanê wê yê lal derdiketin. Û dengê nebihîstî yê bav û kalên min ku min tu carî nedîtî û nenasîn.

We ez ji Şamê hilgirtim û anîm bajarê umrê min Cizîrê. We û xêrxwazên mîna we ku bi hesreta min a ava Dîcleyê û axa siûdê dizanîbû, çêyiyêke mezin bi min kir. Piştî umrekî gerok ku bi xaçeriyên fetloke tijî ye, ez dîsan vegeriyame warê ku ez jê derhatim. Riya navbera Şam û Cizîrê dirêj bû, zehmetî zahf bûn. Lê bawer bikin, li rê, ne êş û jana birînen min ên kûr xema min bû, ne jî zehmetiyên bêhejmar ên rêwîtiya dirêj. Her tişt niha li pey ma, ez li vir im, ez ê li vir, li ser axa bav û kalan nefesa xwe ya dawîn bidim û xwe berdim hembêza Melekê Tawis. Ez ê li pêlên ava Dîcleyê, li ronahiya tavê, li şewqa heyvê, li çirûsîna stêrê binihêrim û bimirim, bi lorîna dengê ava Dîcleyê, bi strana bayê hûnik ê berbangên Mezopotamyayê. Wesiyeta min li we, gava dengê min hate birîn, ne bi tenê dengê ava Dîcleyê, divê dengê dengbêjên nûgihîştî jî bistrê, dengê pîrejînan binehwirîne, dengê kalemêran bibêje. Hûn divê min bi dangan bi rê kin. Ez ê herim. Lê xwezî min bizanibûya ka bav û kalên min li kû veşartî ne, da ku we bedena min a sar li nik wan veşarta. Lê ez nizamim, hûn nizanin. Ji lewre hûn divê min li bilindahiyê qeraxên Dîcleyê veşêrin, an jî li kêleka tirba Nuh nebî ku bi keştiya xwe li bilindahiyên vê axa Mezopotamyayê venişt û konê xwe li van warên kevnare yên însaniyê vegirt û ev ax kir welatê me. Yan jî min li ber lingên Birca Belek ku ji sedan salan û vir ve, tîmsala abadîn a mîr û dotmîran, evîn û evîndaran, deng û dengbêjan, şihîr û şahîran e, veşêrin. Hûn bi qîma xwe ne, lê şertekî min heye; dengê ava Dîcleyê divê ji min û gora min bi dûr nebe. Yan jî hûn dikarin weha bikin, bedena min bi mehfûreke neqîşandî ya Botanê bipêçin, wê daynin ser kelekekê û pê qehîm

girêbidin, dawiyê jî kelekê berdin nav ava Dîcleyê da ku Dîcle min bi xwe re bibe welatên xerîb û warên nenas. Ma însan û umrê însên ne mîna dilopeke ava Dîcleyê ye ku di boşahiya avê de winda dibe?

Ez nizanîm ka kê ev nav li min kiriye, lê navê min Biro ye, Biroyê dengbêj, Biroyê dirêj an jî bi qewlê hesûd û xêrnexwazên min ku mîna siya min her li pey min bûn, ji deng û eserên dengê min dihesidiyan û bûn sebeba kuştina Stêrê, Biroyê kor. Bila kêfa hesûd, çavnebar û dijminan bête, Biro, yanî ez ê herim, lê eger ez bikaribim xewn û xeyalên serpêhatiyên xwe di van şevbuhêrkên me de ku bi agirê qendîlê ronî dibin û bi dengê Dîcleyê olan didin, bibêjim û bibim sêrî, hingî, tevî her tiştî, min hevî heye ku dengê Biro, -herweha dengê jibîrbûyîyan- li pey min, bimîne.

Herçî korahiya min e, ji şopa kûr a darbeya şûrê tûj ku ji enî he-ta çengê ye, diyar e. Li vê qedera min a teres binihêrin, min çavê xwe yê rastê bi darbeya mirinê vekir û niha jî ez ê bi darbeya mirinê bigirim. Berî niha bi umrekî, gava min çavê xwe vekir, bi tenê çavekî min ronahiya dinyê dît. Ronahiya çavê min ê çepê bi darbeya şûrekî mirinê vemirbû. Umrê min ê beriya darbeya şûr ku ne zêdeyî çend salan bû û bêguman bi bav, dê, heye ku bira, xweh, nas, xisim bû, nayê bira min. Ew çend salên umrê min ê beriya şûr di bin siya tarî ya nenasîyê de ye. Tevî ku ez carinan xewn û kabûsan dibînim, tu kes nayê bira min, tu deng xwe bi min nagihîne. Di umrê min ê piştî darbeya şûr de ku destpêka heyateke nû bû, yan ji mirinê veger bû, ne bav û dê, ne jî bira û xweh hebû. Bi tenê Biro hebû, zarokekî birîndar, bêkes, sêwî û çavekî wî kor. Û xerîb. Û dilşikestî. Û tirsîyayî...

Deng, dengê bêdengiyê; Deng. Hîrîn. Hesp. Tekbîr, Allah, Allah, Allah. Deng, teqîn. Qîrîn. Qîjîn. Agir, gulok, şewat. Deng, şîrqîn. Şûr. Şewq, xwîn. Dilop bi dilop. Şûr, dudevî. Şûr, çîrûsîn...

Û ji dengê hîrîn, tekbîr, teqîn û şîrqînê tirsîyayî...

Hemû însan, qeder, bûyer, pêwendî û serpêhatiyên ku ez ê ji we re behs bikim, min bi çavekî, bi ronahiya çavê rastê dît û bi çavê xwe yê kor ê çepê jî hîs kir. Şûrê ku şekil û şemalê rûyê min guherand, dinya min jî kir du perçe; perçeyê ronî ku didît û perçeyê tarî ku hîs dikir. Çavê min ê rastê ku mîna dûrbînekê, bergehên însan, war û meknan li ber min radixist, ne bi tenê alîkariya min dikir, herweha wî alîkariya hevalê min Têllî jî ku ji herdu çavan bû, dikir. Ez û Têllî, em du kesên girs û dirêj, bi çavekî, diketin pey seyde û nêçîran, di geliyên bêbinî yê bakûrê Girîtê de, em diketin pey bizinên kovî ku jê re digotin krî krî.. Herçî çavê min ê çepê ye, ew dûrbîna bûyerên ku mîna pêlên xezabê yê Derya Spî ku bi ser me de dihatin, bû. Ez bi çavê xwe yê kor bi hatina bûyerên ku li rê bûn, dihesiyam. Gava

büyerek ê biqewimiya, şopa şûr, birîna kûr jan dikir.. Heyata min a şerpeze û peregende ku ji ronahî û taritîyê hate pê, mîna kelekeke Dîcleyê ku ketibe ber lehiyeke har, di navbera dîtin û hîskirinê de çû û hat. Ji lewre gotina min a ku bi ronahî û tarîtiyê hatiye hûnandin, esereke herdu çavan, ê ronî û yê tarî ye, bi gotineke dîn, esereke dîtin û hîsan, mêjî û dil e.

Ez êdî westiyam. Îşev hewqas, gotina min a îşev heta vê derê, êşa birînê nefesê li min diçikîne, dengê min dibire. Niha bîrînên dest û laşê min derman bikin, taseke av û misteke mewij daynin ber serê min, lehîfê bikêşin ser min, qendîlê bitefînî û herin. Lê beriya wê, ji kere-ma xwe, wî kevirê boz ê kehrîbar ku sûretê teyrê tawis lê kolandî û neqîşandî ye, ji dîwarê ber pencerê daynin û bînin bi stûyê min kin. Kalepîrekî rîhspî yê yêzîdî ew, li ber Kahniya Spî, li Lalêşê, mîna ya dîgareke oxirê da min. Min jî ew da Stêrê da ku teyrê tawis bibe oxira evîna min û Stêrê. Oxir... Ez ê gotinê bînim ser oxirê, lê ne niha. Cara dawin min kevirê teyrê tawis ku tîmsala Melekê Tawis e, li nik mêrkujek, mêrkujê ku bedena nazik a Stêrê kiribû mîna seradê. Bi xêra vî kevirê hanê ku ewrûpayî jê re dibêjin madalyon, min fahm kir ka mêrkujê Stêrê kî bû. Niha wî kevirê min ê pîroz bidin min, da ku teyrê tawis li ser sînga min be. Heye ku Melekê Tawis jî îşev, bi dengê dîcleyê û ronahiya stêran, were û min, bi baskên xwe, hilde û bibe warê heyv û stêran, warê Stêrê. Hingî ez ê tevî teyrê tawis, bikevim ser riya dawîn ku Melekê Tawis ê nîşanî min bide.

De herin, lê ji bîr mekin, berî ku hûn derin, qendîlê bitefînî. ❧

Kamûran Bedirxan

Şiîrên Hawarê

JÎ MÎN BAWER BÎBE

Robar hêdî hedî diherike, pêlên wî sar û xweş in. Ava wî bi kef e,
û wek zîv gewr e

Meşa wî li deştê, wek rêveçûna destgirtiyên û bûkan bialûs e, be-
za wî di nav çiyên û geliyan de, wek repera hespên serhişk e.

Lê gava ez jê re dibêjim ko ez hej wî dikim bila ji min bawer mebe!!

Rêl kesk e, siha wê honik û çak e. Li ser çiqilên daran, çûkan, di-
şeqin. Pelên wan ter in.

Lê gava ez jê re dibêjim, ko ez hej wê dikim bila ji min bawer mebe.

Azman heşîn û avîje ye. Stêr wek gewher û mirariyan dibiriqin.
Heyv bi rûnahiya xwe distire.

Lê gava ez jê re dibêjim, ko ez hej wê dikim, bila ji min bawer mebe.

Buhar bi bîhn û rengîn e, bi stran û kêf e. Şiraniya wê xweş, xwe-
şiya wê şirin e. Tebîet ji xewê radibe û dikene. Her kunc bi kulîlk û
mêrg, bi av û dar in.

Lê gava ez jê re dibêjim ko ez hej wê dikim bila ji min bawer mebe.

Can şîrin e, jiyîn spehî ye. Ez hêj ciwan im. Min hêj bîst û pênc bu-
har ne dîtîn. Gelekî hej jîyîn û evîne dikim.

Lê gava ez ji wan re dibêjim ko ez hej wan dikim, bila ji min ba-
wer mebin.

Dê û bav, ap û xal, pismam û dotmam çiqas delal in.

Bi wan re rûniştin û di ber tifikê de axaftin çiqas delal û xweş e. Li ser çiyar û zozanan bi wan re gerîn û bezîn gelekî çak e, pê dilê mirov vedibe.

Lê gava ez ji wan re dibêjim ko ez hej wan dikim bila ji min bawer mebin.

Heval heval e, lê bira delal e. Çiqas ez hej birayê xwe dikim.

Lê gava ez ji wî re dibêjim ko ez hej wî dikim bila ji min bawer mebe.

Ez dilketî me. Delala min spehî ye, wek berfê gewr e, wek agira germ e, û wek gulan sor e.

Dilê min di çavên wê de dîl e.

Lê gava ez jê re dibêjim ko ez hej wê dikim, bila wi min bawer mebe.

Lê welatê min, welatê dê û bave min, welatê kal û kalikên min, welatê min ê şîrîn, gava ez ji te re dibêjim ko ez hej te dikim ji min bawer bibe.

BÊRIYA WELAT

Ax ... dilê min çiqas bêriya wê dûriyê dike!! Wê dûriya ko di nav wê de ezman bi rengê din heşîn e, stêr wek çavên delalan dibiriqin, û çiya rawestiyane.

Bêdengiya rêlan, min dikişîne bin sîha xwe. Dixwazim di bin çiqilên berû, qizwan û kenêran de rûnim.

Çiqas bi dileki şewitî, ez dixwazim guh bidim guşguşa pelên daran. Dixwazim herim ronahiya hêyvê, bi ser zinar û ser serê çiyar de bibezim.

Tinê li wê derê, di wê spehî û delalîyê de, dikarim bi dil bikenim.

Pangîni

Pangiya, peqiya, belav bû...

Ez di xewnekê de me, an jî ez xewnekê dibînim; çi ferq e, an rast an jî xewn an jî xewna yekê/a dî. Zimanê birî serê vehêsiyayî; pîmê veşartî.

Kuştina mêmariyên reş guneh bû. Mêmariya reş, gerdena xwe bilind dikir xalên rengîn dibiriqîn. Li kêleka malan li ber dehla dirdiriyên, bi seetan min seyra xwelihevpeçana marên reş dikir... Keçika Pordelal, ramûsana pêşiyê bû, min ji lêvên te yên şil û şêrîn girt: Ramûsana pêşiyê, wekî brûskekê ji lêvan difelite, zelzeleyeke bênav û nîşan xwe bi ser can û bedenên de dîberde, fûrek ji kûrahiya ruhê mirov xwe ber bi jor ve diavêjin; ew bêhn qet nayê jibîrkin... Asîman zelal, roj li asîmanan hilawistî; li ber sitiriyên dirdiriyê çiplaq-tazî, beden-li-hev-badayî.

*

Ez li otobusê siwar bûm; her çavek li ser yê/ya dî tehdêdek e, her kes ji yê dî re bertangiyek e; jinek û merêkê kal bi çavên behitî li doraxwê dinêrin û xwe dipasîrin hev... Bajar di nav ewrên gemarî re wekî rûyekê kalê çavkinîştî xuyaye; şaristaniyaka tenikeyî, jiyaneke bafûn; hewa û rêbarên wî bajarî wekî mencenîqan ruhê mirov digu-vîşîne û ber bi jêr ve diavêje; sal, demsal, her tim bêhneka giran, tahmeka gemor... Bajar, dojecha li jêrayiya Diteyê, çar dorberên herî li jêr... Çi çax bû min tu dîtî, li kûderê, cara pêşiyê ya paşiyê?... Viyanên heram, gunehên giran, rû bi rû, çav li çavan. Di wan gunehan de behra min, a te çi bû; ne ez Lennei me, ne tu Georgê û ne jî yê çêroka me dinivîse Steinbeck e. Lê ez gelekê xwe nêzikî Lenneyî dibînim; bê niyeteka xirab; dîn, ehmeq, qatîl lê ewqas xwedî hevî û xwedî xelal... Bêhneka amberîn ji ser sertiliyên min tê.

Ez û tu tinê bi serê xwe, me koxikek ava dikir ser kanîka Çevrobîyê; mirîşk, çîçok û kûçik û kudikên me pir bûn. Daristaneka aram;

daristana me qet ne tarîstan bû; her darekê li ser rayê xwe bilind dibû, yekê sih nedikir ser ya dî, ji me re wargeheka bextewar bû. Dara belbelalokê, bûka biharan, sûka havînan, pepûka zivistanan bû. Her demsalek xemleka nû bû...

*

Xidir, navê wî di deftera dinê de tune bû, lê wî digot; “Xaniyê min li ser serê girikê nêva dinê ye; ez mehzûbanê hêyv*û rojê me; roj li cem min taştê dixwe paşê dide der; hêyv li cem min şiv dixwe dûv re li asîmanan zîz dibe”. Xidirî tu çaran hevîr ji ser sertiliyên destê xwe pakij nedikir; digot, “Hegî ez ji ser sertiliyên xwe hevîrî pakij bikim, dê dinya tahmsar û bêbereket bibe”.

Cara paşiyê bû li rastî te hatim; qedeha badeyê di nav tiliyên te yên qelem de wekî gulxwînê disekini; hewa, erd, asîman ji gunehan giran bûn, min xwe li ber gunehkariya lêvên te negirt. Ji tahma lêvên te yên lîlozî ez dîsa tavizîm. Bêhna laşê te bêhnek ji bihuşta baqî berda ser sertiliyên destê min. Erd derizî, ez lerizîm...

*

bûn. Paşê li surha Diyarbekirê li te rast hatim; tu guriyek agirê Newrozê yê evîneka veşartî bûyî; li ber gola Êrmîyê tu wekî pengûneka gerdenspî, piştres bûyî... Di kolanên Hewlêrê de wekî dînan min çengên xwe dihêjandin û digeriyam. Çavê min li te ket; kefiya cemêdanî ji paş ve girêdayî bû, pora te ya delal gurzek bû li ser qolincên te. Gerdena vekirî nemam dianîn xezebê; bisk û temberî daheliyabûn û reqseka seklawî bûn li ser rûyê te; û bi lêvên te yên lîlozî ez tavizîm...

Wekî şemaleka ji kederê li paş rawestiyayî; navê te her Keçika Pordelal bû, ez jî her rêwiyekê dilbiyanî bûm. Min ji delaliya gerdena te zanî ko, çima kuştina mêmariyên reş guneh bû.

Cara paşiyê bû li rastî te hatim; qedeha badeyê di nav tiliyên te yên qelem de wekî gulxwînê disekini; hewa, erd, asîman ji gunehan giran bûn, min xwe li ber gunehkariya lêvên te negirt. Ji tahma lêvên te yên lîlozî ez dîsa tavizîm. Bêhna laşê te bêhnek ji bihuşta baqî berda ser sertiliyên destê min. Erd derizî, ez lerizîm...

Bi gotina Ulyssesê çiyar, “xudahafîz” Keçika Pordelal, şêraniya dinê! Peçiyar, belav bûn, ji nû ve ava bûn.

Ez peyar bûm. Rêwîtiya xirab çî zû xilas bû. Waye nêzik dibin, nêzîk dibim... Çima şairî digot “qelbê min bîra dînemêtan e”. Ka pîmê veşartî? Newqa min, binçengên min giran in.

Tilî ket ser pîmê sar; bila biteqê ji bin; zimanê birî serê vehêsiya-yî, ne deng ji min, ne jî ji te... Vê êvarê bû min lêvên te maçî kir; cara pêşiyê û ya dawiyê bû... Bi sirînî pîm ji cihê xwe derket; pangiyatî giş teqyan ji binî! Dilmest û serxweşê peqiyane me; zûl-zûl, parçe-parçe!

Bayekê sar dilekê vala; xudahafiz...

Ahmet Erhan

Rêzikên dawiyê ên helbesteke dirêj

Ma gelo ez jiyane wek gumlegekî bişeqitînim ji xwe?
Di dilê min de tengezariya gumlegekî terî li dû xwe hiştiye
An jî ber û berên rêyan, ber û berên rêyan?
Gelo ez destê xwe bi ser birîna xwe de bidewisînim?
Ewqas ne hêsan e jibîrkin.
Rojek tê mirin jî mirov naxwaze
Di kêlîka dawiyê de çavlêketina kulîlkekê
Ji dûranê bihîstina dengê zarokekê...

*

Ev xwîn e ez digirim di destên xwe de
Ango ji gulên hatine peritandin e
(ji ku hat ev sorahî)
Yên ku me digot herî dûrî mirinê ne yek bi yek dimirin
Di rêyên mezelan de şopên me zêde dibin
(ji ku hat ev reşbînî)
Kaje-wajê layiqî bîranîna wan miriyan nabînim
Êdî li gotaran jî guhdar nakim.
Tu nemirî, ew te dijîn...
Emanetvanê çîroka wan miriyan
Êvaran deriyên xwe zû digirin.

*

Ewqas ne hêsan e ziwakirina
Çavên dayikan î mişthêsir
Kulmên me li devereke dûr, diranên me kêlûnkirî
Mirin jî, helke helka wê ye li devê derî
Û ji kengî de ye dengên çekan
Peyvên dinyayê yên herî bedew difetisîne.

Ji tirkî: Selîm Reşît

Rênas Jiyan

Semîramîs

- Kostum:** Çermê şeva serjêbûyî.
Dekor: Qoqên serê Edûlê û Juliet, parsuyên Derwêş û Romeo.
Muzîk: Nalîna yezdanên birîndar.
Ronahî: Heyverona nûzayî ya “gixikan” dike.
Perde: Betanê bekaretê.
Sahne: Kurdistan.
Temaşevan: Herdu çavên helbestvan.
Lîstikvan:

Semîramîs
Bav
Evîn
Cîhan
Welat
Sinc (ahlaq)

SAHNE 1

Semîramîs:

- Di hemû ferhengên min de wateya bextewariyê vala hatiye hiştin, an beramberiya wê “kerb” hatiye nivîsîn, zimanzan zalim in, çi bikim. Ji keyserên sûsmaran re dibûm marmarokeke bi xêlî. Qelenê min, hemû pirtûkên pîroz; Quran, Încîl, Tewrat, Zebûr. Berbûyên min; Mûhemmed, Îsa, Mûsa, Dawûd... Zava: Xwedê!..

Sinc: (Bi helwesteke liberketî)

- Berê xwe didim newalên xewle, xeyalên xwerû, risqekî lihevhatî min nedidît ji bo te. Ahurî Mazda dev ji yezdanbûna xwe berdida, Nîrwana parsek dima.

Cîhan:

- Tu bakîreyeke pîroz bûyî û ji bo qurbana toteman tu hatî hilbijartin. Serê pêşîrên te jê kirin, xistin qefesan, dizîn qesasan, bi keştiyan Transatlantîk derbas kir. Welat yetam ma, bê şîr û bê pêşîr.

Semîramîs:

- Temenê min ji hevokeke marpêvedayî pêk dihat, ew jî ev bû, “Semîramîs, goşiyê ji bo şeraba salane hatiye pelçiqandin”. Fermandarê qereqolê yê bi eslê xwe “jontirk” hukim li navrana min kir. Dengbêjên di dawa min de belawela kirin. Û namûs penaber bû, çûû, serê xwe li tahtan xist. Min li xwe xist, te li xwe xist. Mixabin, tiştê çû ez dê her û her bidim dû....

Sinc:

- Zulm, bûkalemûn e. Li her derê lejyonên zagonên wê diparêze, yên qelûna wê vêdixe, ji xwe re dibîne, keçê! Ma yê te tune bû xwediyê lêvên te?

Semîramîs: (Li ezmên nihêrî)

- Gelheyên ramûsanên min bê hed û hesab in. Girnîjînên min, girê gerîla tê de bi cih tûn in. Belê, hebû xwediyê hêjayiyên min, bedena min, bes ew jî bi gulleyeke kalîbrea wê pirhejmar mirar kir.

Evîn:

- Diran di devê dîlanên te de nemane, porê dilşahiyên te sipî bûne. Heke tu bête hezkirin koç bikî tu ê hero duro li devê deriyên bihuştan bixî. Cîhan her çiqas dojeh be jî, eşq, talanan betal, temenan bîzar dike, ji bîr meke. Tu di tewlan de mehîna herî seglawî, beza, bi bûjiyên te girtiye serhildêran, ji berî zayînê tèn, piştî zayînê cengan li dar dixin û diçin.

Semîramîs:

- Cîhan, cahniyeke tebekî, meş û bazdanên wê bi rojî. Min bes e, êdî semîra hetikî, lewitî lê fermandarê qereqolê bi kesayeta xwe ya mevretkirî hîn dijî.

Cîhan: (Dilê xwe bi xwe şewitand û)

- Belê, pîr im bi qasî emrekî pênc milyar salî û kulek im jî. Celebên mirinê pir in; şûr, xencer, gule, jahr. Carnan “ji te hez dikim” jî ji van celebên yeke. Xezeb, dê tim û tim di rûpelên salnameyan de lehengekî tirsonek bimîne. Heman xezeb, weledê zinê yê neheqiyê ye, ji xwîn û goşt xwedî dibe, kengî der û dora xwe perçe dike, îcar ji kezaba xwe dest bi xwexwarinê dike. Û ro bi ro diqede.

Welat: (Di rewşeke şerpeze de ye)

- Li xakên bi şer ducanî, te şoreş tevn bi tevn hûna. Li qadên xerdel û kîmyasal lê serxweş, fahş zerîpoş, belaş laş, berxikên li makên xwe diketin, aj dibûn hebûn, (Ne weke Oîdîpûs bi şaşî, belê rasterast bi weldiznetî) te qet hay ji wan tune bû Semîra.

Semîramîs:

- 28 serhildan bi xwînê hatin çewisandin qey ne bes bûn, ez bûme ya 29an; ne bes be, ez ê bibim ya 30yan; ew jî ne bes be, ez ê bibim ya 31an, 32yan, 33yan...

Welat: (Bi germahiya dêyê)

- Heta qîzên min ên weke te şîrhelal hebin, wê şîrheram teqez têk biçin. Naxwe yên welatan dikin welat gernasên mêr(jin)xas yên çîrokan in.

Cîhan:

- Lê belê lijneya çîrokan cih nade her lehengî/ê. Di mijarên xwe de, bes bi şertê ku birînên dîrokê derman, çavên wê merhem bike.

Sinc: - Edalet edem bûye, şeytan bi şaristaniyê keniyaye, mirovahî bi cenabet e!..

Semîramîs: (Bi qêrîn)

- Mixabin, mirovahî bi cenabet e!..

Welat:

- Welatê evînê êdî nîn e, şatoya şahiyê êdî nîn e, qesra qedir nîn e. Hemû huzna qulingên sezeryan dizan te li xwe civand, yara esîl!..

Semîramîs:

- Okyanûs min qewl kirine ji bona azadiya te ey welat!

Welat:

- Baş dizanim, lê Semîra te jînenîgarî kir boraq ji bo erdnîgariyê, heyf a min tê li keçikantiya te ya terr, hêviyên te yên serzer.

Cîhan: (Di ber xwe de)

- Rîhanên xerabiyê bişkuvîn li ser sergoyan. Surişt, sirûda zûrîna guran distirê li tebeqeyên atmosferê. Mirovahî bi gişt jan û êşên xwe, xwe sipart heyama 21an, çawa ez cîhan bim û nikaribim nexşeyeke welatê nexweş li ser ruyê erdên xwe bihewînim.

Semîramîs:

- Seyidvanê kurkan, bi pey kurkê kurda dawîn ketin.

Evîn:

- Li konê bextewariyê bagereke erjeng rabû, sîng rakir, kir bafirokeke benqetiyayî, bir, li ser keskesoran siwar kir. Tu masiyeke berîvanî ya pêlên deryayan nedîtî bûyî, bi sura bayan li ser pêlên geniman tu diliviyayî û mezin buyî. Giyana te bû, cixareya di bê de tête kişandin, bê tehm, bê rahm zû buhurî. Emrê te yê eşqê, bû yê minminîkê.

Semîramîs:

- Ji minminîkên destê sibehê re dem, herdem berbang e.

Evîn:

- Her mirineke sipehî jiyan makyaj dikir, te pê dizanîbû. Weke balindeya Zumruda Anka tu dihatî kuştin û tu ji xweliyên xwe dîsa dihatî afirandin. Mirin ji te re tune bû. Lê tu dildarî bi pore te ruyê xwe neşuşt, bi mijangên te xwe nekuşt; tu kes nehate ruyê te, ji bilî leçeka te.

Semîramîs:

- Ji guhanên kerengan min tahm kiriye qeliya ser sêlan bi salan.

Edî bimirim jî ne xem e.

Sinc:

- Êdî bimire jî ne xem e.

Cîhan:

- Êdî bimire jî ne xem e.

Welat:

- Êdî bimire jî ne xem e.

Evîn: (Jê re xem bû)

- Ax Semîra ax! Çavên te ruyê te kûr kolane. Di şer û pevçûnan de, dê ruyê te her li devê deriyê hişê min bixe. Tu serhildaneke bi xwîne hatiye çewisandin î di hudirê min de.

Cîhan:

- De werin îcar xweliyê li serê xwe nekin. Qumitanê qereqolê dê bi temenekî qelew quretiyân bike, Semîra jî bi keçikantiyeke terr dê ji jiyanê biteriçe.

Semîramîs:

- Çiya bêyî jagûarên jakaw bimînin, hingê wawîk bajaran dixwin.

Sinc:

- Heqî û neheqî li gora livandina berê lûla çekê diyar dibe. Agirê dadmendiye bi arduyê rastiye her neyê dadan, dê tifika heqiyê her bi ser serê xwediyê xwe dixan bike. Mîneralên di heqîba aşitiyê de, dê bibin berfa li ber tava havînê.

Welat:

- Mejî, bîra çelerîn be jî, dil dewla xwe çawa be, jê tijî dike. Ji lewre jî divê guh bête dayîn li azana zanînê.

Evîn:

- Di kemînan de te kedî kir kirêfî. Di siya dêliyên stewr de gewriya te goşî hewandin. Tu ne welatparezeke platonîk bûyî. Raza veşar-

tî, dibû zingilê stuyê şêran, eşkere dibû. Tu di devê korsanan de dibûyî benîşt, eniya te her beş e bi başî.

Semîramîs:

- Belê, li salona ruh; can, konsera xwe ya dawîn pêşkêşî melkemo-tan dike, haydar im. Kîşwer hertim ahenga seqemê dinehwirîne, haydar im. Bav sibê ro wê li min bê xezebê ji ber ku êdî ne qîz im, haydar im. Lê ey evîn! guhdar be, pîrê min tiberk e, piştî mirina min tu ê ta bi ta li dilketiyan belav bikî.

(Xwedê giriya (baranê dest pê kir))

SANHE 2

(Baranê xweş kiriye, tegîn lal bûne, her tişt û her der di bêdengi-yeke betilî de ye. Bav û qîz tik î tenê ne. Dever xalî, berî. Qurban, qîz; celat, bav; delîl, darê almanî yê di destê bav de.)

Semîramîs:

- Guliyên min ji emrê min direjtir in. Yabo heye biperpitim, ji lew-re bi guliyekî min destên min û bi yê din jî lingên min girê bide, bila bi çipiskên xwîna min tu edem nebî.

Bav: (bi qahr)

- Top li bedena min bikeve, li min nebe sibe, ev tifinga navgîna qetla te, însellah bi min vede, weke marê teyar, cîhan û civak serê xwe bixwe, ez jî ruhê xwe. Xwediyê xezebê, qesem bi navê xwedê, dê tu xerê ji roj û şevên xwe nebîne.

Semîramîs:

- Te digot tu ê bibî bûkeke xweşik. Çima te nedigot tu ê mahr bikî, gorê û serê lûla tifingê. Semîraya ku te bi serî sûnd dixwar; ji niha û vir ve tu ê bi serê tirba wê sûnd bixwî. Dibe ku hinekan qîza te ji te pirsî, tu ê bibêjî “baran ew xwar, êvaran ew revnad.”

Bav:

- Êvar û baran bi qurban, xezala bavê xwe, Semîra. (Bav ji kerba dixwest baranê gulebaran bike. Hebên baranê li ser hesinê tifingê dibûn dilopên gulover û direqîsîn. Serê herdu pêsîr û guliyên wê bûne şironek, Semîra di nav dilopên baranê de bûyê dilopeke din, bi baranê ve kelijiye û diherike.)

Semîramîs:

- Li ber min mekevê zêdê bavo, salek ji çar werzan pêk tê; bihar, havîn, payiz, zivistan. Di her çaran de jî jiyame. Bi mirina min wê werzeke din li werzan zêdê bibe.

Bav:

- Bi serê baranên te ji wan hez dikir sûnd dixwim Semîra. Kî li te bi-pirse ez ê bibêjim Semîra teyrikeke rengin bû, dil da, lê da çû zozanan.

Semîramîs:

- Cihê ez ê lê bême kuştin, dareke hinarê li ser gora xwe dixwazim. Û her pîrekên stewr bila bîn, paçik û zolekên xwe bi dara min ve girê bidin, ji min qîz û lawan bixwazin. Wê çaxê wê Semîra ji nû ve bi her zarokî re bizê.

Bav: (Difişire)

- Kûpê emir ji dest şemitî, ket, şikest, roj û şev li erdê belav bû; rê qediyar, çem gihîştin deryayan.

Semîramîs:

- Bibêje ji şivanan re, bila pez mexel bikin li van deran. Ji hestiyên send û çîpên min bilûrên xwe bikolin û lêxin ji qîzên bavan re.

Bav: (Hê jî difişire)

- Dewl qetiya, kete bîrê li hola çolê, find tefiya, mijar qediya, çîrok nema.

Semîramîs:

- Heke diya min miraqa min kir û pirsî “çima nehat delaliya malê”, tu ê bibêjî “mahr kir lawê xalê û bûye kevaniya malê.”

Bav: (Hê jî ne li hiş e)

- Ma nîşangeh û nîşan! Gulle di hundirê lûlê de betilî can qerimî, xwîn tevizî.

Semîramîs:

- Bila di şevên zivistanan de tu kes çêlî min nekin û min bi bîr neynin. Ji xwe ez ê bi her kuliyan berfê dakevim ser ruyê erdê

Bav:

- Kihêla bav, qey ji te heye ez dê ji ser mezelê te biqetim, ne? Ez ê bi sewalekê dirinde bibim û sîngê werîsê xwe li ber mezelê te bikutim, bi nobedar bim.

(Bav pişta xwe daye Semîra, ji bo ku Semîra bireve û ji dest wî bifilite. Lê Semîra, ji cihê xwe nalive. Baran û hêsirên bav ji hevdu nayên neqandin. Bi serê çefiya xwe çavên xwe paqij dike, bêdeng e, reben e.)

Semîramîs: (Di ber xwe de dibêje)

- Tiştê herî çê, baran dibare.

Bav: (Bêdengiya xwe xera kiriye û bi yezdanê xwe re dikelime).

- Ey xwedê! tu tune yî! Wexta agir bera genimê li ber dirûnê didan jî tu tune bûyî; wexta tevî kerî agir bera malan didan jî tu tune bûyî; wexta jinên ducanî tevî dergûşên xwe dibûn zerîpoşan, dipelçiqîn jî, tu tune bûyî; wexta kalên heftêsalî bi qontaxên tivingan perçe dikirin jî, tu tune bûyî; wexta mîrov, weke kobay dihatin bi kar anîn jî ji bo testnîşankirina mayinan tu tune bûyî; lê ez jî tune bûm.

Semîramîs: (Kenogirî distirê) - Kevok im lêlêlê!..

w'ez kevok im lêlê!..

kevoka reş im way way...

li ser bana û bin bana

w'ez dimesim way way...

aşiqê lêlê.. çavên reş im way way

Bav: (Avêt ber) - Kevok im lêlêlê!..

w'ez kevok im way way...

kevoka şîn im way way...

li ser bana û bin bana

w'ez dixwînim way way...

aşiqê lêlê!.. çavên şîn im way way...

(Stran diqede, bav qutiya xwe ya cixareyê derxistiye, kezeba xwe dixwe nav çermê xwe û dipêçe, janên xwe dikişîne, ewrên dixanê ji devê wî derdikeve.)

Bav:

- Xezala ber deriyê malê ya kedîkirî nayê serjêkirin.

Semîramîs:

- Her kes bi qasî êşên xwe dijî. Yên êşên wî/wê pir, pir: yên êşên wî/wê hindik, hindik dijîn. Hemû emrê cîhanê min bihartiyê!..

Bav: ...

(Bav li cihê lê rûniştiye, rabûye, destên xwe işk li tivingê şidandiyê, kenekî keliyayî li ser ruyê Semîramîsê dest ji bav re kil dike. Nîşangeh û nîşandar amade ne. Her dilopa baranê berî bikeve erdê ji bav re dibêje, naaaa!..

Tiving dilîlîne...

Û teqîn!...

Gulle diçe ji bo binamûsiya Semîramîsê ji eniya wê ve, wê maçî dike).

Emîn Bozan

Roja

kelmizotên mirinê
tê ji qirikê Roja
bersîvek tik î tenê
û dilopek pirs...

nemane Roja
tu ronesansên min!
ez im ê mirî
di binê zemanan
bêr bila ne dirêj bin
tu dizanî Roja!
dest dirêjî ruyê zîwanî
nebûn tu caran
zû erebî hîn bibe Roja!
gişt erebî ne
xatirxwestinên ji evîndaran
ez lawlawê muslumanan

min fêm bike Roja!
li gundekî mîratmayî
dewlan bibîne û
bîran bikole ji hêsiran
bila genî nebin Roja
hêviyên xewnê min
av bide Roja, av...

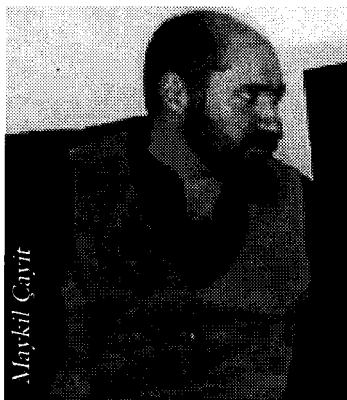
li benda te me Roja!
her êvarê xêran
şekirê qursikî bîne
bo hacûcên ser mezelan
pevçûnên zarokan
û biherike
xwîn û liçik
mîna çeman...

rabe Roja!
ez evîna te dikujim
bi kêrî çî tê Roja!
germahiya laşan
wexta herimî xew û
werimîn çavên bizonek
min nedît
himbêzkirina sîsikan

paç û kiras li xwe ke
bixemilîne hestiyên Roja!
xovendekê li dar xî
da ku jinên Dêrikî
bi xwe bînin xweziya xwe
ê kor bike axa sar
herdu dilan
êdî biçe Roja!
ser seran ser çavan

"Heta ku ez bi henekên we nekenim, ez nabêjim ez fêrî vî zimanî bûme."

Mustafa Aydoğan jî bo Pelînê bi Maykil Çayit re peyivî

Ji Havîna 1987an û vir de ye ku Enstîtuya Kurd li Parîsê her ji şeş mehan carekê, bi navê "civîna Kurmancî" civîneke heyştrojî amade dike. Di civînan de, ji devokên herêmên Kurdistanê ên cuda, ji nifir û diayan, bêje û termên rêzdarîyê, ji ferhengokên klasîkên kurdî û îdyomên kurdî bigirin, heta rastnivîsandina kurmancî, li ser gelek babetan encamên xebatên ku hatine kirin, wek pêşniyar tên pêşkêş kirin û mînaqêşekirin. Berhemên her civînê, di rojnameya Kurmanciyê de tên weşandin. Îsal hejmarên Kurmanciyê ji 1ê heta 20an (Berhemên civînên ku di

navbera Havîna 1987an û ya 1996an de hatine çêkirin), tevî ferhengoka wan a kurdî-tirkî-fransîzî-îngilîzî û endeksên tirkî, fransîzî û îngilîzî wek pirtûkekê hat weşandin.

Civîna Kurmancî ya vê Biharê a bi navê civîna 25an jî di navbera 27.03.1999- 03.04.1999an de li Swêdê li Bîskops-Arnoyê çêbû. Beşdarên vê civînê ji herêmên Kurdistanê yên cuda bûn. Yek ji van beşdaran jî Maykil Çayit bû. Di derheqê Maykil de, berê jî di gelek kovar û rojnameyan de nivîs û hevpeyvîn hatibûn weşandin. Ji ber vê yekê, ez ê li ser jiyana wî tişteki zêde nebêjim. Lê ez dixwazim bi tenê bibêjim ku Maykil Çayit di Radyoya Dengê Emerîkayê de, redaktorê beşa kurdî ye û yek ji wan sîh (30) zimanên ku ew pê dizane jî, zimanê kurdî ye.

Beşdarên civînên kurmancî di maweya civînan de, li ser gelek pirsên cur bi cur suhbet dikin û bi vî awayî bi fikirên hevdu dihisin û tesîrê li fikirên hevdu dikin. Ji dema ku Maykil beşdarî civînan bûye û heta niha, suhbetên me xweştir û mînaqêşeyên me rengîntir bûne. Ji bo ku em hevdu baştir nas bikin û ji fikirên hevdu fêdê bibînin, civînên kurmancî hem atmosfereke xweş e û hem jî îmkaneke pir baş e.

Gava ku Maykil nuh hat nav me, bi henekên me nedikeniya. Wê gavê wî weha digot; **"Heta ku ez bi henekên we nekenim, ez nabêjim ez fêrî vî zimanî bûme."** Lê di hundurê wextê de, ev rewş hat guhertin. Niha êdî Maykil hem bi henekên me dikene û hem jî ew bi xwe bi kurdî he-

nekan bi me dike. Maykil ne ji ber ku bi tenê kurdologek e, yanî ev kar karê wî ye û ji ber vê yekê, bi kurdî mijûl dibe. Ew digel kurdologbûna xwe, herweha bi kêmanî bi qasî kurdekî dilsoz xema pêşeroja vî zimanî jî dixwe. Ji ber vê yekê, her gaveke erînî ya ber bi ewlekirina pêşeroja kurdî ve tê avêtin, wî pir dilxweş dike û kêfa wî ew qasî pir tê ku nema di dilê wî de hiltê. Wê gavê, kêf û dilxweşiya wî lê dibe bişirandinek, xwe di-de der û wek guleke ku nuh dibişkive, hêdî hêdî xwe li ruyê wî belav dike.

Ligel kapasîteya wî ya entelektuelî, devlikenbûn, nermbûn, tolerans û nefispiçûkbûna wî bala me hemuyan ji destpêkê de kişand û bi van xusûsiyetan ve atmosfera me ya erînî di demeke kurt de geştir kir. Têkiliyên me -beşdarên xebata bi navê "Civîna Kurmancî" tê zanîn- û Maykil li gel danûstendinên di pêvajoya civînan de, bi telefon û "e-mail" an û bi şewirdariya li ser pirsên kurmancî yên cuda, bûne perçeyekî jiyana me. Û ev têkilî bi atmosfera germ a civînan ve her ku diçe me bêtir nêzîkî hevdu dike.

Ji ber vê yekê, gava Pelînê ji min xwest ku ez li ser hin pirsên zaravayê kurmancî bi Maykil re hevpeyvînekê bikim û min jî ji bo pêkanîna vê hevpeyvînê têkilî bi wî re danî, em herdu jî têgihîştin ku ji xwe, me gelek caran minaqeşeyên weha kirine û loma jî me xwest ji berdêla hevpeyvîneke resmî, em li ser hin pirsên kurmancî- çî piçûk, çî mezin- suhbetekê bikin. Lê tevî vê jî hevpeyvîna li ser navê kovarekê her di bîra me de ma û ji ber vê, divê ez diyar bikim ku em negihâştin rehetî û serbestiya suhbetên xwe yên civînan.

Her çî qas "pêşeroj" a min û "paşeroj" a wî di suhbetê de li bin guhê hevdu ketin û em dizanin ku ev ê di civata me de, demeke dirêj bê minaqeşekirin jî me di dawiyê de ferq kir ku em li ser gelek babetan nêzîkî hevdu difikirin. Ji ber ku di vê qonaxê de, kurd di warê bikaranîna zimanê nivîskî de, li awa û rêyên ku bikaribin wan nêzîkî hevdu bikin digerin, em herdu jî bi vê yekê kêfxweş bûn.

Bê gûman, di suhbetekê weha de, hemû pirsên hene nikarin bêne minaqeşekirin. Me li ser hin ji wan pirsên hene suhbet kir. Hûn ê jî bibînin ku me di vê suhbetê de, ne li ser pirseke taybetî bi tenê, lê li ser çend pirsên ku tesbît kiribûn suhbeta xwe kir.

Me xwest em di beşê yekem de, li ser rewşa kurdî, gefên li pêşeroja wî tîn xwarin û perspektîvên ji bo lêbixwedîderketineke xurt bisekinin. Di beşa duyem de jî hin pirsên rêzimanî û rastnivîsandinê, nemaze hin ji wan pirsên ku di nivîsandina kurmancî de tîn îhmalkirin, bûn mijarên suhbetê. Lê tevî vê jî carinan sînorên beşan tev li hevdu bûn. Hêviya me ew e ku suhbetên wilo dê berdeyam bin û hercarê li ser pirsên cuda bêne kirin.

Bi hêviya ku suhbeta me bi kêrî xwendevanên Pelînê bê...

Mustafa Aydoğan

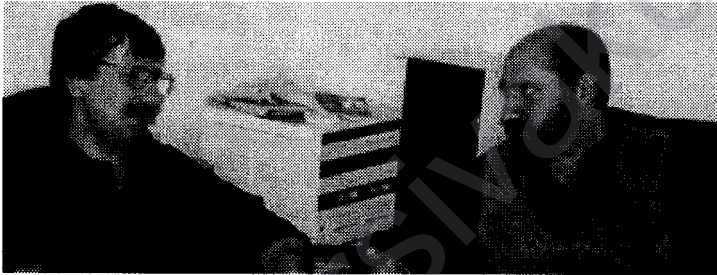
Zimanê ku zarok pê nepeyvîn, zimanekî bêpaşeroj e.

Maykil Çayit

Mustafa Aydogan: Kek Maykil, wek tu jî pir baş pê dizanî ku îro kurmançî di qonaxeke xeter de ye. Ev xeter bi îmkânên pêşveçûnên teknolojiya informasyonê mezintir bûye. Ji ber vê yekê, îmkânên asîmîlasyonê li gora demên dîrokê yên berê, bi awayekî nedîtî pirtir û bi tesîrtir bûne. Ji aliyekî ve, sîyaseta înkarkirin û tunekirinê li welatê me, bi hemû şideta xwe ve di rojevê de ye. Ji aliyê din ve, tevî hin gavên ku hêviyê bi mirovî re çêdikin jî misteweya lêbixwedîderketina kurmançî û ya parastina li hemberî xusûsiyetên ku mirov ji hebûna mirovî bi dûr dixin, têrê nakin.

Ji xwe, misteweya xwendina bi giştî -her bi çi zimanî be jî- ne tetmînkar e. Tew rewşa xwendina bi kurmançî jî vê jî xerabtir e.

Maykil, me gelek caran mînaqêşe kiriye, lê ez niha dixwazim ji bo xwendevanên Pelînê ji te bipirsim. Gelo tu ligel xusûsiyetên vê pêvajoyê, pêşeroja vî zimanê ku bi her awayî tê tehdîtîkirin, çawa dibînî?

Mustafa Aydogan û Maykil Çayit

Maykil Çayit: Beriya hemî tiştî, ez dixwazim diyar bikim ku tiştên ez ê niha bibêjim, dîtînen min in, ne dîtînen Dengê Emerîkayê ne. Ez paşeroja vî zimanî çawa dibînim? Weleh, ez geşbîn im, ez reşbîn nînim. Yanî ez optimîst im.

Mustafa Aydogan: Kurmançîaxêv di dema me de, ji bo vê gotinê, bêtir gotina "xweşbîn"ê bi kar tînin.

Maykil Çayit: Belê. Geşbîn, yanî xweşbîn. Ji bo min, gelek tişt hatine guhertin. Di pêvajoya van deh salên bihurî de, min çend guhertinên dilxweşker dîtî. Niha gelek kurd li zimanê xwe bi xwedî derdikevin û zimanê xwe wek perçeyekî ji nasnameya xwe dibînin. Mirovên ku berê digot, karê min bi vî zimanî nîne, êdî niha dibêje; ez dixwazim hînî kurmançî bibim, zarokê min jî divê hînî zimanê xwe

bibin. Ji ber vê yekê, divê berê, ez hînî kurmancî bibim, da ku ez bi karibim dû re zarokên xwe jî hînî zimanê xwe bikim. Prestîja zimanê kurdî jî bilindtir bûye. Belkî, ev ji ber wê ye ku niha televîzyon û radyo bi zimanê kurdî hene. Hem li Ewrûpayê û hem jî li Emerîkayê piştevanî heye. Bo nimûne; piştevaniya vî zimanî ya ji aliyê dewleta Emerîkî tişteki kêm nîne. Ez ditirsim, piraniya kurdên Bakur nizani bin ku Dengê Emerîkayê herroj saetekê bi kurdî weşanê dike. Ev çarsal in ku ez li wira kar dikim, lê heta niha, ji kurdên Tirkiyeyê belkî sê name gihîştine me. Lê dîsa jî ez van guhertinên hanê, wek gavên ber bi parastina paşeroja vî zimanî dibînim. Bêguman, pirsgirêkên kevin her mane. Lê tevî vê jî ez dikarim bibêjim ku helwestên kurdan li hemberî kurmancî bi awayekî erînî, yanî bi awayekî pozîtîv tên guhertin. Ji ber vê yekê, ez dibêjim; ev guhertinên hanê yên ku di helwestên kurdan de çêbûne, min dilxweşker dikin. 3 berî pênc salan, ya jî berî dehsalan tişteki wisa, ne dihat bîra min.

Mustafa Aydoğan

Mustafa Aydoğan: Ji derveyî van sedemên ku te diyar kirin, tu sedemin din jî hene ku dihêlin, mirovekî wek te yê ku bi zimên ew qasî mijul e, tevî vê jî ne reşbîn, lê xweşbîn be.

Maykil Çayit: niha bi zimanê kurdî gelek kitêb têne çapkirin û weşandin. Tevî vê yekê, hejmara xwendevanan hê jî gelekî kêm e. Ev pirsgirêkeke gelekî mezin e û divê em çareseriyekê jê re peyda bikin. Divê em kurdan pal bidin ku ew hîn bibin bi zimanê xwe binivîsînin û bixwînin. Ev tişteki gelek girîng e. Ji ber ku bi sedan kitêbên nuh têne weşandin. Eger li dinyayê, sîh û pênc milyon kurd hebin û hejmara kurmancîxêvên ku van kitêban dixwînin ji hezarî kêm tir be, ev hejmareke gelek kêm e û dilxweşker nîne. Lê ez gelek hêvîdar im ku niha li nik kurdan, daxwaz peyda bûye ku hînî nivîsîn û xwendina zimanê kurdî bibin.

Mustafa Aydoğan: Gava tu pêlên asîmîlasyona îro, bidî ber demên dîrokê yên berê, tu di navbera wan de, çi ferqê dibînî?

Maykil Çayit: Weleh, guhertin çêbûye. Ez dibêjim niha gelek kurd bi şanazî dibêjin, ez kurd im. Berî deh salan, gelek kurdan nedixwest eşkerê bikin ku ew kurd in. Wan digot, ez ji Sûriyeyê me, ez ji Tirkiyeyê me. Yanî eger ez ne tirk bim jî ez ji Tirkiyeyê me.

Mustafa Aydoğan: Li gora ku xuya dibe, rewş pir nazik e. Tevî pê-

lên asîmilasyona ku ji her alîyî ve bi ser kurdan de tîn jî, ji ber wan sedemên ku te anîn zimên û wan xusûsiyetên ku hêdî hêdî bi kurdan re çêdibin, tu xweşbîn.

Maykil Çayit: Belê. Tevî ku ev xusûsiyet hêdî hêdî çêdibin jî, hêviyê didin min û ji ber vê yekê, ez dikarim bibêjim ku ez xweşbîn im.

Mustafa Aydoğan: Gelo ji bo ku kurd bi awayekî hîn xurttir li zimanê xwe bi xwedî derkevin û van xusûsiyetên xwe yên ku hêviyê didin te, pêşdetir bibin, divê çi bikin, çi guhertinan di helwestên xwe de çê bikin û ji îro û pê ve bi çi awayî hereket bikin?

Maykil Çayit: Berî hemî tiştî, ên ku têne bîra min ev in; divê ku haya wan ji vejandina zimanên din hebe. Bo nimûne; zimanê ibrî. Di vî sedsalî de bi qasî du hezar salan zimanê ibrî, yanî zimanê cihuyan zimanekî mirî bû. Bi tenê zimanekî diayan bû. Zimanê axavtinê nebû. Lê îro zimanê ibrî, ne bi tenê vejyaye, herweha zimanê hikûmeta Îsraîlê ye, zimanê sistema perwerdekirinê ye jî. Gelek rojname û kitêb hene, gelek xwendengeh hene ku zimanê wan ê fermî zimanê ibrî ye. Zimanê ibrî îro, zimanekî nûjen e. Ev ji sedî sed weha ye. Yanî her tiştê ku mirov bi îngilîzî bibêje, tiştên li ser zanyariyê, li ser rojnamevaniyê, li ser dîrokê, li ser zimanzaniyê, mirov dikare bi rehetî bi zimanê ibrî bibêje. Berî pêncî salan, ev tişt di destpêkê de bû. Ji ber ku emrê dewleta Îsraîlê pêncî sal e. Lê ev tişt bi gelek salan berî damezrandina dewleta Îsraîlê çêbûye û ez dibêjim ku divê kurd ji nêzîk ve lêkolînan li ser wê pêvajoyê û wê rewşê bikin. Ji aliyekî din ve, divê ku haya wan ji ihtîmalên herî xerab jî hebe. Eger ew helwesta xwe neguherin dê çi bibe? Wek mînak li Emerîkayê "emerîkiyên resen" hene. Bi tirkî ji wan re dibêjin; "Kizilderililer". Lê ew bi xwe naxwazin ku em ji wan re bibêjin, "çermsor". Vê gavê, ez rêz û rûmeta daxwaza wan digirim û ez ji bo wan dibêjim; "emerîkiyên resen". Bi îngilîzî dibêjin; "native american". Gelek ji zimanên wan nemane. Berî sed salan, bi hezaran kes hebûn ku bi filan zimanî diaxivtin, piştî hingî bûn bi sedan, bi dehan. Piştî hingî bû yek û piştî ku ew yek jî mir, ziman jî digel wî mir. Gelo em dixwazin tişteki weha bê serê zimanê kurdî jî? Niha piştî valabûna gelek gundên Kurdistanê Tirkîyeyê, gelek gundî mecbûr bûn birevin û herin bajarên mezin ên rojavayê Tirkîyeyê. Gelek guvaştin û sengî li ser wan hene ku ew xwe asîmîle bikin, yanî xwe di nav civaka Tirkîyeyê de bibişêvin. Eger ew zû hişyar nebin, bi lez bizavê nekin û rê li ber wendabûna zimanê kurdî negirin, di nav deh salan de, eynî tişt mimkin e ku li ber çavên me, bê serê zimanê kurdî jî.

Mustafa Aydoğan: Ji bo vê yekê, divê metodeke çawa bê bikaranîn?

Yanî, divê kurd çawa bikin? Gelek kes hene ku dixwazin li zimanê xwe bi xwedî derkevin û rê li ber wendabûnê bigirin, belkî rêyên lêbixwedîderketinê, metodên xweparastinê ji bo wan pir ne diyar in. Di vî warî de, belkî gelek kes hebin ku nizanin, bê divê mirov çawa bike.

Maykil Çayit: Gelek tişt hene ku mirov dikare bike. Divê ku mirov bi zarokên xwe li malê bi tenê bi kurdî bipeyive. Bi tenê bi kurdî! Ez nikarim ji te re bibêjim ku çend hevalên min ên kurd ên welatparêz û neteweperwer hene ku li xwe mikur tên ku zarokên wan bi xwe bi kurdî baş nizanin. Yanî filankes bi jina xwe re bi kurdî dipeyive, lê gava bi zarokê xwe re dipeyive, bi tirkî dipeyive. Ev yek, li ser hebûn û paşeroja zimanê kurdî gefeke gelek mezin pêk tîne. Dirûşma min ev e: Zimanê ku zarok pê nepeyivin, zimanekî bêpaşeroj e. Li dawiyê, ez ê bibêjim ku parastina zimanê kurdî ne li ser hikûmeta Tirkîyeyê, ne li ser hikûmeta Emerîkayê, ne li hikûmeta Sûriyeyê, ne li ser ya Iraqê û ne jî li ser ya Îranê falan dimîne. Li ser kurdan bi xwe dimîne. Eger kurd dixwazin zimanê xwe biparêzin, ev yek di destê wan de ye. Her roj, her gava ku ew devê xwe vedikin, ew dikarin zimanê kurdî bi kar bînin, nemaze di perwerdekirina zarokên xwe de. Yan jî ew dikarin rêyeke hêsantir bigirin ku dê wan ne bi tenê ji paşeroja wan, lê herweha ji boriya wan jî bi dûr bixîne, Ev yek tişteki wisa ye ku divê ku her kurd ji bo xwe hilibijêre, ji bo xwe biryarê bide, ka ew dixwaze çi bike. Radyoya Dengê Emerîkayê, çend kanalên televîzyonê hene. Lê ne ku ev bi tenê, kurd li hemî deverên Tirkîyê, nemaze li Tirkîyeyê lê li gelek deverên Iraq, Îran, û Sûriyê jî hene. Kurd dikarin bi hev du re bi zimanê xwe bipeyivin. Ez dibêjim; li Tirkîyeyê kujek nemaye ku kurd lê nebin, vêca mirov gava ku solên xwe pêlavên xwe dide boyaxkirin, dikare bi kurdî bipeyive. Gava mirov ji bo ku tiştêki bikire, dihere dikanê - însaleh cixareyê nekire, lê tiştên saxlemtir bikire- dikare bi kurdî bipeyive.

Mustafa Aydogan: Xuya ye, tu ne bi tenê di taswasa zimanê kurdî de yî, herweha di taswasa siheta kurdan de yî jî.

Maykil Çayit: Belê. Gava ew ji bo kirîna tiştan diçin dikanê, dikarin bi kurdî bipeyivîn û kirîna xwe bi kurdî bikin. Divê ku mirov şanaziya xwe bi zimanê xwe nîşan bide. Berî hemî tiştî, divê ku mirov vê şanaziyê, vê serfiraziyê û vê serbilindiyê di dilê xwe de his bike.

Mustafa Aydogan: Ne xwe, divê kurd beriya her zimanî, bi kurdî bixwîne, bi kurdî binivîsîne, bi kurdî bifikire û fikirên xwe bi kurdî bîne zimên. Ev niqteya herî girîng e. Ji axavtina jî diyar e ku di vê qonaxê de û di vî warî de, îhmalkariya herî piçûk, pêşeroja vî zimanî di-

xe talûkeyê. Ji ber vê yekê, ger bi dilê te jî be, ka em ji wê niqteyê he-
reket bikin ku kurd dê li gora balkêşî û pêşniyarên te li zimanê xwe
bi xwedî derkevin û ji ber vê yekê jî em ê suhbeta xwe li ser rast bi-
karanîna zimên û hin şaşiyên di vî warî de, yên berbîçav, bidomînin.

Wek tu jî dizanî ku mirov di suhbeteke weha de nikare li ser her-
tiştê di dil de heye, bipeyive. Lê ji van çend hene ku girîng in û di pê-
vajoya îro de, ji aliyê bikaranîna zimên ve balkêş in. Li ser gelek şa-
şiyên di nivîsên bi kurdî de, me gelek caran suhbet kiriye. Lê ger tu
bixwazî, bi qasî ku di çarçoveya vê suhbetê de hilê, em piçekî li ser
çend şaşiyên ji wan şaşiyên bisekinin û hewil bidin ku qaîdeyên di vî
warî de hene, diyar bikin.

Maykil Çayit: Berî hemî tiştî, ez dixwazim bibêjim ku li gora min,
divê kurdên Tirkîyeyê îtiraf bikin, qebûl bikin ku bê çend di bin tesî-
ra zimanê tirkî de ne. Gelek kes naxwazin vê yekê eşkere bikin. Lo-
ma jî înkâr dikin û dibêjin; na, ev pûç e. Lê ez dibêjim; na, ev ne pûç
e. Gava em kovar, rojname û kitêbên ku heta niha hatine çapkirin
dixwînin, em dibînin ku peyiv, hevok û struktur yekser ji zimanê tir-
kî hatine wergirtin. Ez jî dizanim û tu jî dizanî ku bi kurmancî pey-
veke çêtir heye. Ev delîleke gelek li ber çav e ku ev kurdên hanê ne
bi kurdî, lê belkî bi zimanekî din, bi zimanê tirkî difikirin. Ji aliyekî
ve, em dikarin bibêjin, ev tiştêkî xwezayî ye, tiştêkî tebîî ye. Lê ji ali-
yê din ve, divê ku em fêhm bikin, bê talûke û xeterên vê yekê çi ne.
Eger kurdên Tirkîyê dixwazin ku kurdên Sûriyê, ên Iraqê, ên Îranê û
ên Ermenîstanê ji zimanê wan fêhm bikin, divê ku em bi zimanekî kur-
dî yê wisa bipeyivin û binivîsin, da ku kurdên welatên din bikaribin
bi hêsaniyê tê bigihêjin. Ji ber ku kurdên Sûriyeyê, Iraqê, Îranê û Erme-
nîstanê bi tirkî nizanin, eger kurdên Tirkîyeyê dê peyvên ji tirkî wer-
gerandî bi kar bînin, wek mînak; kurdên Iraqê fêhm nakin.

Mustafa Aydogan: Yanî di warê hîlbijartina gotinan de, divê mi-
rov hîn bêtir bi hûrbijartî hereket bike. Û berî ku mirovên kurd hawa-
ra xwe bibin zimanên biyanî, divê xwe li devokên kurmancî yên cu-
da bigirin û di warê peyvên de ji xizneya zimanê xwe îstifade bikin.

Maykil Çayit: Belê. Bes berî hemî tiştî, divê ku hayê mirov ji vê fe-
nomenê, ji vê diyardeyê hebe. Û ez dibêjim piraniya kurdên îro nizanin,
agahdar nînin ku ew vê yekê dikin. Ez dibêjim, gelek kurdên ku zima-
nê kurdî di xwendengehê de ne xwendibin, hay jê nîne ku zimanê wan
ê perwedekirinê tirkî ye û ew bi tirkî difikirin û gava ku ew hevokan da-
dirêjin, darêştina wan, ya kurdî nîne, ya biyanî ye. Belkî ji zimanê tirkî
ye. Û tiştêkî xerabtir jî ev e ku mirovê ciwan, belkî nizanin ku di wextê

xwe de, rêyeke din hebû ku mirov van tiştan bîne zimên yan diyar bike. Dê û bavên wan dapîr û bapîrên wan belkî hê jî ji van tiştan agahdar in. Divê ku em rêza dapîr û bapîrên xwe bigirin û ji bo parastina van tiştan, wan wek jêdereki herî girîng bibînin. Digel wan bi awayekî çeleng bipeyivin û fikirên wan û peyvên wan bipirsin û tomar jî bikin.

Mustafa Aydogan: Pir eşkere ye ku gelek ji kurdên ku bi kurdî dinivîsînin, îmkanên dewlemendiya vokabulara kurdî bi qasî ku tê xwestin, nikarin bi kar bînin. Gava misteweya zanîna wan a şexsî di vî warî de têrê nake, gelek caran ew ne di misteweya xwe de, lê di zimên de, li kêmaniyan digerin. Teşhîsa şaş rê li ber çareserkirineke rast digire û ji ber vê yekê, rêya herî hêsan tê hilbijartin. Loma jî divê mirov ji bo bikaranîneke bi rêkûpêktir hin pêşniyarên rênîşander pêşkêş bike.

Maykil Çayit: Eger ew bikaribin nivîsarên nivîskarên mezin bixwînin û li gora uslûbên wan binivîsînin, dê pir bi fêde be. Yanî ger mirov nivîskarên weha ji bo uslûba nivîsîna xwe jî bike mînak, ev yek dê gelek baş be. Wek mînak; Erebe şemo. Herçend e ku esla wê wenda bûye û ya îro di destê me de, wergerandineke ji wergera rûsî ya ku ji wergera eslî ya kurdî be jî.

Mustafa Aydogan: Şivanê Kurd?

Maykil Çayit: Belê, Şivanê Kurd. Gelek ji nivîsarên kurdan li Sûriyê û li Ermenîstanê berdewam bi zimanê xwe dinivîsînin. Dîsa jî ez nabêjim ku nivîskarên baş ji Kurdistana Tirkîyeyê derneketine. Nivîskar hene. Kovar jî hene, wek Nûdem, Çira, Berbang û Pelîn bi xwe û hwd. Lê ez nikarim bibêjim ku hemî nivîskarên ku ji bo wan kovaran dinivîsînin, mînakên baş pêk tînin. Gava ku mirov dinivîse û gava ku mirov dipeyive divê ku mirov hizir bike, divê ku mirov bifikirê: "Gelo ev tiştên ku min aniha gotin, li bin tesîra zimanekî din in, an na". Divê mirov haydar be ku ihtîmalek heye, ez ji eslê zimanê xwe bi dûr ketibim.

Mustafa Aydogan: Tu dizanî ku di gelek mînaqeseyên li ser zayenda gotinan de, gelek kes dibêjin ku ev pirs ne pir muhîm e. Li gora ku ew dibêjin; a muhîm ev e ku mirov bi zimanê xwe bipeyive û fikirên xwe bi zimanê bîne zimên. Û herweha li gora îdiaya wan, pêvajoya weha diyar dike ku nêr û mêtiya di kurmancî de heye, ber bi rabûnê ve diçe. Ji ber vê yekê, ew girîngiyeke bi qasî ku tê xwestin, nadin ferqa navbera nêr û mêtiya gotinan. Hin dibêjin; ev ne tişteki ew qasî girîng e ku divê mirov serê xwe pê biêşîne. Gelo tu li ser vê yekê çi difikirî?

Maykil Çayit: Bi dîtina min, ev yek kifş e. Zimanê kurmançî zimanekî wisa ye ku hemî navên tê de, yan nêr in, yan mê ne. Zimanê tirkî wisa nîne. Zimanê tirkî ji xwe, ne zimanekî Hîndo û Ewrûpayî ye. Di piraniya zimanên Hîndo û Ewrûpayî de, ev diyardeya hanê heye. Bi elmanî heye, bi fransî heye, bi rûsî heye, bi yûnanî heye, bi latînî hebû, bi sanskrîtî hebû. Bi zimanên Hindistanê yê nûjen wek hindî, li Pakîstanê û Bengladeşê jî heye. Bi kurmançî û dimilî jî û heta bi hewramî jî her maye, heye. Mirov nikare bibêje; "**desta min**". Ev çewt e, ne rast e. Ji ber ku peyva "**dest**" nêr e. An "**keçîkekî xweşik**" çênabe. Ji ber ku bi qasî ku ez dizanim "**keçîk**" mê ne. Ev ji ber wê yekê ye ku tesîra zimanekî din li ser kurdî heye. Ev jî saxlemiya zimanê kurdî dixê xeterê.

Mustafa Aydogan: Di avakirina atrîbutan de pirseke din heye ku bi zayendê ve elaqadar e. Gava ku mirov gotinekê bi gotineke din ve girê dide, li gora zayendeyê dîtewîne.

Maykil Çayit: Ez dibêjim, ger tu di vî warî de, çend mînak bi-de, dê bêtir zelal bibe.

Mustafa Aydogan: Ger ez gotina "**komele**" yê wek mînak hîlbijêrim, ez ê bibêjim; "**komeleya me**". Ev di gotina "**rojname**" yê de, bo nimûne; "**rojnameya min**" û di a "**bername**" yê de jî "**bernameya min**" e. Wek ku tu jî dizanî, di nivîsandina kurdî de gelek kes leksemê wek bîngeh wernagirin, di avakirina atrîbutan de, vokala leksemê (lexem) ya dawiyê dixwin. Bo nimûne: Ji berdêla "**komeleya min**", "**komela min**"; ji berdêla "**rojnameya min**" jî "**rojnama min**" tê nivîsandin. Li gora te, divê mirov di vî warî de, çî wek bîngeh werbigire?

Maykil Çayit: Zimanê kurdî zimanekî wisa ye ku ji deverekê he-ta devereke din, tiştên wisa tên guhertin. Ez nikarim bibêjime te ku yek ji wan rast e û yek ji wan ne rast e. Li hin deveran, wek mînak li Hekariyan û li Behdînanê li Kurdistana Iraqê, wek qanûn, ew ê bibêjin; "**bernama min**", "**rojnama te**", "**komela wî**". Ew nabêjin; "**bernameya min**", "**rojnameya te**". Lê li Bakur, bi giştî dibêjin, "**bernameya min**", "**rojnameya min**". Divê ku mirov biryarê bide, bê mirov ji bo standardkirina zimên dixwaze kîjan deverê wek bîngeh werbigire. Di wê qonaxê de, bi dîtina min ew qasî girîng nîne. A ji bo min girîng ew e ku gotina "**bername**" yê wek navekî nêr bi kar neyê. Bila mê be, wê gavê ger ji bo wî rehetir be, li şûna "**bernameya min**" bila bibêje; "**bernama min**".

Mustafa Aydogan: Baş e, gelo wê gavê, di vî warî de, ji aliyê analîza morfeman ve problem dernakeve?

Maykil Çayit: Ez tê digihêjim, bê mebesta te bi vê çi ye. Eger mirov peyva "rojnama nû" bibîne, em weha bihesibînin ku mirov nizanibe, bê ka peyva esasî "rojnam" e, an "rojname" ye, wê gavê awayê nivîsandina wek "rojnama nû" dê ji bo zanîna forma bingehîn alîkariyê pê neke. Gelo forma bingehîn "rojnam" e, an "rojname"? Yanî sînore navbera morfem û îzafeyê ne xuya ye. Ez dikarim bibêjim ku ez çi bi kar tînim. Ez bi xwe ji bo herdu nimûneyan, forma "bernameya min" û ya "rojnameya nû" bi kar tînim.

Mustafa Aydogan: Te di nav axavtina xwe de, tiştin li ser syntaksê, hevoksaziyê jî gotin. Di hevoksaziya ku îro di tekstan de diyar dibe, gelek caran tesîra zimanên din xuya dibe. Gotin di nivîsan de, bi awayekî weha li dû hevdu tînin rêzkirin ku awayê rêzkirinê ne li gora hevoksaziya kurdî ye. Bi vî awayî, ji hevoksaziya kurmancî bi dûr dikeve. Gelo li gora te, divê kurdên bi kurdî dinivîsînin, çi bikin, di çi de israr bikin? Gelo ev ji aliyê bi kurdî fikirandinê ve, xeterek e, an na?

Maykil Çayit: Ez dibêjim ku ev xetereke mezin e. Eger xwendin-gehek, yanî sistemeke standardkirî hebûya û hemû kurd xwediyên eynî pêzanînan bûna, ev yek dê gelek alîkar bûya. Lê di eynî wextê de, ez naxwazim ku kurd kor korane hemû jêder û kitêbên ku heta niha hatine çapkirin wek Qur'an, yan Tewratê qebûl bikin û bêyî ku binirxînin, lê bikolin, yan pirsyaran li ser wan bikin, li dû wan biçin. Bo mînak; rêzimana Lescot û Celadet Bedirxan kitêbeke gelek girîng e. Lê ew kitêba hanê di destpêka vê sedsalê de hatibû nivîsandin. R. Lescot bi xwe kurd nîne. Ev zimanê wî yê zikmakî nîne. Celadet Bedirxan jî ez dibêjim li Stenbûlê mezin bûye. Lê dibe ku gelek tiştên ku wan wê gavê gotibûn, îro cîhê mînaqêşekirinê bin. Zimanê kurdî zimanekî gelek dewlemend e û zimanekî gelek balkêş e. Ez dixwazim xwendevanan pal bidin ku ew bala xwe bidin zimanê xwe û zimanê kurdên deverên din û li ser dewlemendiya vî zimanî, kevna hiya vî zimanî bisekinin. Ji ber ku ev tiştên hanê di rastiye de, ji bo hemû kurdan cîhê serfiraziyê ne, cîhê şanaziyê ne.

Mustafa Aydogan: Ger tu bixwazî, em ê bînin ser pirsê ji wan pirsên bingehîn ku îro jî di civata kurd de di nav kesên ku bi kurdî dinivîsîne de, bi awayekî xurt tê mînaqêşekirin. Di vî warî de, fikirên cuda hene. Ew jî pirsê ergatîvê ye. Li ser vê pirsê, gelek kes ji devokê gundê xwe hereket dike û li ser wê bingehê dixwaze bipeyive û binivîsîne. Di civîna kurmancî de, te bi xwe jî li ser vê pirsê tiştê amade kiribû ku di hejmarê Kurmanciyê ya 24an de hat weşandin. Ji ber wê

yekê ez dixwazim ji te bipirsim; ji bo çi te berî hertiştî xwest di warê ergatîvê de, tişteki amade bike û pêşkêşî civîna kurmançî bike? Girîngiya vê ji bo te tê çi mahneyê?

Maykil Çayit: Ji ber ku ev yek ji berbiçavtirîn delîl an belgeyên te-sîra zimanên biyanî li ser zimanê kurdî yê îro ye. Çima em dibêjin "**Ez hatim**" lê "**Min dît**"? Em nabêjin "**Ez dîtîm**" û em nabêjin "**Min hat**". Çima em dibêjin "**Tu çûyî**", lê "**Te girt**"? Em nabêjin "**Tu girtî**" û nabêjin "**Te çû**". Çima di zimanê kurdî de û di rastiye de, di zimanên Îranî de, di zimanên Arî de bi giştî -ji bilî zimanê farisî ku berê bi sedan salan ev cudahiya hanê wenda kiribû- ev yek heye? Di navbera lêkerên transîtîv û lêkerên întansîtîv de ferqeke gelek mezin heye. Ev cudahiya hanê ya navbera lêkerên transîtîv û întansîtîv ji xusûsiyetên zimanê Îranî, zimanê Arî ye. Bi dimilî an zazakî hê jî heye, heta bi soranî jî hê heye.

Mirov dibêje:

Ez hatim

Tu hatî

Ew hat

Em hatin

Hûn hatin

Ew hatin

Ev lêkerekê întansîtîv a tîpîk e.

Lêkerên wek çûn, revîn û kenîn jî weha ne. Lê gava ku objekt (bi tirkî nesne) hebe, em bi awayekî din ditewînin. **Îro ez sêvekê dixwim.** "**Ez**", subjekt e. "**Sêvekê**" objekt e. "**Dixwim**" jî lêker e. Ne wisa? Niha di dema bihurî de, "**ez**" dibe "**min**", "**sêvekê**" dibe "**sêvek**" û "**dixwim**" dibe "**xwar**". Lê divê ku "**xwar**" li gora objektê bête tewandin, ne ku li gora subjektê. Vêca em ê çi bibêjin? Em ê bibêjin; "**Min sêvek xwar**". Bi awayekî dîrokî, mebest pê ev e; ji aliyê min ve sêvek hat xwarin. Eger ez pîrxur bim, belkî ez ê ji sêvekê zêdetir bixwim. Îro em ê bibêjin "**Ez du sêvan dixwim. Ez sê sêvan dixwim**". "**Sêv**" dibe "**sêvan**". Lê di dema bihurî de, dîsa em ê bibêjin; "**Min du sêv xwarin**". Ne ku "**Min du sêvan xwar**" ku li gora syntaksa tirkî ye. Lê li gora syntaksa kurdî, divê ku "**xwar**" an "**xwarin**" li gora objektê, bête tewandin. Ji ber ku eger em bi awayekî dîrokî li vê yekê binihêrin, me'na ev e: Ji aliyê min ve du sêv hatin xwarin.

Mustafa Aydoğan: Wek tu dizanî, ev tevlihevî bêtir gava di dema bihurî ya lêkerên transîtîv de, kesê sêyem plural, yanî "**wan**" wek subjekt bi kar bê, çêdibe. Di nivîsan de, ew tiştên ku mirov ji sedî sed

jê ewle bin, dibin mijarê rexneyê. Ji ber vê yekê, ez dibêjim; ev pirse-ke me ya girîng e.

Wek te bi xwe jî got; lêkerên transîtîv di dema bihurî de, li gora subjektê natewin. Ji ber ku di vî halî de, subjekt ji grûpa tewandî tê hîlbijartin û lêker tu carî xwe li gora perçeyên hevokê ên tewandî natewîne. Lêker di halê weha de, li gora objektê, objekta netewandî formê werdigire. Yanî ez dibêjim; lêker ji bo formwergirtinê, di hevokê kurdî de, li beşa netewandî digere û ew li ku peyda kir, li gora wê şîkil dide xwe. Ger tu bala xwe bidiyê, di dema bihurî ya lêkerên transîtîv de, objekt hertim ne netewandî ye. Ji ber ku objektê heye ku di kurmançî de -bi hemû lêkeran re û ji bo hemû deman- hertim tewandî ye. Loma divê em vê niqteyê piçekî din zelal bikin. Wek min got; di hin halan de, di dema bihurî ya lêkerên transîtîv de, hin sedem çêdibin ku objekt bi xwe jî divê bitewe. (*Qesda min jî û ya te jî li vira ne objekta datîv e. Ji ber ku ji xwe, min berê jî got ku ew di kurmançî de hertim tewandî ye.*) Bo nimûne; ger prepozîsyonek, yanî daçekek jî bê pêşiya navdêrekê, wê gavê divê ew navdêr bitewe. Ji ber vê yekê, di halên weha de, lêker forma xwe li gora yekhejmariyê diguhêre. Gava ku em bibêjin; "**Min du mirov dîtin**", lêkera "**dîtin**"ê li gora objekta netewandî, yanî li gora gotina "du mirov" forma xwe digire. Lê gava sedem çêbû û objekt hat tewandin, wek "**Min li du mirovan xist**", wê gavê lêker di peydakirina beşê hevokê yê netewandî de, li beşekî rast nayê ku xwe li gora wî biguherîne. Lê di pirtûka Lescot û Celadet Bedirxan de, herdu sedemên ku tên diyarkirin, bi subjektê ve elaqadar in û ji ber vê yekê, destûra ji vê qaîdeyê bidûrketinê tê dayin. Gelek kesên ku ji berê de, vê yekê şaş bi kar tînin, gava di vî warî de pirtûka Lescot û Celadet Bedirxanî dixwînin, tiştên di wira de hene, wek argûmentên xweparastinê bi kar tînin û di nivîsandina bi wî awayî de israrê dikin.

Maykil Çayit: Ev rast e. Wekî din jî divê ez bibêjim; cîhê daxê ye ku mirov dikare ji Kemal Badillî jî nimûneyên şaş peyda bike. Ew dibêje; "**Min dêr şikenand**". Ev ne rast e. Divê mirov bibêje; "**Min dar şikenand**". Hem "**min**" û hem jî "**dêr**" bi hevdu re nabin. "**Ez**" dibe "**min**" û "**dar**" jî dibe "**dêr**". Weha çênabe. Di halên weha de, yanî di dema bihurî ya lêkerên transîtîv de, gava ku subjekt û objekt bi hevdu re hebin, mirov nikare herduyan bi hevdu re bitewîne. Ji derveyê sedema ku bîstikeke berê, te jî behs kir ku prepozîsyon tesîrê li objektê bike, ev yek wisa ye.

Mustafa Aydoğan: Min xwest tu bêtir li ser wan hevokan rawestî

ku "wan" subjekta wan e. Bo nimûne; "Xwarin xwarin", "Ji min re tiştekek gotin" nimûneyên weha rast in, an na? Gelo rast e ku mirov di van halan de "wan"ê bi kar nîne? Ez dixwazim nimûneyeke din jî bidim: "Min sêvek xwar" û "Deh hezar kesan jî sêvek xwar". Tu jî pê dizanî ku di gelek nivîsan de, "Deh hezar kesan sêvek xwarin" jî tê nivîsandin.

Maykil Çayit: Belê, ez dizanim. Ji bo çi mirov "wan"ê bi kar nayne? Divê mirov wê bi kar bîne. Ger mirov "wan"ê bi kar neyne, ez dibêjim ku ev nimûneyeke fikirandina bi tirkî ye. Ev ji bo zimanê kurdî tiştekekî tebîî nîne. "Wan sêvek xwar" a rast e. "Wan sêvekê xwarin", yan "Sêvekê xwarin" çênabe. Yanî li vê derê, hem subjekt tewandî ye û hem jî objekt. Bi dîtina min, ev li ser zimanê kurdî gefa herî mezin e. Lê dîsa ez dixwazim vê yekê zelal bikim ku ez li vira behsa zimanê nivîskî, zimanê standardkirî dikim. Eger mirov di axavtina xwe ya rojane de, wisa bi kar bîne, li gora dîtina min, em nikarin mirovan mecbûr bikin ku zimanê xwe yê axavtinê biguhêrin. Ev ji qeweta me der e jî. Eger ev taybetmendiya devoka wan be, bo min a girîng ew e ku zimanê kurdî wek zimanekî zindî bimîne. Ez naxwazim, ji bo serrastkirina tiştên wisa bi awayekî nebûyî hewil bidim. Ji ber ku çênabe. Ez dibêjim; ji bo perwerdekirinê, ji bo nivîsînê çênabe ku ev şaşiyên hanê di kovar, rojname û kitêban de bêne bikaranîn. Lê divê ku kurd bêne perwerdekirin û ji ber ku xwendîgeh heta niha tune bûn, ez fêhm dikim, çima ev pîrsgirkên hanê hene. Lê dîsa divê em di gava pêşîn de, mirovan agahdar bikin ku di navbera qanûnên rêzimanê û awayê ku gelek mirov di axavtina xwe ya rojane de bi kar tîne de, mecal ji bo ferqebûnê heye.

Mustafa Aydoğan: Ger tu newestiyayî be, em suhbata xwe li ser rêziman û rastnivîsandinê bidomînin.

Maykil Çayit: Na, kerem bike. Tu dizanî ku di civînên kurmancî de, tevî ku rojê saet ji heşt û nîvan, heta heştê êvarê em li ser pîrsên zimên mînaqêşe dikin jî em dîsa nawestînin. Ji ber ku divê ev kar bê westan bête domandin.

Mustafa Aydoğan: Wê gavê, ez dixwazim li ser rastnivîsandina hoker û rengdêran, yanî adverb û adjektîvan (zerf û sifatan) tiştekekî bipîrsim. Di vî warê nivîsandinê de, ev wek pîrsekê xuya dibe. Yanî hoker û rengdêr di hevokan de tev li hevdu dibin. Ger tu bala xwe bidî du nivîsên cuda, tu ê du awayên cuda bibînî. Tu lê dinihêrî ku di nivîsekê de, hoker cuda hatiye nivîsandin, lê di nivîseke din de bi hevdu re hatiye nivîsandin. Ev ji bo rengdêrê jî her weha ye. Ev herdu ni-

vîsên ku ez behsa wan dikim, dikarin nivîsên eynî mirovî bin jî. Di vî warî de hin qaîde hene. Lê wek her pîrsê, em di vê nîqteyê de jî guh nadin qaîdeyan. Gava ez dibêjim; "**em**", ez xwe jî tê de dihesibinîm.

Maykil Çayit: Ger tu di vî warî de hin nimûneyan bidî, bi a min, dê zelaltir bibe.

Mustafa Aydoğan: Bo nimûne: "**Ez çayê bi şeker vedixwim**" û "**Ez çaya bişeker vedixwim**".

Maykil Çayit: Di nimûneya "**Ez çayê bi şeker vedixwim**" de, "**bi şeker**" adverbek e û di nimûneya "**Ez çaya bişeker vedixwim**" de, "**bişeker**" rengdêrek e.

Mustafa Aydoğan: Gava mirov ji aliyê rastnivîsandinê ve lê hûr bibe, gelo divê mirov di nivîsandinê de bi awayekî diyar bike ku ev hoker e û ya din jî rengdêr e, an fonksiyona ku ew di hevokê de di-leyize, bi tenê têrê dike û ji ber vê yekê jî ne zêde girîng e?

Maykil Çayit: Bi qasî ku ez dîzanim, ez ê di vê nimûneyê de, hokerê wek du peyvên cuda binivîsînim: "**bi şeker**". Ez çayê çawa vedixwim? Bi şeker. Lê gava "**bi şeker**" wek rengdêrê bê bikaranîn, yanî wek bi tirkî dibêjin "**şekerli**", ez ê wê yekê wek peyvekê binivîsînim. "**Ez çaya bişeker vedixwim**". Wek "**Ez çaya germ vedixwim**".

Mustafa Aydoğan: Gava ez nivîsên bi kurdî dixwînim, ez dibînim, du gotin hene ku hem ji aliyê rastnivîsandinê ve û hem jî ji aliyê rêzimanê ve, bi awayên cuda cuda tên nivîsîn. Yek jê "**hemû**" ye û ya din jî "**herkes**" e. Ji xwe diyar e ku "**hemû**" bi hevdu re tê nivîsandin, lê di warê forma lêkerê de, herkes bi awayê xwe dinivîsîne. Lê ji bo gotina "**herkes**"ê ev problem hem di warê rastnivîsandinê û hem jî di warê rêzimanê de, diyar dibe. Yanî divê em gotina "herkes"ê di hevokan de cuda binivîsînin (her kes) an bi hevdu re (herkes) binivîsînin? Gava "herkes" subjekt be, forma lêkerê dê çawa be?

Maykil Çayit: Ji xwe, wek te jî got, li ser rastnivîsandina peyva "**hemû**"yê pîrs nîne. Lê li ser forma lêkera ku "**hemû**" subjekta wê ye û netewandî ye, pîrs heye. Bi ya min; peyva "**hemû**" an hevmaneya wê "**gişk**", peyveke pirhejmar e. Ji ber vê yekê, di halê netewandî de, divê lêker jî forma xwe li gora pirhejmariya wê werbigire. Bo nimûne; "**Hemû wisa dibêjin**" lê "**Hemûyan wisa got**", ne ku "**Hemûyan wisa gotin**".

"**Herkes**" divê wek peyvekê bête nivîsandin. "**Herkes**" yekhejmar e. Gava mirov wê wek subjekt bi kar bîne, divê mirov forma lêkerê

ji bo subjekta netewandî û li gora yekhejmariya peyiva **"herkes"**ê bi-guhêre.

Mustafa Aydogan: Wek tu dizanî, qaîdeya di warê daçekan de heye, ev e: Daçek bi xwe natewe, lê bê pêşiya kîjan navdêrê, wê ditewîne. Lê di nivîsan de, tevliheviyeke mezin heye. Tew di **"circumposition"**an (di.....de, di.... re û hwd) de, ev pirs hîn bi xurtî derdikeve pêşiya me. Bo nimûne; gelo **"Ez destê xwe di dîwêr de didim"** an **"Ez destê xwe di dîwêr didim"** rast e? Herkes çawa fêr bûye, weha dinivîsîne û awayê fêrbûna xwe ji xwe re dike qaîde. Gelo te bi xwe di nivîsên bi kurmancî de, tiştin bi vî rengî tesbît kirine?.

Maykil Çayit: Ev pirs gelek caran ji deverekê heta devereke din tête guhertin. Ji bo radyo, televîzyon û rojnameyan, ez bi giştî dibêjim çend ji me bê, divê em zimanekî standard bi kar bînin. Wek mînak li bakur, Serhed, Qers, Agirî û Rewanê, ji berdêla ku mirov bibêje **"di vî bajarî de"**, mirov ê bibêje; **"vî bajarî de"**. **"Di"** dikeve.

Mustafa Aydogan: Yanî beşê "circumposition"ê yê pêşî dikeve. Lê li hin deveran jî beşê dawiyê nayê bikaranîn. Bo nimûne; ji berdêla "Ez destê xwe di dîwêr de didim", mirov dibêje; "Ez destê xwe di dîwêr didim".

Maykil Çayit: Ev weha ye. Ez dibêjim ku ji bo saxlemiya zimên divê ku hemî nivîskar û hemî zarok bêne perwerdekirin da ku ew **"Di vî bajarî de"** bi kar bînin. Ji ber ku **"Di"** bi serê xwe bes nîne û **"de"** jî bi serê xwe bes nîne. Li malê çî bi kar tînin, bila bînin. Lê ji bo zimanê standard, ev ne wisa ye. Ev diyardeya hanê, di hemû zimanan de heye. Bi îngilîzî jî ya ku ez dibêjim, ez nanivîsînim. Ferq di navbera zimanê kolankî û zimanê nivîsîn û xwendinê de heye.

Mustafa Aydogan: Di vî warê de, yek ji wan problemên din jî ev e; navdêra ku bikeve nava "circumposition"ê divê bitewe. Bo nimûne; **"di bajar de"** ne rast e, lê **"di bajêr de"** an **"di bajarî de"** rast e.

Maykil Çayit: Ger em gelek îstisnayan çêbikin, ziman dê diwartir bibe. Ji ber vê yekê, divê em vê yekê li gora qaîdeyan bi kar bînin.

Mustafa Aydogan: Tu tiştin din hene ku te bi xwe ew tesbît kirine û tu dixwazî bi minasebeta vê suhbetê ji bo xwendevanên Pelînê behs bikî?

Maykil Çayit: Belê, hene. Bo nimûne; mirov hene ku ji berdêla **"tiştêkî din"** dibêjin; **"tiştêk din"**. Ev tesîra tirkî ye. Ji ber ku di tirkî nêr û mê tune ye. Ji ber vê yekê, gelek kurd nizanin, ka di rastiye de

"tişt" nêr e, an mê ye. Ez dibêjim, ev ji bo bi rêkûpêktirkirina zimên ne baş e.

Mustafa Aydogan: Tu dikarî qaîdeya di vî warî de formule bikî?

Maykil Çayit: Bi giştî, ger rengdêrek piştî vê gotinê -yanî "tişteke"- bê, divê ku "î" bo nêr û "e" bo mê bê nivîsandin. "Tişteke din" çênabe û "gaveke din" çênabe. Divê mirov bibêje; "tişteki din" û "gaveke din".

Mustafa Aydogan: Mebest ji vê ew e ku divê di atrîbutê de zayenda navdêr diyar be.

Maykil Çayit: Belê. Yanî divê ku kurd êdî wek tirkan nefikire. Bi tirkî nêr û mê tune ye. Eger kurd tirk nebin, divê di vî warî de jî fikirandina wan ji ya tirkan cuda be. Berî heftê û pênc salan an berî sed salan, ev di nav kurdan de tebîî bû. Di nav kurdên Iraqê de, ev tiştê hanê her zindî ye û ergatîv jî her bi awayekî rast û durust bi kar tê.

Mustafa Aydogan: Te got, gava navdêrek bi rengdêrekê ve bête girêdan, divê zayenda wê diyar be. Bo nimûne; "nivîseke baş", "çaveki xweşik". Lê ez dibêjim, ne bi tenê bi rengdêran ve, herweha gava navdêrek bi pronav û navdêran jî tê girêdan eynî qaîde derbas dibe.

Maykil Çayit: Belê. "Hevaleki min", an "hevaleke min", lê ne "hevalek min".

Mustafa Aydogan: Wek ku em pê dizanin tu li ser ferhengekê dixebitî. Min bi xwe ferhenga te du sal berê dît. Û di her civînê de, ez hem ji te dipirsim û hem jî dîsa li wê dinihêrim, bê hela ka çi qas fireh bûye. Xuya ye ferhenga te her berfirehtir dibe. Ew qasî berfirehtir dibe ku tu bi xwe jî nema dizanî, bê ew ê kengî biqede. Lê ji bo xwendevanan ev tişt ne diyar e. Ji ber vê yekê, ez dixwazim tu ji bo xwendevanên Pelînê piçekî behsa ferhenga xwe jî bikî. Tu ferhengeke çawa amade dikî? Te kengî dest pê kir? Aniha di kîjan qonaxê de ye? Li gora te gava ev ferheng biqede, dê çi tesîrê li kesên ku bi kurmancî dixwînin û dinivîsînin bike?

Maykil Çayit: Ez nikarim ji niha de bibêjim, ka dê çi tesîra wê çêbibe. Lê ez dixwazim bibêjim, di destpêka hînbûna zimanê kurdî de, ji ber ku ji bo min, kitêbên rast û durust tune bûn, min xwe bi xwe fêrî zimanê kurdî kir. Min dest bi berhevkirina peyivên kurdî kir û ev ji bo hînbûna zimên, wek metodekê bi kar anî. Piştî hingê, min dît ku ev projeyeke hêja ye û çêdibe ku bibe ferhengeke berfireh.

Mustafa Aydogan: Yanî gava ku te dest pê kir, ne bi armanca ku tu ferhengekê amade bikî, lê bi armanca ku tu fêrî kurdî bibî, te dest pê kir.

Maykil Çayit: Belê. Ji ber ku heta hingî bi îngilîzî tişt tune bûn. Ferhengên kurdî-rûsî, kurdî-frensî, kurdî-erebî, kurdî-tirkî hebûn, lê ferhenga kurdî-îngilîzî tune bû. Hemî tiştên ku min peyda kirin, min ew bi xwe wergerandin îngilîzî. Min got, heyf e ku bi tenê ez fêde ji van tiştan bibînim. Di wan rojan de, li ser kurdan bi zimanê îngilîzî, gelek kêmtir hebûn. Lê îro rewş hatiye guhertin. Îro bi îngilîzî gelek tişt hene. Dîsa jî piraniya lêkolînên zimanzanî ên li ser kurdan, ne bi îngilîzî ne. Bi rûsî gelek tiştên hêja hatine weşandin. Bi tirkî jî gelek tiştên girîng hene. Eger yek bixwaze fêrî zimanê kurdî bibe, mirov nikare jê bixwaze ku ew berê fêrî tirkî, erebî, rûsî, frensî û almanî bibe û piştî wê, hînî kurmancî bibe. Beriya bîst salan, rêyeke din tune bû. Vêca min biryar daye ku ez ê hemî lêkolînên xwe bi zimanê xwe, bi zimanê îngilîzî binivîsînim. Ne ku ji ber ji bo min hêsantir e, lê ji ber ku zimanê îngilîzî zimanekî navneteweyî ye. Ji bo ku ez bala dinyayê bikişînim ser kurdan û ser rewşa wan, min biryar da ku ez ê ne bi tenê lêkolînan binivîsînim, ez ê tiştên girîng jî werbigerînim îngilîzî. Ez nikarim rewşa siyasî biguherînim. Ez yek kes im. Ev yek ji qeweta min der e. Lê wek min got, ez dikarim tiştên girîng, çî jî tirkî be, çî jî kurdî be, werbigerînim îngilîzî. Ez ê tiştên ku bi awayekî din bi îngilîzî berdest nebin, werbigerînim. Heta dereceyekê min wisa kiriyê jî.

Ez hêvîdar im ku ferhenga min hem jî bo hînbûna kurdî û hem jî ji bo dîroka zimanê kurdî, dê bi fêde be. Heta niha, herkes di geliyekî de xebitiye. Ger tu li ferhengên kurdî mêze bikî, tu ê bibînî ku bo nimûne, yek xelkê Qersê ye û bi tenê li ser devokên Serhedan disekine. Yekî din jî li ser devokê Hekariyan. Divê ku di navbera wan de peywendiyek hebe. Bo nimûne; eger li Qersê filan peyv bi kar tê, divê mirov lê binihêre ka li Mêrdînê, beramberî wê çî bi kar tê. Eger eynî peyv be, baş e. Lê eger peyiveke din be, kî dê bizanibe? Vêca ger ez peyvên hevme'na wek mînak bidim, gelek girîng e ku mirov bizanibe wek mînak gezî heye, bermalk heye, şicink heye, sivnik heye, kînoşe heye, melkes heye, li Dersimê jî hevlik heye. Hemî bi tirkî; "sü-pürge" ye.

Ez hêvîdar im ku ferhenga min dê, ji bo avakirina pirên wisa ên di navbera deverên cur bi cur de, bi fêde be.

Mustafa Aydogan: Beriya du salan gava ku tu nuh beşdarî civîna kurmancî bûyî, tu di derheqê ferhengê de çî difikirî? niha piştî du salan, ji aliyê xebata te ya li ser ferhengê çî tesîr li te çêbû?

Maykil Çayit: Ferq ev e: niha civatek heye, grûpeke însanan heye

ku ez dikarim bi wan bişêwirim. Heger ez ne piştrast bim, gelo me'na-ya filan peyivê çi ye, gelo di navbera du peyivên ku ez wek sînonîman werdigirim de, ferq heye, an na, ez dişêwirim. Ji ber ku çê dibe ku ne wisa bin. Mirov hene ku çi bi rêya komputerê, çi bi rêya telefonê, çî rû bi rû ez dikarim bi wan bişêwirim. Vêca karên min êdî bi tenê li ser şirovekirina min namîne. Ez hêvîdar im ku dê projeyêke bi rêkûpêktir be, ji ber ku hemî jêder her ji destpêkê de kifş bûn, min ew eşkere dikirin. Lê niha, ji bilî kitêban, mirovên zindî jî hene ku ez dikarim wan wek jêderan bi kar binim. Û eger tiştek hebe ku min bi awayekî rast û durust fêm nekiribe, ez dikarim bidim zelalkirin.

Mustafa Aydogan: Gelo tu bi awayekî giştî, li ser xebata kurmançî çi difikirî? Tu dizanî, pirtûka bi navê "**Kurmançî**" ku ji bîst hejmarên kurmançî pêk hatiye, hat çapkirin û weşandin. Ew ê bikaribe çi tesîrê li kesên kurmançîxêv bike?

Maykil Çayit: Weleh, ew kitêba hanê dewlemendiya zimanê kurdî derdixîne ortê. Gelek gelek mezin e û cîhê şanaziyê ye. Ez hêvîdar im ku ew kitêb dê gelek kurdan heweskar bike, da ku ew li dapîrên xwe, bapîrên xwe, gundên xwe û parastina xwe vegerin û bo nimûne, bi komkirin an berhevkirina îdyomên kurdî peyivên bi çandiniyê ve girêdayî û hwd ve mijûl bibin. Ez xwe bextewar dizanim ku ez ji bo beşdariya van civînan hatim ezimandin. Ez dibêjim, ji bo dîroka zimanê kurdî, rola wê dê gelek mezin be.

Mustafa Aydogan: Kek Maykil, dil heye ku em gelek tiştan suhbet bikin. Lê suhbeta me hêdî hêdî sînore kovarekê derbas dike. Ji ber vê yekê, ka em pirsên din jî ji suhbetên din re bihêlin.

Bi hêviya ku suhbeta me bi kêrî xwendevanên Pelînê bê û suhbetên pêşerojê geştir bin...

Maykil Çayit: Ez spasî Pelînê dikim û hêvî dikim ku hejmara kovar û rojnameyên kurmançî li welêt û li Tirkiyeyê zêdetir bibe û kurd li kurmançiya xwe ya şêrîn bêtir bi xwedî derkevin.

Pişka Kurdî ya Dengê Emerîkayê

Her roj: Se'at 16.00-17.00 (Greenwich meantime)

(Zivistanî têne guhertin)

Frekansên Havînê:

19.3	Kîlohertz	15525
19.8		15170
25.1		11975

qirdên zarê

yek

Peykerê te çêdikim ji qirîstalan
li cemsaran
lêvên xwe dişemitîne bêbextî
li ser dekên te yên qeşagirtî
xazî, coşeke zarokatiyê
bîranînên min diçin li derveyî gund pal didin

Dubare

çawa ez ê bajêr
di nava porê te de
nefetisînim bi qahr
keçêê!..
rüyê xwe ji min neguhere
porê keçên jîndar
di nav lingan de dimîne
neguhere...

Sisê, çar, pênc

her roj li ser meytê xwe şînê datînim
emirqutî dibe
erdnîgarî, xortên çardeh salî
tenêbûn tenêbûnê dibersîvîne
rüyê xwê diqelêşim...

Şeş

kulên min diherikin îro kulên min
sal êş, werz li hemana
şikartên te bila baranên çelesrîn bin
xazî, coşeke zarokatiyê
bîranînên min diçin li derveyî gund pal didin...

Tu kî yî...

1.

Rojekê zilamekî kal hat û li ber dîwarekî rawestiya. Li ser tûtikan rûnişt. Herdu destên xwe dan ber ruyê xwe û ponijî. Bîstikekê weha kûr fikirî û pê re serê xwe bi xemgînî kil kir. Dû re destên xwe di kêleka çongên xwe re bera xwarê dan. Bi vî awayî bêhna xwe berda. Xuya bû ku ji rêyeke gelek dûr dihat. Çavên wî hê li rêyê bûn.

Xortekî nûgihîştî. Emrê wî çardeh. Bejin zirav. Çavên wî gir û reş. Ruyê wî xweşik. Westiyayî. Xwe da kêleka kalo û rûnişt

Çavên kalo li rêyê. Çavên lêwik li kalo.

Kalo rabû, li dora xwe nihêrî. Lawik jî rabû. Der û doreke fireh. Bêsinor. Ji dûranê, çiyayên bi heybet xuya dibûn.

Dinya sar. Dinya, di destê seqema dijwar de ne di tu halî de...

Kalo serê xwe rakir û li ezmên nihêrî. Bi xemgînî. Bi çavên melûl. Bi çavên mişt hêsir.

Rê dûr e. Rê dirêj e. Hê gelek heye...

Kesereke kûr kişand. Serê xwe bi kerb hejand û bera ber xwe da. Dû re mijangên xwe bilind kirin û di bin wan re dîsa li rêyê nihêrî.

Mîna ku mirov li dewsa birîneke kevn binihêre.

Mîna ku mirov

Di pey hezkiriyekê re binihêre...

Da ser rêyê û meşiya.

Lêwik jî da dû...

Du şev û du rojan meşiyên. Di nav çend gundên din re jî bihurîn.

Li her gundekî çend xortên din bi dû wan diketin. Li her gundekî çîrokeke din li çîroken wan zêde dibû.

Li her gundekî pirtir dibûn...

Du şev û du rojên din jî meşyan. Di nav gelek gundî re bihurîn. Gelek xortên din xwe da tengala wan. Gelek dilên din jî tev li wan bûn. Û carekê jî nesekinîn û bêhna xwe venekir. Li dû xwe nenihêrî. Her meşyan...

Zilamê Kal li pêşiyê. Xort li dû wî.

Ba li wan rabû.

Baran bariya, şil û pil bûn.

Berfê dayê. Heta çongê di nav re çûn.

Nesekinîn. Her meşyan...

Rê dûr e. Rê dirêj e. Hê gelek heye...

Zilamekî kal, porspî, rîhdirêj. Bêdengiyeke kûr.

Li pey wî bireke xort...

Meraqa her gundê ku ew tê re dibuhurîn, bêtir dibû.

Du şev û du rojên din jî meşyan. Westiyan. Hemuyan berê xwe da daristanekê. Li daristanê, li sitarekê geriyan. Giriyan.

Tava heyvê dawerivîbû ser ruyê çemê zirav. Li wan temaşe dikir.

Xişe xişa pelan bû...

Zilamê kal li wan zîvirî.

"We xêr e?..."

Xortekî nûgihîştî, di çax û benga xwe de. Umrê wî çardeh. Lê situxwar, melûl, xemgîn û westiyayî.

"Tu kî yî?..."

Zilamê kal keserek kişand, serê xwe bera ber xwe da, berê xwe guhert. Hêdîka li dû xwe zîvirî û meşya...

2.

Zilamê kal dimeşya. Xort li dû.

Di gundan re dibuhurîn. Li kilam û stranên dengbêjan guhdarî dikirin. Pîrekan ji wan re dilîrand.

Li qiraxa her çemî disekinîn. Çem disekinî. Straneke xweş çawa bisekine, ew jî weha. Rê vedikir ji wan re. Di ser çem re derbas dibûn. Çem dîsa diherikî. Straneke xweş çawa dest pê bike û biherike, ew jî weha...

Li ser rêyê gelek kes tev li wan dibû. Kesên rêwî.

Hin ji wan wendayî. Hin ji wan derketî. Hin ji wan qewirandî. Û hin ji wan revok...

Rojekê dîsa li ber çemekî sekinîn. Zilamê kal li wan zîvirî. Nihêrî.
"We xêr e?..."

Xortekî nûgihîştî. Çardehsalî. Por gijolî. Rûxweşik. Westiyayî.

"Tu kî yî?... "

Zilamê kal li wî nihêrî, serê xwe bi kerb kil kir. Dîsa berê xwe da aliyê rêyê û meşiya.

3.

Dem di ber çemekî re diçû. Dem nezan.

Hemû demsalên umir li devereke nenas diman.

Zilamê kal dimeşiya. Xort li dû. Êdî êvaran disekinîn. Xwe dida bende sibehan. Xwe dida bende bersîvan. Yek ji wan jî nedipeyivî.

Kalo tevî bira xortan xwe li daristanan digirt. Nêzîkî çeman rûdiniştin. Yekî ji wan agirekî gur dadida. Li dora êgir kom dibûn. Tînê dida dilên wan. Tînê dida dora wan. Teyr û tilûran xwe li dora agirê wan digirt. Pelçîmok, başoke, quling, kund û kevokan jî...

Çi bêdengiya êvarê, çemê dorê, dûrik û kilamên ku di guhên wan de...

Zilamê kal li wan nihêrî. Wan jî li wî nihêrî. Ji ber sermayê di halekî xerab de bûn. Westiyayî. Bê xew...

Dilê wî bi wan şewitî. "Vegerin malên xwe, lawo."

Û deng ji yekî jî derneket.

Şewqa êgir xwe da ruyê wan. Çavên wan dibiriqîn. Weke ku ne li ser hişê xwe bûn.

Giş dişibiyar hevdu. Yek jî nedîşibiyar yekî din.

Weke hev rûniştibûn. Weke hev dinihêrîn. Li pey eynî tiştî bûn. Ji bo eynî tiştî bi rê ve ketibûn, Qesda eynî deverê kiribû. Hemuyan eynî tişt miraq dikir.

"Tu kî yî?..."

Zilamê kal fikirî. Li ruyê wan yek bi yek nihêrî. Bîstikekê li dengê çem guhdarî kir. Serê xwe rakir. Li êvarê temaşe kir. Li bêdengiya wê. Li tarîtiya wê...

Dû re dîsa li wan zîvirî. Ruyê wî tabloya kerbê. Dengê wî lertzokî.

"Hûn çî navî li min bikin, ez ew im..."

Xortekî nûgihîştî. Çavên wî tije miraq. Di dilê wî de heyecana hînbûna tiştêkî nû.

"Çawa?..."

Zilamê kal serê xwe kil kir, zîvirî û dîsa meşiya. Xortan da dû.

4.

Şev û roj li pey hev... Meşiyên.

Roj bûne meh. Meh bûne demsal. Demsal giş li dû mane.

Meşiyên. Nepeyivîn.

Di gundan re derbas bûn. Ne çol hiştin ne jî beyar. Xwe ji serê çiyayên biheybet bera xwarê da. Di deştên fireh de bêhna xwe veda. Deştên ne serî xuya ne jî binî...

Ketin nava şerê eşîran. Yekî ji wan jî guh neda şer.

Bêrîvanan şîr û nivîşk ji wan re kirin taştê. Kevaniyan nanên şikeva pêşkêşî wan kirin. Lê yekî ji wan jî lê nenihêrî.

Zewade bi devê wan nebû.

Çem bi çem. Daristan bi daristan. Welat bi welat...

Meşiyên...

Zilamekî kal û birek xort.

Newal derket pêşiya wan, nesekinîn. Xwe lê xist.

Tofan rabû. Guh nedayê.

Meşiyên...

Şev û roj li pey hev.

Meşiyên. Westiyên. Bes vê carê negiriyan.

Her yek ji gundekî bû. Giş bi zimanekî dipeyivîn.

Her yek bi zimanekî.

Peyv ji bîr kiribûn...

Li qiraxa çemekî din sekinîn dîsa. Tarî dikete erdê. Dinya sar. Dinya cemidî.

Yekî agirek dada. Agirekî gûr. Li dorê civiyan. Hemuyan bi hevdu re bala xwe da zilamê kal.

Zilamê kal. Zilamekî biyanî. Rêwiyek. Rêwiyekî li vê çolê. Rêwiyekî ecêb. Li çem guhdarî dikir û diponijî.

Hêdîka di ser milên xwe re zîvirî. Li wan nihêrî. Gişan di bin ronahiya ku ji êgir difûriya de serê xwe bera ber xwe dabû. Nedipeyivîn. Gava zilamê kal li wan zîvirî, wan jî serên xwe rakirin û li wî nihêrî. Çavên wan ên sor bi şewqa êgir dibiriqîn. Çavên wan ên xemgîn... Mîna ku li ber wî bigerin lê dinihêrî...

Zilamê kal. Ecêbmayî. Heyirî. Dilekî bi meraqan mişt. Deng kubar, lertzokî, westiyayî; mîna ku ji kûrahiya bîrên bêbinî were...

"Hûn kî ne?..."

Kesî bersiv neda. Li ruyê hev nerîn. Serên xwe bera ber xwe dan.
Hemuyan fedî kir. Hemû ponijîn.

Zilamê kal dîsa got:

"Hûn kî ne?..."

Xort hêdîka rabûn û meşyan. Serî di ber de. Belav bûn û bi dûr ketin. Her yek bi rêyêkê de çûn û hêdî hêdî di nava perdeya tariyê de wenda bûn.

Giş dişibiyan hevdu...

Zilamê kal di pey wan re dinihêrî. Weke ku li xortaniya xwe binihêre. Dîsa serê xwe kil kir. Hêsir bi çavên wî ketin.

Dilê wî bi wan dişewitî...

Her yek bi zimanekî dipeyvîn.

Giş bi zimanekî...

Her yekî berê xwe bi deverekê ve kir. Her yekî da ser riyekê. Belav bûn û çûn...

E. Mîran Janbar

Reqsoreqso

Keriyek bûn
Perîk tenîkirî
nikil mevredkirî
di nav asîmanê berevajî de
diçûrisîn
disincirîn
Li hev dinihêrtin çavên şolî
dilên qehrokî
hevdu çovînokî dikirin
diqermişandin
bû meretoneke bêsînor
xwêdanên hevdu jahrî dikirin

birek bûn
Yek ji yekî bihêstir...

bi teqîneke atomîk
dil pengizî berî her tiştî
ziman fetisî
mejî tevizî
dîsa jiyana hate fesilandin
bi awazê dema qusiyayî
dîsa destavêtina xewneke qîz
pelandina bedeneke qutifî
hişçûyineke reqsoreqso
û şiyarbûneke tune
di nav bêjeyên hinekirî de

pir bûn
yek ji yekî xemgîntir...

Do êvarê

Do êvarê di serê wî de raman li nav hev û din ketibûn, xewê xwe ji çavan dizîbû û bêhna wî teng bûbû. Çû der da ku li stêrkan bigere. Hat bîra wî çawa di zarotiya xwe ya gundî de di tarîtiya şevê de li asîmên seyr dikir û bi dîtina stêrkên bêjimar re rêzgirtina ji xuristê û gerdûnê re di dilê xwe de hest dikir, bêhna wî fireh dibû û hêviya ji xwedê di kûrahiya hebûna wî de geş dibû.

Li vî bajarê mezin asîman miqris e; stêrkên tê de, xwe wek stêrkên asîmanê gundan eşkere nakin. Zor kêfxweş bû dema çavên wî stêrkeke kenok li jor bi cîh kir û bi dilşadî ew jî bi wê re keniya.

Roja din, di hevpeyvîneke radyoyê de bihîst ku stêrka do êvarê jî mêj ve miriye. Zanyarekî gerdûnnas digot, milyonek salên ronahiyê diviyabûn da ku şewqa stêrkê li ser erdê xewan bibe, lê heye ku ew ji hezaran sal û vir de nema zindî be.

Do êvarê pîreke heftê û çar salî ji bo bîst dolaran li bajarê mezin hat kujtin. Berî bimire dilê wê bi wê şewitî, û wê gote xwe, “xweziya bêyî zaro bimama; xweziya berî pîrbûyinê bimirama.” Roja din laşê wê di termxaneya bajêr de bêxwedî ma.

Do êvarê keçeke sêzdeh salî li bajarê mezin ji diya xwe ya bêmêr mayî reviya. Roja din derya vereşiya û laşê wê yê vemirî avêt nav zinaran, laşekî ciwaneke bi encama tahdelêkirina cinsî û lêdanê hatiye hingavtin. Du hefteyên din, heye ku bi çar heyvan şûn ve du xortên serserî dê bêne girtin, bi tawana tahdeyên cinsî û kujtina zarokêkê. Çar parêzger ê werin hawara wan: “Herdu xort ne gunehbar in; zarokatiya wan yeka bêyî bextewarî bû; îroj bê kar û bê xwedî ne; tawan ya civatê ye,” ew ê bibêjin; û laşê keça sêzdeh salî ê di gorê de ji bêhêvîtiyê xwe bide kurman.

Do êvarê kesekî serxweş li başûrê bajêr agir berda dehlan û roja din dûyê darên hatine kujtin asîman reş kir.

Û do êvarê sê hezar û neh sed û şêst û çar leşger û şervan û gerîla
û mucahid û leheng û ajan û qaçaxîker û ewên din li cîhanê hatin kuj-
tin. Bi encama kujtin û hevkujtina wan çarsed û pêncî bûk û jin bîh
man, hezar û du sed û heftê û heşt zaro sêwî man û bîst û çar hezar
û sê sed û çardeh penaberên din bi çolê ketin. Bîst û çar ji wan ê dû
re li gel heft hezar û çar sed û sîh du kesên li ser navê wan bûne pe-
naxwaz bidin şopa xewnên ewropayî, wek penaberên siyasî.

Leşger û şervan û gerîla û mucahid û leheng û ajan û qaçaxîker û
ewên din yên do êvarê hatine kujtin dê di nav rojên hefteyekê de di
quncikên rûpelên rojnamene de bibin jimar û jinebî û zarokên li dû
wan manî dê bêne jibîrkin, yan tenê ji aliyê penaxwazan de wek
egera bidestxistina penaberiyê bêne bîranîn. Rêxistina Cîhanî ya Pe-
naberan ê bîst û çar hezar û sê sed û sêzde penaberên din, kê-m-zêde,
li-ser hejmara di listeyên xwe de zêde bike. Hukûmet ê gerîlayan wek
terorîst, gerîla hukûmetan wek faşîst, cendirme dê qaçaxîkiran wek
eşqiya û qaçaxcî cendirmeyan wek mêrkuj bi nav bikin.

Do êvarê bi sed hezaran dergûşên nû ji dayan bûn û bi sed heza-
ran pîr û kalên ku rojekê dergûş bûn mirin. Kêf û xweşî li aliyekî, êş
û kul û keser li aliyê din di nav çerxa felekê de heliyan.

Do êvarê gundiyê zarok ku nuha bûbû peyayekî bajarvanî berî bi-
çe razê li wêneyê gundê xwe geriya, wêneyeke qermiçî û gewravîn, û
dema ew dît agir di destên wî de bi wêneyî ket.

Roja din dilê wî nema dixwazt li bajarê mezin bimîne, lê ne jî dix-
wazt li gundê agirpêketî vegere. Cîhan di çavên wî de ew qas teng bû-
bû, cîhekî ku meraqa jiyaneke xweşbext di dilê wî de gurr bike
nemabû. Ew neçar ma li benda êvara din bimîne, û dema hat wî dîsan
li jor seyr kir. Stêrkan koç kiribûn, asîman digiriya û bêhna dû ji hês-
tirên wê dihat, duyê darên hatine şewitandin. Hat bîra wî ku heta bi
xurîst û gerdûna bêsînor û bêdawî bin jî para xwe ji bedkiryarên
mirovên girtibûn û ji wan nefret dikirin. Gundiyê bajarvanî jî giriya,
li ser stêrkên zarokatiyê, stêrkên ku di asîmanê êvara wî û
mirovahiyê de wenda bûbûn.

Barana Baravî

guldesteyeke helbestan

1.

Bû dilxwazê ramûsanekê li ser sînga yarê
awirek lê gerand
di deryayên çavên wê de
wenda bû
û nema xwe ji derveyî çavên wê didît.

2.

Ew hêviya kevin
bû kilît
û di dilê wê de asê ma...

3.

li ramanekê digeriya
sê çar rê di mejiyê xwe de vekirin
û kûr di wan de meşî
ta ku li rehên çavên xwe rast hat
û li wir... di çavên xwe de
sed raman dîtîn...

4.

Rengê buharê ji ruyê wê difûriya
dema te ew bîhn kir
bi şax û pelên xwe ve
bi alî te de dixiliya
vê carê
tu jê re bûyî
mîna tavê
lê ji bilî wê rojê te ew bîhn nekir
xwe avêt vî rexî
wî rexî
li te gazî kir
tu nedîtî
di cîhê cîh de çilmisî
ro bi ro pelên zer diweşiyên
û tu bi rêyeke nû de diçûyî...

Behram Dara

Sînor

Dara tûyê tik û tene mabû li wir.

Wê bi kû de biçûya.. Axê, sed rehên wê li noqa xwe pêçabûn: Sed reh... bi sedan rehên hûr, gir, stûr... û hinên mûyî mûyî... Ax; mifil mifil. Çend salî bû gelo li ser vê axê? Vê bêhnkê, ji tirsê taya mirinê girtibû qirikê, umr ji bîr kir! Agir bû ev. Bi agir re henek nedîbû! Jê û bi wir de didît; erdê reş dikir. Jê û bi wir de di devê êgir de qirş û qal, pûş û pelax, kêzik û kurmik.. Çirke çirk dibihîst. Stirîbeloq ji qamê de hildiweşiyar. Zimanê êgir sor dikir. Rebenê heshesûkan bi berên bi xwe ve giriyan... naliyan. Agir hêsîrên wan dialastin, çavikê wan zik î ziwa dikir. Agir bû ev. Ne henek menek. Genek bi qurincên xwe, îro li tevî gulên bi xwe ve berî bi bêhnkê bûbûn rijî. Di wê hînê de beqikên heşînk xwe neavetibûna ava cokê; kulî bi gurdî ne-reviyabûna, dibûn dohn û diman li erdê...

Minminîkek netilitî wê kelîkê. Me kêzîkek hecê, ne hespikek fatmayê... Gava ku agir dîtibû, çelîkên qitikê bi sê dangan gotibû “Wey dayê!” Agir bû ev... Henek pê nedîbû! Bi Cûdî ve hilperikîbû. Gebar ew dîtibû. Çend qana westiyabû li Şîmalê? Ber êvarekê nebûbû kira-sek!.. Qîzekê li xwe nekiribû li ser bircên Diyarbekirê?..

Vê bêhnkê li daristanên Amazonê şewatê hê dom dikir. Û li vir, li pişt têlên sînorî, navbera Qamişlokê û Nisêbînê de agirekî bi ba re li dora wê dileyist. Çirke çirkê vedilîst: Dû dibû telpek gilî, li hev difitilî difitilî û ber bi jor de diçû.

Wê ew bi kû ve biçûya? Axê, sed rehên wê li noqa xwe pêçabûn. Ne ku neda xwe. Dara tûye vê kelîkê hêsîrek bû. Bi dû peymanekê de li wê beyabanê mabû. Hingê navê Lozanê bihîstibû. Ji hingê ve kesekî ne tûyek wê xwaribû ne jî kesekî gotibû “oxx...” li bin siya wê...

Ew hêsîrek bû niha. Û nikarîbû biliviya. Pêşî agir bi qurmê wê ve hilkişiya. Bi dû re girt şaxên nizme. Xilolîkên wê dişibiyan hêsîrên gundên me. Li vir, li pişt têlên sînorî, agirekî tûyek hişk kir! Eskerekî li wê û êgir dimeyzand: Ji pişt têlan de ber bi tûyê ve tû kir!.

Charles Baudelaire

Xemgîniya heyvê

Îşev heyv, ji her roj bêtir ketiye xewa şêrîn;
Wek bedewtiyekê, serî li ser balgîfan,
Ku bi destekî xwe yê xilmaşî û nermik
Pêsirên xwe mist dide berî ku di xew re here.

Li ser pişta şînikî ya şepeyên nerm
Li ber ava, xwe bi xewxweşî dirêj dike
Û çavên xwe li sipîbûna derdorê digerîne
Wek gulek ku bikişe ezman geş bibe.

Carina li ser vê gilovrtiyê, tevî gewdê tiral
Hêsiyan dirijîne bi dizî,
Helbestvanekî dilovan, dijminê xewê.

Kefa destê xwe dide ber van hêsiyan sarbûyî
Ku çirûsk jê diçe mîna tîfilê kevirê şekirokê
Û paşê wê dixê dil bêyî ku rojê pê bihesîne.

Ji Frensewî: Cemîl Denlî

Zerdeşt Nînowa

Navê mirinê tune

Tu dizanî bi ramanên xwe bileyzî yarê?
Her ku tu birevî ew li dû te ye, xelasbûna te tune
Rêpîvanên leyistikê ew nîşan dike
Mîna jiyane.

Bahreke herî kûr di hundurê min de digirî û bi qêrînên min mezin-tir dibe. Dema ez bi ramanên xwe dileyzim ev bahra han dibe naven-da mejiyê min. Ez li kûderê dinêrim, ji tariyê pê ve tiştêkî nabînim. Tariyeke bêdawî... Mejiyê min li min digere, ez li mejiyê xwe dige-rim. Dîroka me werê tê nivîsandin. Kîjan pirtûkê vedikim, nivîskarê wê ne ez im. Ez dixwazim bibim nivîskarê pirtûka xwe. Her ku go-rek vedibe, ez ji hundur derdikevim, mirineke bêveger dixwazim. Kî-yan herba ku dijîm, ez dimirim!

Ev hevok giştik dibin pirs û çengelên xwe di qirika min de diçikî-nin. Dilê min tê pêşî, lê belê di nav mij û dûmanê de nikarê bersivê bide. Ger mirov bi sedema hebûna xwe nizanibe, hêsirên çavê mirov jî nayê alîkariya wî. Paradoks eşkere dibe, şexsîyet veşartî dimîne.

Dr. Frankl (psikologekî navdar e) cihekî pir fireh daye vê mijarê û bîr û baweriyên xwe bi esasî li ser vê bi pêş ve xistine. Ew dibêje ku herba jiyane û mirov li ser benikekî zirav e. Dema mirov û bi giştî mi-rovahî ji bona xwe mahneyek peyda kir, neyarên wan çiqas xurt û dijwar bin jî, vê herbê wenda nakin. Nerînên xwe bi vî rengî tîne zi-mên; “Weke ku hûn dizanin, ji Auschwitzê heta niha dîrokê xweş nî-şan kir bê mirov dikare çi bike; Hîroşîma jî, kîjan aliyê mirovatiyê di talûkê de ye, derxist holê. Her çi qas di Auschwitzê de qîrkin û zul-mên herî giran hebûn jî dîsa mirov dikare bibêje ku mejiyê wan azad bûn. Ev yek dibû sedema berxwedanê ji bo wan. Lê belê girtiyek, he-ger baweriya xwe ji pêşerojê qut kiribe, ji bo wî mirin dest pê dike.”

Dîsa bawerî, hêvî û jiyane dibe sêgoşe di nav şîrovevên Frankl de. Bawerî û hêvî ji bo armanceke azad û tendurust pêwîst e, armanc jî dibe sedema jiyane. Li ser vê yekê, Frankl, minakeke balkêş dide mi-rov. Ev dîalog di navbera Frankl û girtiyekî de derbas dibe.

Girtî: Ez dixwazim ji te re tiştêkî bibêjim. Min xewneke ecêb dît û di vê xewnê de dengêkî ji min re got, tu dikarî tiştêkî ji min bixwazî. Tu dizanî min çi pirsî? Min jê re got ev herba han ew ê kengî ji bo min xelas bibe? Tu min fahm dikî? Ji bo min! Min xwest ez fêr bibim, ew ê wargeha me kengî bê girtin, êşên me ê çi wextê xelas bibin.

Frankl: Baş e, te kengî ev xewn dit?

Girtî: Di Sibata 1945an de.

Dema xewna xwe neqil dikir serê Adarê bû.

Frankl: Dengê di xewnê de got çi?

Girtî: Got, sîhê Adarê. Weke ku dixwest veşêre.

Dema girtî qala xewna xwe dikir, hêviya wî hebû û bawer dikir kû ew ê rast derkeve. Lê belê roj derbas dibûn û nêzî sîhê Adarê, nûçeyên herbê zêdetir dihat wargehê. Di bergehê de girtina wargehê xuya nedibû. Di 29ê Adarê de girtî lepîra nexweş ket. Tiştên mîrwa wî jê re gotibûn, ew ê herb û êşên wî xelas bibûna, di wê rojê de girtî ket tayê û hişê xwe wenda kir.

Di sîh û yekê Adarê de mir.

Wendakirina hêvî û baweriyê bi wendakirina xwe yek e. Sedema mirina wî her çiqas wekî nexweşiyê dixuya jî mirov dikare bibêje mirina baweriyên wî mirina wî bi xwe re anî.

Mirovekî leyistika xwe ya bi ramanên xwe re xelas kiribe,

Di wê bahrê de nefetisîbe

û bi jiyana xwe armanceke azad li dar xistibe

Kesek nikare wî têxe girtîgehekê yan jî gorekê.

Girtîgeh û gor!

Kîjan jê mirin e, kîjan jê jiyana e? Armancek an tahmkirina hebûna xwe jiyana bi çi rengî dixemilîne? Bersîva van sewalan di nav lêven dîrokê de ji me re destê xwe kil dîke û werê xuya dibe ku di pêşerojê de jî ew ê li bende me be. Îro xweş derdikeve ber çavan ku girtîgeh û gor ne sembolên mirinê ne. Bi taybetî ji bo me kurdan û bi giştî ji neteweyên din re bûne sembolên têkoşînê.

Girtîgeh û gor... sembolên têkoşînê

û hêsirên çavan

Hêsirên min zêde dîke gor/ Dilopên wê gir dîke girtîgeh

Bahra di dilê min de bêtir mezin dibe

Dema ez dikim wenda bibim/ Dema ez dikim bifetisim

Qêrinên min deng vedide li bakûr

Hêsirên min tî hawarên min

Dibin sembolên jiyana ji bo min.

Demên Bihurî - 2 -

Li ber pencereyê ji germa royê ez mest bûbûm. Demsala zivistanê şûna xwe ji biharê re hiştibû. Li hundir bêdengiyek ku bi sistî dilivîya, hebû. Carna mirov ji xwe re dibêje ev kar jî tune bûya wê çiqas xweş bûya. Yanî tişteki bêlizûm. Çavên min her ji bîskê tûrek diavêt hundir û zûbizû xwe diavêt derveyî hundir. Ji ber ku, du çavên kildayî ez kiribûm hêsir. Lê ez dîsan vedigeriyam hundir û ser çavên kildayî. Vê carê ji dev kenek difiriya û dihat li ser rûyê min datanî. Di tarîxa mirovatîyê de ev xwiy her berdewam e. Xort sed carî li keçîkekê dinere lê gava keçîk carekê li xort binere, pê re çerxa dinyê tê guherandin. Wê gavê heqê mirov çêdibe ku bibêje Xwedêyo, te çima dinya wiha ava kiriyê!

Li ser maseya kar, ji betaliyê acizbûnek ketibû nava dilê min. Wek her roj, îroj jî bûbû êvar. Dîsa ez bi xwe re di galegalê de bûm. “Vê seetê mirov biçê mal, wê çi bike? A baş, ez telefonî hinekan bikim, belkî em pev re biçin sînemayê. Ev kûçîkbava hundur ez nizamim çima, pozê xwe bilind dike. Hinekî bi nermî binere, belkî min ji vê tenêtiyê xelas bike. Lê wer xuya ye ku ne di eynê wê de ye. Mirov li bajarê mezin bi tenêtiya xwe dijî. Bajar her çiqas mezin dibin, kes jî ewqas bêkes, ango tenê dimînin.”

Nigên bê rota, di pêşiya min de dimeşin, tu ê bibêjî qey ew rêya xwe dizanin. Ya jî ew dixwazin ber bi wê taxa bajêr ve herin. Çi tiştê ecêb, xelk dixwazin seetek berî seetekê ji kar derkevin, lê ez? Hema va ez derketim û bû çî? Vê seetê ezê herim ku û bi kê re sohbetekê bikim ya jî bi kê re wextê xwe derbas bikim? Mîna vê helbestê: “Dil ne çayê dixwaze û ne jî cayxanê, dil sohbetê dixwaze çay baha-ne.”

Ev sikakên ku em her roj silavê didin hev, ez wer bawer im êdî ji min aciz bûne. Şoprêkê vê taxê, bi hatina nigên min, tu ê bibêjî qey xwe digivêşin ser hev û ji hev re dibêjin; “va ye dîsa ew hat”. Herhal pira kevnare jî tiştêki din dibêje; “her ro du ro ev diçe kû”? Min di

ber xwe de dixwest bigota; “ma law hûn bê can in û îhtiyaca we ji hevalan dibe ku tune be, lê ez?” Ev fikir bi tenê di mejiyê min de dimîne û naherike ser zimanê min. Bi rastî jî ziman, tiştêkî wiha ji mejî napê.

Mirov gava ku nuh diçe bajarekî, berî her tiştî elektrîkê wî bajarî bala mirovan dikşîne. Lê vê gavê ez dibêjim qey tu tişt bala min na-kişîne ji bilî bêdengiya tenêtiyê. Niha ber êvarê ye û ne şewq û ne jî rengê elektrîkên bajêr ku diçurisin bala min dikşîne. Wek siya pêjne-ke ez di sikakan re derbas bûm. Di wê navberê de hêdî hêdî ez ber bi rêya Îstiklalê ve diçim. Gavek li dû gava dinê ez xwe dikişînim nav qelebalixa însanan. Di vê rêya ku wasite tê re çûn-hatinê nakin wek hercar dîsa qelebalixa însanan bala min dikşand. Di nav vê qelebali-

Di tarîxa mirovatîyê de ev xwiy her berdeyam e. Xort sed carî li keçîkekê dînere; lê gava keçîk carekê li xort binere, pê re çerxa dinyayê tê guherandin. Wê gavê heqê mirov çêdibe ku bibêje Xwedêyo, te çima دنیا weha ava kirîye!

xê de ez xwe dixim nav hezar pizrûkên xwe û jana tenêtiyê min diricifîne. Ji mecbûrî ez xwe teslîmî bîranînan dikim. Her ji bîskê kenê sibê zû tê bîra min, lê vê carê nayê ser rûyê min, bi tenê tê xwe li ser mejiyê min datîne û min dike hêsîrê xwe.

Laşê min ji tilîkên nigan heta mûyê serê min, di nav tenêtiya jiyanê de xweziya xwe bi bîranînan tîne. Ku ji cergiya tê bîra min û heta niha ez ji bîranînan hez nakim jî..

Derengê şevê bû, bi gotinek din, şev qar bûbû. Lêvek li ser lêvekê dinaliya. Li wî bajarê bi birc û sûr, di binê xaniyekî de keçîkê digot:

- Ez naxwazim ji te hez bikim, yanî aşîqî te bibim.

Ji alîkî jî bi tiliyan porê min şeh dikir. Ricifek diket laşê min û xwe ji jor ta jêr di hundirê min de dilivand. Bersiva min hazir bû:

- Ji xwe ez jî vê yekê naxwazim. Ji bo min jiyaneke weha jî ne lazim e.

Pê re rengê keçîkê diqulipî, şevreşiya tarî jî jê re starî nedikir. Lê deng nedikir û her porê min şeh dikir, tiliyên xwe di nav re radikir û ew mist dida. Wê jî dizanîbû ku ew dixwaze ez pê dakevim, lê dev carnê derewan dike, nagere û dil bê bersiv dihêle.

Şev qar bûbû lê jiyan li wî bajarê bi sûr qar nebûbû. Berî keçîk dest bi peyvê bike, bala min li ser bajêr bû. Di ser hatina min î wî bajarî de hîn çend roj derbas bûbûn ya nebûbûn, min xwe di nav têkiliyên bi vî rengî de dîtibû. Wek carna hinek ji mirov re bêjin di dawiya îşê bi ecele hatiye kirin de, mitleq meseleyek ne bi dilê mirov derdikeve holê.

Keçikê got:

- Ez dixwazim ji vê rojê û pê ve dawî li vê têkiliyê bînim.

Bi bersiva wê heyecanek xerîb bi min re çêbû, lê deng ji min dernekîket û min çavê xwe bera bahra valahiyê dabû. Min di wê bahra ji bîranînan pêk hatibû de gelek carî bergehê ku dikarîbû wekî nîv-qederek bihata hesibandin, didît. Wekî her mirovî min jî gelek carî serê xwe bi meseleya ferqiyetên ku di navbera eşq û daxwazên laş de hebûn, diêşand. Bê yî îrada mirov gava qala tiştên weha dibe, vê re mînakek ji wan ferqiyetan tê bîra însên. Her çiqaş min nav li têkiliya bi wê keçikê re nekiribû jî, bi kêmanî biryara veqetandinê ji ber helwesta min bû. Di nav wê bîranînê de min xwe bera nav bîranîneke din da:

Berî vê şeva ku ez bi keçikê re derbas dikim bi demekê bû, li cihêkî, yekê îltifatek ji min re kiribû, min jî ew bê bersiv nehiştibû. Wê kesê li ser evîne şîr dinivîsandin. Li cihê karê xwe deftera xwe yî şîrîran anîbû cem min û bi dizî ji min re çend şîrên xwe xwendibû. Bi gotinên xwe li ser çavên min şîr rêz kiribûn û xwestibû ku ez jê re mebestekê ji bo şîrên wê ava bikim. A rastî hinekî pê kêfa min jî hatibû. Min xwe bi xwe digot, çima nebe? Yanî ez bûbûm mebesta wê ya helbestan û di nava dilê wê de min bizotek hiştibû. Lê niha ez tê derdixim ji delva ku min jê re mebestek ava bikira, wê xwe kir mebesta min û di vê şeva tarî de min meşxûl dike.

Yanî li wî bajarî hîn çend rojên min nebûbûn, belayek li ser yeka dinê hatibû. Çawa hatina min werê nuh bû, tarîxa çûna min jî werê zû bû. Berî ez ji bajêr herim û ji keçikê veqetim bi rojekê, ji xwe hev-dûdîtina me jî ketibû roja çaran, ji min re ev gotibû:

- Çima tu weha zû ji min diqetî? Lê heger ku tu ê biçî jî, lazim e ku berî tu herî min bibînî ya jî telefonekê ji min re vekî. Ez ê wê gavê ji te re tiştêkî bibêjim.

Min ev gotina wê ya di buxçika wê de pir meraq kiribû û min xwest ku ez hîn bibim. Lê wê got gava tu çû incax ez ji te re bibêjim. Dotira rojê min telefonî wê kiribû, lê ne musaît bû ku ji min re wê peyvê bike. Ji min re got rojek dinê telefon bike. Roj ew roj e, ne min telefon kir û ne jî ew gotina ku wê ji min re bigota, ez hîn nebûm. Her ku navê wî bajarî derbas dibe ya jî rêya min pê dikeve, ew gotin tê bîra min."

Erê, lê min ê çi bikira ku bîranîn bahra mirinê ne, lê dîsa ez vegeriya bîranîna xwe yî ewil. Û niha di vê şevreşiya hanê de ez û keçikê li ba hev, bi destpêlkê dipeyivîn. Bê ruh û bê hîs. Wek ku keçik

li benda min û bersîveke erênî bû, lê nîherî ku di bahra bîranînan de ez xwe li avê dixim, wê gavê ji min re ev got:

-Tu zanî, tu bê hîs û bê ruh î.

Ez wê gavê li ser vê peyvê pir nesekinîbûm. "Bê hîs û bêruh" bûn çiqas peyvek giran e ji bo mirovan.

Lê heta kû? Bê bersiv min ev pirs ji xwe dikir. Dil dixwest bibersivanda. Lê min werr hîs dikir ku di hişê min de çi agahiyên hebûn, ji mejî bar dikir. Li dû xwe jî pûsûlayek weha dihişt:

Dem bihurîn, Em man li şûna waran.

Di nav tenêtiyê de nigên min ez dibirim okyanûsa mirovan, lê laşê min ji ber tenêbûnê dilerizî. Her çiqas min ji qederê û ezabê hin tiştan pir bawer nedikir jî, dîsa wekî ji însên re xof çêdibe û carna sebebê vê tenêtiya xwe bi meseleyên weha ve girê dide.

Rêyeke bişewq, afîşên sînemayan û elektrîkên rengo rengo, bê hemdê mirov, reşayî dianî ber çavan û li ser çavan rewrevok çêdikirin. Û niha min xwe jî ji van rewnerovakan yek dihesiband. Lê heta kû? Bê bersiv min ev pirs ji xwe dikir. Dil dixwest bibersivanda. Lê min werr hîs dikir ku di hişê min de çi agahiyên hebûn, ji mejî bar dikir. Li dû xwe jî pûsûlayek weha dihişt:

Dem bihurîn, Em man li şûna waran.

Tirsa min ne tenêtiya vê êvarê bû û belkî jî ne bîranîn bûn. Sibê û dusib gelo ê çawa bûna, bi rastî ya ku ez aciz dikirim, ev bû. Ji bo wê gavê êdî ji bo min ferq di navbera roj û şevan de nemabû, ji bilî germ û serma mewsîman. ∞

Kostantînos Kawafîs

(1863-1933)

Rênas Jiyan

Di helbesta cîhanê de cihekî karîger û cihêreng digire helbestvanê Îskenderiyeyî ku bi eslê xwe Girekî ye. Di helbestên wî de her çi qas hindikahiya hêmayan şênber be jî, hest, dîrok û zanîn bi awayê giyan, goşt û neynûkê bi hev ve yekgirtî ye. Mîna arkeologekî mijarên xwe vedikole û li bêqusûriyê digere. Sembolên bi kar anîne bi giyan û şibandinên xwe kelijandine. Dekor di helbesta wî de jê re bi qasî hêma û sembolan girîng e. Piraniya babetên xwe ji mêjûyê hîlbijartiyê, ew bi xwe jî di mêjûyê de kûr e.

Bengîne ziman, çand û dîroka Girekî ye. Kavafîs, Erotîzm bi awayekî sayî raxistiye ber çavan.

Her çiqas heftêsalî diçe ser dilovaniya xwe jî, Seferîs dibêje “berhemên bedewtirîn ku wî ê hê biafirandana hebûn, nîvco man”. Kavafîs bi xwe jî dibêje “hîn bîst û pênc helbestên ez ê binivîsim heye”, lê dîsa jî di helbesta nûjen a Girekan de bêhempa ye. 1904an de pirtûka xwe ya ji çardeh helbestan pêk tê diweşîne. Ew pirtûk her çi qas ji bo rexneyan nayê şandin jî, ji rexnegiran re, bi dengbînê dîsa jî tê pêşwazîkirin. Di 1910an de li eynî pirtûkê duwanzdeh helbestên din ji zêde dike û careke din diweşîne û ji bilî vê pirtûkê tu pirtûkan naweşîne.

Di nav helbestên wî de, helbesta wî ya bi sernavê “bajar” helbesta wî ya herî navdar e, di herikandin û hûnandina ristan de ya herî rengîn, cîhewaz, lîrik û xwerû ye ku ev helbest panzdeh salan li ser maseya xwe ya xebatê hiştiye û dû re qedandiye.

BAJAR

Te got, “Ez ê herim welatekî din, zeryayeke din.
helbet ji viya çêtir wê bê dîtî bajarekî din.
Qey qeder e wî, dest diavêjime çî, bi pêşîra min ve dizeliq;
û tu yê bibêjî qey meYTEKÎ veşartî ye dilê min.
Li vî bajarê beyar wê hê pîr bimîne hişê min.
Ruyê xwe çawa diguherim, li kûderê dinihêrim,
derdikevin pêşberî min xopanên reş ên jiyana min,
Salên xwe malmîrat kirin min ew belasebeb kambax kirin”

Tu ê welatên nû nebînî, wekî din deryayan
tu ê nebinî.
Dev ji te bernade ev bajar li eynî kuçan
tu ê bigerî. Li eynî taxan tu ê pîr bibî.
Li eynî malan tu ê por sipî bikî.
Cîhê tu ê heriyê û lê veGERÎ ev bajar e, yekî din hêvî neke
tu keştî, tu rê nîn e ji te re
Li van quncikên piçûk
li van deran tu xwe malxerab bikî
li hemû deverên cîhanê tu ê malxerab bimînî

Ciwanê Abdal

Cîhê Zarokên Cinna

(Xan -kaniya 9 roz)

I- Berê şevê

- Bi rastî ev kar ji me re divê ku em bikin, nema wilo dibe, divê em xwe biguherin, a wa lê dikin û ava dikin bi rengê nûjenî, qene di guhê ga de razayî me ez..!

Narot li ser cihê xwe pal daye, cixareyê dimêje û bi dûyê wê jî dilîze, ji devê xwe ilor dike, giloveran çê dike; gilover her ku dihere, mezin dibe... heta dawî ji hev diperçive û hundur tev mişt mij û moran dike.

Diponije bi mija xwe re, bi vî awayî diramiya bi jina xwe re, Torne, ya nuha zarokan bi zor dike xewê, geh bi tirsandinê, geh bi rûtir-şî; hûr û pir in di ser serê hev re ne... serê xwe hil da û li mêrê xwe vegeand:

- Çima tu ê serê xwe biêşînî û serê me jî, kar û xebata xwe tu ê bi-hêlî û bi destê hina din de berdî...

- Ji min nayê û ez nikarim her evî Kufletê hûr û pir bi nan û cil bikim...

- De ji xwe re lê binêre, ev xaniyê kevn û xir î xirpope! Wî hilweşîne û ji nû ve ava bike. Bi xwedê kî tu ê ji kê re ava bikî, dev ji xwe û vêya berde ha!

- Ji min napirsî ez ê çi bikim? Ez ê vî xaniyê xera bikim û asasa di bin de ez ê xweşik ava bikim ji nû ve. Xelk ê ji dûr ve bîne û em ê xweş fêde û kival bikin, keçê!

Jinik bi cilê xewê ye, kirasekî tenik lê ye û taziyê wê diwêne. Mêrê jinê lê dinihêre, dilbijokiyê ew girtiye bi sarî... Gava herdu pêşîr dilivin di cîhê xwe de û memik belû dibin...

Pal daye û serî daniye ser destê xwe, bi cixarê re dirame, hundurê wî fireh e bi qirçaf û alav e, bi tejk û kulav e, mirov dikare bibêje tişteki kêmtune ye. Bav û bapîrê wî ji mêj ve eşqiyatî û keleşî dikirin, li nav van deşt û çyan, xelk talan dikirin û him dizîn. Narot bi xwe bi vî tiştî xweş dizane û xwe pê paye dike carna û dibêje:

- Ew dema mêran bû, wê demê wiha diviya.

Ev xanî û hin erdê han yên li der û dorê jî, ji talaniyê girtine, bi êrîşa li dû hev, êl û eşîr berbat û sirgunî penaberiye dikirin û gel derxist serê çyan û cîh li wan teng dikir.

Xelk malbata Narot xweş nas dikin û dibêjin bav û bapîrê wan mala Şerûdan e. Çimkî kes nemaye ku bi wan re şer nekirine, bi sût û bê sût, kes nizane ji kû ve hatine û wiha bi çav sorî zorê dikin li vî warî.

Li jinê dinihêre bi tolazî û girêza xwe him dicû jî.

- De werê rakeve, ma gene tu ranakevî?

- Erê, ev tenê li bîra te ye! Hişê te çûye lo! Tu ji vî awayî re jêhatî yî eşed-û-billa binihêre, ez nikarim tu ê bi xwe bikî...

- Erê... her tim tu wilo xwe didî alî.

- Mal û zarok besî min in lo..!

Û her wiha hêdî hêdî bê dengiya şevê ew cûtin wekî her carê...

II- Serê sibehê

1- Kesk

Li gastîne hewşek, ne fireh e û ne jî teng e; berî vê dawiyê odayek mezin avakirî bû.

Li der û dorê dizivire. Ew xweş dizane bi vî xaniyê, lê nuha wek cara pêşîn, nuh dibîne. Bûye keleşek li ber çavê wî, bilind û mezin e.

“Lê lê Êmê... nizanîm jî kîjan aliyê bêmê.”

Kes nizane bê çawa ava bûbû. Ev tişt dîrokî ye; belkî dîrok bi xwe jî nizanibe, ji mêj ve û kevn e û pir xelk li mêvan û him hatine talana wê jî diz û keleş, di dawiya şevên reş de; lê, ma di cîhê xwe de ta nuha û bawer in ew ê her bimîne...

(Lê lê Êmê... nizanîm jî kîjan alî bê mê).

Li der û dorê dihere û tê, ku nîşana qelsbûnê bibîne...

Serê sibehê ye û roj tîrêja xwe berdide xwarê wekî her car, bi ser tevan de.

Law bi navê Dînor û Maz û keçên wî bi navê Çile û Pano û Atêre têne dora wî, ber bi selemeyê dihere, bi pêlikan hildikişe. Waw çendî bilind e! Li ser banî li dora xwe dinihêre, tu kes elaqaya xwe jê nayne. Law alavan digihînê, bivir, bêr û hin mer û tevir, her tiştê xwe baş amade kiriye.

Dest bi kar dike û bivirê pêşîn li seyekê dixîne, du çavê kaniyên xwînê der dibin. Li der û dora xênî dimeşê, qêrîneke hewarî kete guhan; lê got qey ba ye.

Derbe pir bûn bi bivir, bi mer û seyek hilanîn û danîn. Tozek ilor bû mij û moran girt, nema hevdu xweş dîtin. Toz hilm dikir jî dêle-va ba û oksîjenê.

Hilm dikişand û berdida, hin dikuxiyan û hinan destê xwe datanî ber dev û pozê xwe, bi destekî tenê kar dikir, tu kar ji ber wan nedi çû.

Hildihat û dadihat bi pişkê re, axîn û nalîn bi wan dipijiqî, hinan ax û pûş dikolan û diavêtin, çaviyên kaniya xwînê û devê axînan binpoş kirin.

Dikolin; lê pê re Narot dibîne, kûçik û hirçê nava wî dizorin ji birçinan. Nan dixwaze, heta ku digihêje ber, law û keçê wî jî dixwin û hîn jî divên. Her ku hinekî kar dikin, dikin ji birçîbûna û him jî tîbûna ziwa bibin. Avê dixwazin, zû bi zû nagihêje wan û ava kaniyê (xwînê) ya nuha der bûye, li der û dora xanî-pîrozî. Dadikevin yeka-yeka û cota-cot, ax û hin qirşan didin aliyekî, ji bo tîna xwe têr bikin.

Di bin axê û pûş de winda bûye... Çavê kanîkê û him jî cihokên wê... Zimanê wan kişiyaye û çav li wan sor bûne. Tozê lê danî, kes kesî nas nake, ji hev re got û şewra xwe kir. "Divê em vê axê û wî pûşî bidine aliyekî..."

Her şeş-heft, ji ban daketin û rabûn dest bi karê binî kir. Narot li lawan radibû, dibîne ku rêya avê girtine:

- Nalet li we be, hûn li wê derê çî dikin! Bi Xwedê hûn nizanin tu karî bikin kuro! Em ê ji serî de biherifînin û dawiyê em ê axê biavêjin, dolên kerê?!

- Bes lo xurifiyo! Tu li wir be û em ê li vir bin, heh! Heta ji ber hev derkeve.

2- Sor

Bi bêran û bi melêvan ketin nav; ji aliyekî didane aliyekî, lê bê sude bû, ji vir radihêjtinê û li cîhekî din kom dikirin. Dişandî zembîlan û erebanan û tûrikan û dawî nedihat. Kar û barê wan her fireh dibû û bêtir asê dibû. Narot şand dû karkerê bi rojane kar dikin, ku alî wan bikin.

Ji wir jî radihêjtin li cîhekî din kom dikirin. Dawî nedihat û ava kaniyê xuyanedibû. Dengê xwişîne dihat... lê av bi kû ve diçû.

Û her wiha tî diman.

Xelk hatin wan bi gilî û gazinan û bi dijûn û tîfan.

- Hûn çi dikin vê sibehê, çi li we qewimiye... We av li me qut kiriyê û ew ji me re lazim e?..

- Na... av şolî kirine ji serê kahniyê... hûn ê çi bikin ji me..? Hûn ji Xwedê natirsin?

Hin jin û zarok jî hatin, sixêf û dijûn ji wan re kirin. Narot û law û sixurên wî, guh nedan kesî.

- Bes ténê piçekî bêhna xwe fireh bikin, ev tişt ji bo we ye.

Ji toz û mija ilorbûyî kesî xweşik kes nadidît... lê lawên Norat ziman li wan kişiyabû û tîbûnê bi gewriya wan girtibû... Ji ber wilo, baz didan der ve û çi gîha diket ber wan, diçûn û dimêjtin, ku avê jê bidoşin. Lê mexabin tu sûde jê tune bû, tenê tîbûn li wê rastê digeriya, ji aliyekî zor didan kar û çavê kaniyê biparêzin û cihokê paqij bikin...

Dihere û tê, vedigere, roj li wan dere ava, bi xwe rok di bejna asiman deye hîna, belê ji mij û tozê nexuyaye... wenda ye, ji ber kar û finasên van Beşeran;

Cihoka avê piçekî vebû û hin av xuya kir, bang li hev kir bi dengê ketî: Deng kûr tê. Bêhn û hilma xîzîne diafire.

- Werine avê!.. vaye av, hahê vaye av!..

- Ka av?.. Tu bi xwedê kî, ka av..?

Mîna pezê ji ser xwê rabûye... Erê, çima na, tev toz û qirş vedixwin, bi ser rû û serê xwe de dikin û xwêdana ji serê vê sibehê dişon.

Hevdu dahf didin bi pî û milan, him-him ji wan tê, kes kesî nas nake... Baz didin ser serê hev, kî ê berî yê din vexwe.

Bi ser piştê de ketin û paldan li wê rastê.

3 - Zer

Narot deng li wan kir:

- De bes e, bû dereng... Rabin; bes e, rabin kurê min.

Bela bûn dîsan li kuçeyên xênî; dest bi hilweşandinê û herifandinê kirin. Merdiyaq û beşt dane aliyekî ku bi firoşin li Ewrûpa wek antîkayan û şopemayin, yan ji xwe re bi wanan xaniyekî din lê kin.

Her ku ji cîhê xwe derdiketin û digihaştin erdê, dibûn mar û ziya û dişemitîn û bi avê re diherikîn û her kêlîkê ji xwe dizan û pir dibûn li wê holê didan lotikan mîna marê Pêxember Musa, li hemberî cadûbazên Firawûnan.

Her weha ku hin kelpîç radikirin, mar û çêlemar ji ber beştan û merdiyaqan diketin ji nişka ve, li kelmozek mozên sor rast dihatin û bi wan "Narot" û lawên wî û sîxuran jî û him mûzqirtik jî hatin wan bi sedan ji her aliyê de êrîş dikir. Çima war û kişwarên wan xera dikirin. Hinekî di ber xwe de dan, lê bê sûde ye, her yek jî bi xwe aliya, bi wan ve dan; ne yek û ne du, car û ducar.

Kulm li ser çavên wan dixistin, serî li wan diwerimî, hew... ji dest xwe avêtin alav û çî tiştên din û bi destan diqewirandin.

Fêde tune, ji dîwar daketin xwe avêtin û reviyani vi aliyê- wi aliyê lê giş dihatin wan.

Ne ev tenê, heta bi pelçîmoka ji bin beşt û merdiyaqan derdiketin û dihatin wan, yan xwe di avê wer dikirin û baskên xwe yê şil û tev bi mîzê dipijiqandin ser ruyê wan.

Êrîş li wan pir dibûn ji her cîhê û bi pir rengan ji vî aliyê ji wî aliyê. Rev ma bi dest wan. Ne rev jî bi tenê, di wê toz û moranê de heta ax û qirş li serê xwe da dikirin ji dû vedigeriyan. Ew çawa nas dikirin? Ev finas, gava yek ji wan lawan Dînor terpilî û ket bi ser ruyê xwe de û komek ax hebû li rastê, Narot bankirê ji cîhê xwe...

- Lawo axê bi serê xwe dakin û baştir e ger herî be; avê jî bi ser dakin...

4- Rêş û Sipî

Her weha dûr reviyani û li xênî nihêrîn bi xezeb û diran diqirçandin û serê xwe yê werimî dixwirandin bi naperûşkan.

- Yabo çî ji me re lazim e... te di ca me niyo! Û tu ê dawiyê me wenda bike lo!

- Yewel, nalet li namûsa we bê... Bênamûsino her hûn ê wilo baz bidin û birevin; min nizanîbû hûn ew qasî bîzdonek in lo!

Ji dûr lê dinihêrîn. Ev xaniyê kevnar lê bûye li ser vî çavî-kaniya, ku bi navê xaniyê pîrozî ji mêj ve li vê rastê ji hişê xwedê afiriye...

Wek çiyayekî û xelk pê û bi ava wê xwe derman dikin ji nexweşiyê û pir pê sûnd dixwin û tene ziyaretê.

Lê dinihêre û dikuxe, ji pişkan dagirtiyê kîn û dixs û lawên xwe û hîn sîxurên xwe êrîşî kar dîke û gûr dîke ku vegerin dîsa.

Kes bi pêş de neçû, gavek li pêş, du gav li paş û kelmûza mozê sor û mûzqirtik û hin pilcimok çî mêt û kelmêş... Ezman heta bi aso girtiyê.

Narot deng kir û got bi xîzînî:

- Ger ji çar dîwaran dîwarek bikeve, ê dawî bê!

Kes nelebîfî û ruyê wan bûbû wek yên berazan... Bû himehima wan û serê xwe veşartin û di nav tiliyan re li hev dinihêrîn, li bavê kal venedigerand.

- Bênamûsno! Bêkêrno! Serpêlno! Dîwêrek e hûn nikarin hilweşînin, dîwêrek tenê, ew ê gişkî hilweşîne.

Narot baz da binê dîwêr û bivir bi destê xwe girt, piştî serê xwe bi herî kir, got “ya Allah û ya Xwedê” û bi dîwar ket, guh neda kêzikan “lawiren firok” yên li der û dora wî divinînin û pê ve didin.

- Dîwaro, bikeve! Bikeve!

Dîwar hejiya û dengê girî pê ket.

- Dîwaro, bikeve! Bikeve!

Û na welleh, dîwar ket û toz ilor bû, mîna babelîskê zîz bû heta bi ezmanê jorî... Zirav û dirêj û stêr hildihat û dadihat, keriyê ask û pezkoviyên dihatin û difiriyên.

Baran barî... heyv li rokê siwar bû.

Û qêrînek mezin û erd çiriya... Agir pijiqî mîna volqan verşiya... Dawiyê dîwar ket bi ser Narot de û qêrînek wek zirîna keran û orîneke lawîran jê hat û vemirî.

- Lo lawo... çi bela we ye hûn çiyên dipûşînin.

Yekî din digot:

- Ev xanî pîroz e... “Ocax zaddene”...

Lawek ji wan bi zimanekî dirêj got:

- Na... ev cîhê Cinnan e, ev cîh ne xalî ye.

Bi rastî zaroyên CINNAN tê de dijîn ji mêj ve.

Ji hev re got û serî hejandin.

Ahmet Telli

Di berfê de şop

Şopê dihêlim li ser berfê bila nêçîrvan bi pey min bikevin
Bila min bikujin li qiraxa newalekê ma ne dinya
Newaleke her dike xumexum bû ji xwe.

Şopê dihêlim li ser berfê bila nêçîrvan bi pey min bikevin

Navê xwe dinivîsim li ser berfê û fikîna xwe mîna qêrînekê
Bilind dike û xwe digihîne min pûka li dû min
Ji daristana spîndaran şaxekî dişikîne û jê dibe navê min

Rabirdûya min bi bêdeŋgiya berfê tê vebirîn êdî
Bîraniyên min qeşa girtine evînen min şewata berfê
Umrê min hebeke berfê ku li serê tiliyên min dihele

Şopê dihêlim li ser berfê bila nêçîrvan bi pey min bikevin

Gava berf dibare bi tometan keser dikeve
Ez dibêjim ku berf û keser lênûska seyrê ya evînekê ye
Tenê bi rêyan û jihevqetînan gengaz e vegotina wê

Şopê dihêlim li ser berfê bila nêçîrvan bi pey min bikevin
bila min bikujin li qiraxa newalekê bila min bikujin
Bi hakehakekê ez ê lêxim û herim ji deştên berflêgirtî

Divê helbestvan bêne kuştin jiyîn li wan nayê...

Ji tirkî: Elîxanê Şido

Bextewariya îdeolojîk

Remezan Alan

Ereb Şemo

Hin nav, li beriya hebûna xwe hene; qey meriv dibê gavek li pêşiya xwe ne. Ev nav, li ser hiş û hişyariyan bûne kûlt.

Dikarim bi hêsanî bibêjim, ev taybetî, ji eşqa “gotin” û “guh” tê pê. Destgirtiya gotinê guh, bi vî awayî guhbelî dibe û daîreya bandora xwe dihûne. Hin caran, me li ser kirin, xebat, jiyan û berhemên kesinan tu tişt nexwendibe jî bi xêra vê daîreya razber, em dibin xwediyê zanînekê. Lê ev zanîn, çi gotinkî û çi bihîstokî be, deriyê mythosê(*) vedike. Hingê ew zaniyarî, bêbingeh bilind dibe û zanebûneka tiral tîne pê.

Hê nû dibînim ku tiştê ez di derbarê Erebe Şemo de dizanim (ya rastî, yê ku nizanim), li ser vê teweriyê bûne. Ev nav, naxwe, bi gotin û guh ketibû nav repertuara min. Piştî xwendina du romanên wî, ez fêhm dikim ku ji vê repertuara pasîf hê nû xelas dibim.

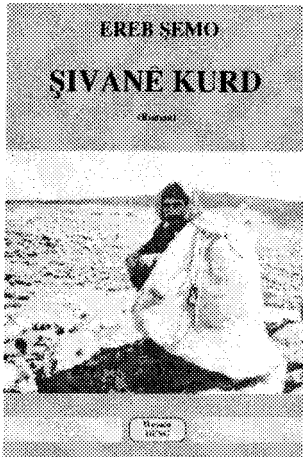
Di vê nivîsê de, tiştê ku bi metnê, tenê bi metnê, hîn bûme ez ê ji we re pêşkêş bikim.

I

Romana Şivanê Kurd, ku li ser wê “roman” dinivîse, di sala 1935an de, li Tiflîsê çap bûye. Salên beriya şoreşa 17an, salên şoreşê û salên komsomol û kolxozan tîne ziman. Ji xwe meriv dikare vê vegotinê bi sê beşan çarçove bike.

Ev vegotin heya rûpela 81ê -ku bi temamî 112 rûpel e- wekî otobiyografiyekê ye. (Ji ber ku Erebe Şemo bi navê xwe dest bi çîrokê di-

ke û pê ve diçe.) Rewşa malbatê, salên zarokatiyê, şivanî, xortanî, şer, tevgerên siyasî û xwenasîn, şopa **bildungromanê** diajo. Lê ev vegotina zimansivik û herikbar, di dawiya romanê de, di beşa “Kurdên Alagoz” de, dev ji serpêhatiya leheng û kîpa vegotina xwe berdide. “Ez û min” dibe “ew û wî”. Ew qewimînên ku bi şahidiya Ereba Şemo têne bilêvkirin, dorê dide perspektîfeke din. Vebêjer xwe bi paşve dikişîne û kirasekî din li xwe dike. Nizanim çima, nivîskar di ser jiyana xwe re gav dide û tê ser tenqîşteke din?

Her çi qas piştî rûpela 81ê êdî yekî din, Misto, derdikeve sahneyê jî, ev pêşanî hem ji aliyê bilêvkirinê, hem ji aliyê şeweyê û hem jî ji aliyê cûreyê ve derbeke xedar dixwe. Belê, ji aliyê cûreyê ve jî dixwe, lewre em nikarin bibêjin ev vegotin otobiyografîk e! Ger wisa bûya, pêwîst bû ku seranser bi “ez û min”ê bihata bilêvkirin. Lê nivîskar ji qisetê re sitariyek peyda nekiriye.

Ha, xwendevanên jîr -yên ku Şivanê Kurd û Jiyana Bextewar bi danberhevî xwendin-dikarin bibêjin, “yaw, lehengê beşa dawî Misto jî Ereba Şemo ye!” Rast e. Bi rastî jî wisa ye. Li cîhekê Şivanê Kurd, “Bi rastî ev Misto kî ye? Hûn giş baş dizanin ku bavê wî û ew bi xwe li cem tirk, molokan, ermenyan û kurdan şivan bûn. Tu cara, ji olçekê bêtir zadê wan û ji kerekî pê ve tu dewarê wan nebûn”(1) tê gotin. Ev taybetî, tev li Ereba Şemo tên. Yeka din, di Jiyana Bextewar de, Misto dîsa şoreşgerek e û bi Akademîk Orbelyê Kurdolog re dixwaze li ser alfabekekê bixebite. Ew dê bi wî re li ser çanda Kurdên Qafqasyayê bixebite. Di rûpelên 194 û 195an de ev yek tê gotin. Dema ku em li jiyana Ereba Şemo dinerin, em dibînin ku wî di 1929an de bi Akademîk Hovsêp Orbelî re, ji bo alfabeke kurdî pêwendî daniye. Yanê her du Misto yek in û du siyê Ereba Şemo ne.

Lê ji bo çi, ji ber çi Ereba Şemo di vê vegotinê de xwe daniye aliyekekî û bi navekî din qedandiyê çîroka xwe? Tu bersîva vêya tune ye û bi baweriya min, ev hûnandina keyfî, xisareke mezin daye vegotinê.

Em dikarin bibêjin di Şivanê Kurd de tehlîla psîkolojîk nîn e. Ya Ereba Şemo bi xwe jî nîn e. Ji ber ku gava birayê wî Derwêş terka vê dinyayê dike, li ser vê tu tişt nayê gotin û dîsa dema wextekê mirina

bavê xwe dibihîse jî di derbarê hestên wî de tu tişt nayê gotin. Ev herdu tecrûbeyên mezin û jandar wekî pelweşînekê tê vegotin. Ji xwe, gava mebest nîşandayina pozberiya çinî ya navbera beg/axa/şêx û gundiyan be, dê “cîhana hundirîn” ne rêgazek be! Bingeh dê şerê serdestan û bindestan be. Belê, ev yek bala Ereb Şemo dikişîne. Lewma rastiya kesan a derveyîn bi pêş ve derdixe. Di beşa dawîn de êdî dê çêla jiyanê serbixwe, wekhev û ji mêjokiyê dûr bike û ji bo vê yekê jî pêvajoya devtûj dê bê vegotin.

Lê divê nivîskar tenê çela tekoşîna çinî neke, rêberên wê jî nîşan bide. Lewma li hember kedxwaran, di dawîya vegotinê de, gundî û xebatkar radibine ser piyan û ji bo jiyanê hevpar ala sor bilind di-

Roman beriya her tiştî xwediyê korsa bûyerê ye. Lê korsa bûyera Şivanê Kurd nîn e. Her çi qas nêzîkahî li “romana otobiyografîk” kiribe jî, bo hazîriya romana Jiyana Bextewar taslaqek e ew.

kin. Di vê beşê de vegotin bo temaşeya hereketa bolşevîk şibakeyekê vedike û Ereb Şemo, wekî her bolşevîkê bawermend, li ser gundî, feqîr û xebatkaran, bandora vî bayê nû li ber çavan radixe. Lê ez nikarim bibêjim ku vê yekê bi awayekî “hûnerî” dike. Na, ji ber ku tu tehlîla vê guherînê nake. Tenê guherînek diqewime û qewimîna vê guherînê tê vegotin. Bi xêra yê wekî Misto, bi propaganda û ajîtasyonê civat diguhere û bi dû re zîncîra desthilatiya kedxwaran dişkîne...

Ji xwe di pir cîhan de nivîskar dev ji bilêvkirina romanê berdide û şîrove, bawerî û fikrên xwe pêşkêşî me dike. Mesela;

“Belê, li çola û li beriyê, di nav tehtan de û di newalan de, ji van kurdên reben re, bi tenê Hikmê Soviyetî bextiyarî, xweşî, azadî û pêşveçûn anîn...”(2)

Li ser vê xetê vegotin methê dadmendî û xweşiya rejîma nû dide di pir ciyan de û bi vî rengî di quncikekî edebiyata **partînost** de cîh digire. Lê ez ê bêhneka din werime ser vê mijarê.

Ji aliyê şêwe û hûnandinê ve du-sê derzê din yê vê vegotinê hene. Pêşî, di navbera beşan de, girêdaneke organîk nîn e. Hebûna beşan, destpêk û dawî, ne bi bala zanebûnekê ne; pariyekî belawela ne. Mesela di beşa “Daweteke Eşîm” de, piştî hin agahiyên folklorîk, daweta Emînê tê vegotin. Lê di eynî beşê de; “Eve salek e ku Emîne mêr kiriye. Li gora hesabê wê ev sêzde heyiv in ku hatiye mala Bro.”(3) tê gotin. Ji xwe di qisekirina serpêhatiyê de lez û bezek heye. Ev yek jî, du xisaran dide vegotinê:

1- Ji lez û bezê, lehengên vegotinê bi awayekî kûr nayên danasîn; ku ev yek ji bo her romanê ferz e.

2- Lazimî û nelazimî ji hev nayên veqetandin; lê belê roman, pariyekî jî veqetandina van her du tiştan e.

Lewma ez dibêjim “vegotin.” Roman beriya her tiştî xwediye korsa bûyerê ye. Lê korsa bûyera Şivanê Kurd nîn e. Her çî qas nêzîkahî li “romana otobiyografîk” kiribe jî, bo haziriya romana Jiyana Bextewar taslaqek e ew.

EREB ŞEMO
JIYANA
BEXTEWAR

II

Jiyana Bextewar bi taswîra gundekî, gundê Dêrikê, dest pê dike. Gundî, bi xebata xwe ya havînê mijûl in. Li ber pez, bender, baxçe û zeviyên xwe ne... Di nav vê rewşa rûtîn de ev xebera ha tê: Silêman Beg, qeymaqam û milazimê padişêh hatine gund!

Ev bûyer, bi dû re, çarenûsa wî û bîst gundê din diguherîne. Ji ber ku ev ne xebereke xêrê ye. Kesê ku hatine, ji bo bac û xeracên

salane hatine. Ji xwe piştî bêhnêkê diyar dibe, ku ew ê ji gundiyan du hezar pez û pênsed bar genim bistînin, li ser navê padişahê Romê. Bi gazgaz û bertîlan, ev yekûn tê hezar pez û du sed bar genim. Lê gundî wek navê xwe dizanin ku hê sal neqediyaye, ew ê careka din bîn û wan talan bikin dîsa. Lewma bo jiyaneke nû, li şeveka tarî, berê xwe didine ûriseta wî zemanî; dawiyê jî li dora Nexçivanê bi cîh dibin.

Sedema vê koçberiyê, xwesteka xilasbûna ji zilma kedxwaran e. Ji ber ku keda wan her sal diçe, dikeve xezîneya padişêh, bêrika milazim, karmend û begên milên wî. Lewma, bi çavê hêviyekê û sitariyekê li wî welatê nû dinerin. Bi hin aliyan ve, welatê çarî, ji desthildariya Romê biwijdantir dixuye. Gundî pir kêfxweş dibin di serî de. Lê piştî çendekê, dibînin ku sazûmana civakî ya vî welatî jî li ser kedxwarî û mêjokiyê ye. Belkî bacên wî bi qasî yên Osmaniyan giran nîn in, lê rêk û pêka vî welatî jî, kûlak(*)an dike desthildatdar. Gundî, bi “angarya”yên wan perîşan dibin; di destê wan de tişteke berhev nabe; bi nan û zik in. Li vir jî di şûna Silêman Beg de, Mîrza Beg, Salih Beg, Mistefa Beg, Teyo Beg, Meşedî Abbas Xan û Taşnaq hene... û rêka Êrisetê, ji xwarin û milkkirina kedê re rê dide ziç û kirniyan.

Li aliyekî xizanî, li aliyê din dewlemendiyeke gemperstûr!.. Ji xwe rêgaza pevçûna vê romanê jî ev e.

Hilberîna civatekê dema li ser pišta çanayî û xwedîkirina heywanan be, elbet dê tekoşîna çînî jî di navbera gundî û began de be. Ji yana Bextewar, xwe li ser vê tezê dilivîne û bi vî rengî panoramayekê nîşan dide. Hema bibêje heya nêvî, lehengekî berbiçav yê romanê nîn e. Mebesta nivîskêr ew e ku ji wê dewrana serobino, ku ji talanan, koçan û kuştinan tê pê, hin zolakan bide. Lewma heya nêvî, korsa bûyereke zelal a romanê nîn e. Yanê rêzîkirina teferuatan heye. Dramên ferdî û civakî, di nav hev de, ji hev cihê û carna jî li rexê hev in. Û rewşa wê dinyayê, bi ser pevçûn, kuştin, talan û kedxwariyê tê pê...

Û dû re “Şoreşa Oktobêr” pêk tê. Salên şerê hundirîn dest pê dike. Lê bolşevîk roj bi roj tekoşîne geş dikin û parseng û mêzîna rêdanan diguherînin. Di van beşan de pesindayîna Lenîn û bolşevîkan derdikeve pêş. Gundiyên ku ji vê tevgerê agahdar in, li hember kedxwaran dengê xwe bilind dikin. Û dû re, piştî qedandina şerê hundirîn, bo jiyanê azad û wekhev, êdî pêvajoyeke nû dest pê dike. Milk, bi gundiyên bê milk têne parvekirin. Kolxoz têne saz kirin. Hingê, jiyanê “bextewar” jî dest pê dike.

Di van beşan de, em dibînin ku gundî, êdî ne bi zorê, bi coş û heyecanê dixebitin; govendê digirin û stranan dibêjin. Êdî xebat ne bo angaryayê ye, bi dil e. Û ev hevokên li jêr jî, ji bo nîşandana wê dewr û dewranê hatine nivîsîn:

“Aliyê klûbê dinê, hinda mekteba gund, ringîniya defê bû, cahil ketibûne govendê, ji xwe ra kêf dikirin, dilîstin.

Hine kal jî başqe xwe re rûniştibûn, derheqa otaxê teze de xeberidan. Hineka digot, gerekê sibê herin kêrana bînin, bana elektrîkê ji gund bibine goma pez û bêderê, wekî şevê di bêderê da ber ronkaya elektrîkê nan bikutin.

Hine qîz, hê ji xebata mala xwe vala nebibûn, qeynter û cêrê wan li ser mila bûn, lez çûne kaniyê, avê bînin wekî ew jî herin xwe bigihîne def û zurnhe, bilîzin..”(4)

Lê belê eynî ew sal in ku bi navê “li hember kûlakan şerê çînî” pevçûn dest pê kiribû û rezervên toximan hatibû misaderekirin. Li wan salan, 1930, bi tenê li Ukraynayê nêzikî 4-10 milyon insan ji xelayê serî danîbû. Nêzikî 25 mîlyon gundî di kolxoz û sovyetan de hatibûn xebitandin û dewlet, keda wan bi buhayekî erzan kirrîbû.

(Rastiya romanê, çima ji vê rastiya heyî dûr e, ez ê pişt re werime ser.)

Eve tam di van beşan de, di beşên bextewariyê de, lehengekî romanê çêdibe. Ya rastî roman, li gora teza xwe lehengekî dertîne pêş: Sehîdê Emerîk! Sehîd, ferdekî vê sazûmana nû ye ku li ber çend rêdan hatine raxistin. Ev taybetî ji aliyê Sehîd bi xwe tê eşkerekirin:

“Partiya bolşêvîka ronîya rêya xebatçîyan e. Ronîya gundiye kesîb û zehmetkêşan e, wekî Lenîn-Partiya bolşêvîka nebûya, gelo kê îzin bida ewladê kurda yê kesîb, wekî bê bajarê padşê û bê pere, bi kincê rind û xwarina baş bixwe û hîn be.”(5)

Bi rastî, roman, bal û dêla xwe dide vî kesî ku bi nîrxên nû gihîştîye. Sindanê romanê êdî ev kes e. Sehîd: Şagirdekî herî jîr yê enstîtuyê ye; lê dema xwendina xwe kuta dike, vedigere gundê xwe û ji bo avakirinê û pertkirina kolxozan dest bi xebatê dike. Dibe katibê teşkîlata partiyê. Şev û rojên wî bi xebatê derbas dibin, û di ber de jî dersdariya zarokên gund dike. Bo adaniya hilberînê li tewl, gom, mal û zevîyan, teftîş dike her tim. Ne qîzên bedew yê li dorê û ne jî xweşiya biharê xwema wî ye; wî, xwe ji pêwîstiyên biyolojîk şûştîye û pê-

Eve Jiyana Bextewar û bi awayekî jî Şivanê Kurd, ferxên edebiyateke wisa ne ku ew jî hezar romanên du libên bextewariyên îdeolojîk in. Lê nivîsandîna wan a bi kurdî, dîsa di tûrê kevneşopî me de, reng û serzêdeyek e.

wîstiyên polîtîk li xwe kirine. Car cara ku diya wî bibêje “Lawo, usa nabe, tu sibê zû diçî mektebê, paşî diçî Hacî-Xelîlê, ji wê derê têyî, qe nayê mal, dûz diçî kolxozê, bêje min tu yê kengê nan bixwî? Kengê tu yê wextê da bêyî malê?” jî, ew, xwe ji xebat û lebatê nakişîne.*

Lê esil, qewîmîna bûyereke din tacekê datîne serê vî şexsiyetê nû. Şerê cihanê yê duyem dema diqewime, fersenda nîşandayîna fêris û qehremaniya Sovyetê dikeve dest. Sehîd ji bo vê yekê, kesê herî minasîb e. Nivîskar eşqa wî ya xebatê diqulîbîne ser welatperweriyê. Êdî ew ê geh bi fenan leşkerên Nazî qîr bike, geh leşkerên dîl-girtî bide peyivandin û derbên xedar li dijmin bixe, geh derkeve li ser topê û ji topkaran çêtir gulleyan biavêje. Mesela di cîhekî romanê de ev têne gotin:

“Carna, wekî topçî qezîyek lê biqewimiya, wê çaxê Sehîd bi xwe li ber topê disekinî, topê agir dikir. Wextê Sehîd topê agir dikir qe gulleke wî vala nedîçû. Faşîstê wê derê yek xilas nebûn, heçî yê ku nehatibûn kuştin jî, dîl girtin.”(6).

Ez çî bibêjim, ew karê ku hesab û kitab divê, bi destê Sehîd bi hêsanî bi cîh dibe!

Di beşên dawîn de, nav û dengê Sehîd li her derê belav dibe. (Û çi ecêb e, ku ji bilî watiniyan tu tiştî nizane vî kesê han; her kes, her leşker jê pir hez dike. Lê belê ne qerfek û ne jî tinazek ji devê wî dipeke!) Rojname behsa fêrisiya wî dikin. Elmanên faşîst, jî, “çawa ku cin ji hesîn bitirsîn” ew qasî ditirsîn. Li gora romanê meriv dibêje qey, Nazî, tenê bi destê Sehîd hatine helakê. Ji ber ku di carekê de bi avtomata xwe 47; careka din bi deste şûra xwe 13 leşkerî dike. Dîsa di cengekê de 7 tana û 5 bronêtransportêr û jî 250î zêdetir leşkerê dijmin bi tevgera wî tene qirkirin. Her çi qas carekê birîndar bibe jî, Sehîd, ji qada şer dernakeve û dîsa diçe ser topekê, bera dide û tanqeke dijmin; bi avtomata xwe jî nêzikî 100 leşkerê Hîtler ji holê radike. Û di ber de jî, di wî şerê giran de, xebata partiyê geş dike, moral dide leşkeran, cebirxaneyê digihîjîne wan û birîndaran ji nav şer derdixe... Ji we roman, bi du nameyên fermanarên artêşa sovyetê, ku pesindayina Sehîd dikin, bi dawî dibe.

Em ji kîjan aliyê ve lê binerin, binerin, Sehîd du wateyan temsîl dike di romanê de:

- 1- Şoreşgerê jîr yê kolxozan yê li hember kûlakan,
- 2- Şoreşgerê mêrxas yê şer yê li hember faşîstan.

Ev îdealîzekirin û erênîyet, Sehîd dike “lehengê romantîk” û romanê jî dike “partînost”. Çima? An çawa?

Sehîd gava ku derdikeve pêş, ji serî heya dawiyê di romanê de, ji aliyê “fazîleta polîtîk” ve, bo xwendevanan dibe mînakeke bêhempa. Divê jî wisa bûya. Çimkî “romantîzma şoreşger” ku Jdanov serok û berdevkiya wê dikir, kesên wisa derdixiste pêş ku gel wan ji xwe re emsal bigire û ji wan perwerde bibe. Bawerî ev bû: Dê di pêşojê de, bi van kesan, barê sosyalîzmê sivik bibûya. Bi zêdebûna van kesan, civat dê zû bikemiliya û pêş ve biçûya.

Divê em bibînim. Sehîd di vê şemayê de cîh digire. Û ev roman bi xwe jî li ser vê îdeolojiyê hatiye hûnandin.

Belê ev tablo, pariyekî bi van gotinên Lenîn dest pê kiribû: “Edebiyat, gerek e edebiyata partiyê be. Lanet li nivîskarên ku ne partîzan in! Lanet li kesê sergewreyê edebiyatê! Edebiyat divê parçeyeke çalakiya proleteriyayê be.” Elbet ev, di şert û mercên taybet de hatibûne gotin. Lê li gora Jdanov, ev gotin, riyeke nû dabû ber edebiyata sovyetê. Lewma bi destûra Stalîn, wî bo edebiyateka parthînost, yanê edebiyateke ku di bin emir û hikmê partiyê de, zend û benda hilanî. Vê feraseta nû, di navbera salên 1934 û 1953an de pir berhem afi-

randin. Lê weki ku gelek rexnegir jî dibêjin, tişteke jê derneket. Dê desneketa jî. Çawa ku George Lukacs gotiye, ev edebiyat ne “tîpîk” bû; ji lewre ne dîrokî jî bû; bêtir şematîk bû. Xwe li ser rastiyeke bêbingeh ava dikir. Heyînê na, xwestin û hisreta heyînekê vedibêje.(7) Lewma emrê wê, piştî mirina Stalîn qediya. Lê li dû xwe goristanek hişt.

Ez wisa bawer im, Ereba Şemo, li nav çarçoveyeke ku ew jî jê muzdarîb e, ma. Bi emrê Stalîn hate nefikirin. Lê wî nefîtiya 19 salên Sibiryayê, ji vê ferasetê nexiste nav rûpelên romanên xwe. Min hê romana “Hopo” nexwendiyê. Lê di pêşgotina Jiyana Bextewar de, ji bo wê, “ew jî behsa jiyana nû ya civata kurdan, guhertin û avakirina kolxozan dike,” tê gotin. Wisa dixuyê, li dijî rastiyan xwe, wî berjewendî û fêrisiya xwe ya hûnerî di riyeke wisa de xerc kir. Ew, li ber tevgerê ruxên dibest bû û wî ji bo zêdekirina mînakên edebiyateke şematîk mil da.

Eve Jiyana Bextewar û bi awayekî jî Şivanê Kurd, fêrxên edebiyateke wisa ne ku ew ji hezar romanên du libên bextewariyên îdeolojîk in. Lê nivîsandina wan a bi kurdî, dîsa di tûrê kevneşopî me de, reng û serzêdeyek e.

*) Di “Ferhenga mitolojiyê” de Azra Erhat, ji bo mythos’ê, gotina bêbingeh, gotina ku hatiye bihîstin, dibêje. (Binêrin r.5).

1) Ereba Şemo: “Şivanê Kurd”, çapa sêyemîn, weşanên Deng, (r. 87).

2) w.n. (r. 106).

3) w.n. (r. 109).

*) Kûlak, di zimanê Rusî de, kesê xwediyê çewlik, arazî, dewar û hespan e; yanê gundiyê milkedar e.

4) Ereba Şemo: “Jiyana Bextewar”, weşanên Deng, çapa Duwemîn (r.218).

5) w.n. (r. 201).

*) Ha! Ev yek jî heye: Di romanê de gelek kes, li gora partînistiyê, bi ber bayê xebatê ketine. Heta bi awayekî hîsterîk! Ji ber ku her kes, heta pîrên nexweş jî (mesela Emerîk), dibêje “Îro ne roja nexweşiyê ye, heqê tu kesî tune nexweş keve” û bi dil û can xebatên kolxozê dikin. (binêrin: r. 208).

6) w.n. (r. 246).

7) Berna Moran: “Edebîyat Kuramîlari ve Eleştiri”, Cem Yayınevi, (r. 55).

Kemîn

Nema dizanim bê jimar in
ku ruyê min
di kemînên bêbext de sor dibû
û bi celebê mirinê re dibîşirîm
şopên lingê min qeysikên gindoran bûn
birînên dîrokê di qesrên bilind de digerînin
min kiras diguhertin di newala çorî
dem û salan de weke maran
her hîmekî min bûye temenekî nîvqurmiçî
şaristaniya dêra Axtemarê
an jî keleha Heskîfê dialastin
gerdenzirava Dîjleyê
kenê xwe yê şolî
bi kilama
zirav
zirav
ziravê
ji evîndariya xortên dilovan re
bejn û bala xwe dişeridand
hûçikê kirasê xwe yê bişaftî
di nav terafa dilê biraştî de vedişart
ji nerînên berbanga gulên sor re...

Yaqob Tilermenî

Pel

Ez li hundirê hêwanê diçûm û dihatim. Tu carî neketibûm girtîgehê, lê hal û hereketên min wek ên girtiyan bûn. Ev bîst roj bûbû ku min destê xwe nedabû pênûsê; tew yekî wek min evîndarê nivîsê... Min nikarîbû rêzîkek jî binivîsanda. Belê! Xwendin û nivîsandin; her dem, rewşa jiyana min baş dipeyitandin.

Şev bû. Serma hebû. Ez nema di hundir de hildihatim. Ez derketim hewşê. Ev du-sê roj, serma zivistanê xwe rêdabû. Carekê derî ji sermayê re vebibû. Her sal vî wextî, çend daran pelên xwe diweşandin, hinekan jî guh nedidan zivistanê, li gora kêfa xwe pel diweşandin. Min tu carî bi taybetî bala xwe nedabû pelweşandinê. Lê cara ewil bû, ez bi weşîna pelekê re veciniqîbûm, tirsiyabûm. Ev pel, pelek ji dara hejîrê bû. Emrê darê nezîka deh salan çêbûbû. Ez her roj di ber darê re derbas dibûm, hebûn û nebûna wê zêde ez eleqedar nekiribûm. Bi ketina pelê heşkûzer, ez hem li darê hem li xwe hay bûbûm.

Pelê hişkûzer temenê min anîbû bîra min. Hê min xwe di buhara emir de dihesiband; hê ez nebibûm sîh. “Jiyan dê weha biherike .. Rojekê ez ê binihêrim ku yekî temendirêj ketiye şûna min Evîn xelas bûne, dost nemanê”. Ez werr li der ve yî demê mabûm: An berî demê, an piştî demê. Bi weşandina pelê, ez hatibûm ser hişê xwe. Li der ve ez ricifibûm, dinya ricifibû, şev ricifibû û jiyana emrê min ricifibû. Tew vê tenêtiyê ez kuştibûm. Tenêbûna ji bo çi û ji bo kê? Min serê xwe bi jor de rakiribû, lê ezman xwiya nekiribû. Heyv û stêrk careke din di newala bêserî û bêbinî de wenda bûbûn.

Bi çavvekirina ji xewê, hin ramanên têkel ên şeva çûyî di serê min de derbas dibûn. Ez derengê şevê ketibûm nav livînan. Bişev, heta si-behê bi Xwedê re peyivîbûm. Min lava kiribû; derdê xwe gotibû; daxwazên xwe diyar kiribûn. Lê kirtînî jî bi xwedê neketibû. Min ji wî bi tenê peyvek jî nebihîstibû. Qey nedixwest bêdengiya xwe xera bike. Vê taliyê ramiyabûm: Ma çi karê xwedê li van deran hebû? Ta-

liyê ji bo ku çîrokekê binivîsînîm, mijûl bûbûm. Min kiribû nekiribû çîroka ku min dixwest binivîsînîm derneketibû ser kaxezê. Ji xwe mijara wê, kesên wê, cihê wê, bûyera wê giş di serê min de cîh girtibûn; ku dor dihat nivîsandinê, tu tevger ji min çenedibû. Min ji berê de dizanîbû; nivîs û nivîskarî ne karekî hêsan e. Gava ku min dest bi nivîsandina çîrokekê dikir, bêje mîna niquteke ava ku di devê kaniyê de diciviya û dixindirî satilê, diherikîn ser kaxeza min. Lê beyana vê sibehê... Serê min pirr diêşiya. Xewa ku min pênc-şeş saetan kiribû, têra min nekiribû. Ji xwe ew jî giş bi xewnan derbast bûbû. Heta min çavê xwe vekir jî xewnên min hîn dihatin bîra min.

Bi çend kulm av, min serçavê xwe şuştibû û vegeyabûm hundir. Sê-çar lib zeytûnên Dêrikê û pariyekî nanê hilatî bûbû taştê ji min re. Ji xwe madê min nedîçû xwarinê; armanc ew bû ku min berî cixarê xurîniya xwe bişkênanda. “Bê cixarê jîyan jî bê wate ye. Ku li ser cixarê tê peyvandin, herkes mîna bijîjkan çavê xwe digirin û devên xwe vedikin. Cixare ne baş e! Çi nexweşî hebin, giş ji cixarê çêdibin! Felan keso lingê wî jê kirin, bêvan keso destên wî jê kirin! Taliya van peyvên nayê. Ji xwe mirov bextreş in, her tiştî li gora berjewendiyên xwe dinirxînin. Tiştên baş nabe mijara gotinan; tiştên xerab, her celeb peyv li ser tê gotin.” Bi şikenandina xurîniyê, min cixareyek pêxistibû. Ku dixanê xwe bera ser kezeba min dabû, ez çî qasî bextewar bûbûm.

“Ez dixwazim vê sibehê berê xwe bidim derekê”. Do ez derneketibûm. “Doh çî ye? Îro çî ye? Çi cudayetî di nav wan de heye? Sibê, pênc rojên din, şeş salên din, wê çî ferqa wan ji îro hebe?” Min hew di hundir de diqedand, diviyabû ez derketama der ve. Li malê ku ez dimam, an li tenetiye an jî li xwekuştinê difikirîm. Ji ber ku armanca jiyana min, nivîs, her car ne bi min re bû. Li gora kêfa xwe carina dihat, carina hubra pênuşa min zuha dikir. Ew hubra ku min bi xwîna xwe diafirand. Ew hubra ku ji damarên min dilop bi dilop diherikî re hê pênuşê. Min digot qey xwîn jî di canê min de nemaye. Van fikran, wexta ku ez di kuçeya taxa me re derbas dibûm, ez mijûl dikirim.

Wek her roj, min berê xwe dabû cihê ku em lê dicivîyan. Dilê min tune bû ku ez herim wir, lê tu alternatîfên din, tu rêyên din tune bûn ji bo çûyinê. Ez ji mirovan gişan aciz bûbûm. Çiqas mirov li dora min rûdiniştin jî, min digot qey kes ji min hez nake. Ji roja ku ez hatibûm vî bajarî, çavên li ser min, ne çavên dostaniyê bûn. Tu tahdeya min li kesî nehatibû, bi tu mirovan re pirsgirêken min çênebibûn; lê, çima

ku min ji wan cuda li jiyane diniherî, çima ku ez ne wek wan bûm, ji min hez nedikirin.

Ez ketim hundir, çend mirovên xerîb ku min ew nas nedikirin, bala min kişandibû. Li quncika çepê sê kesên ku werr dihatin vê derê, rûniştibûn. Li quncika din, Nalîn û du keçik, li hember wan jî Zîr û Zeyat rûniştibûn. Min berê xwe da quncika ku Nalîn û hevalên wê lê rûniştî ne. Ez li kêleka Nalîn rûniştibûm. Nalîn, min bi herdu hevalên xwe re dabû naskirin. Lê her du camêrên din, bi hatina min kêfxweş nebûbûn, bi bişirandineke nejidil, tenê silav li min kiribûn.

Hevala Nalîn, Gulbîn, nas derketibû. Lê ew nehatibû bîra min. Piştî ez rûniştim galegala wan qut bibû. Piştî bîskeke axaftina xwe domandibûn. Vê carê ez jî tev li axaftinê bûbûm. Em li ser bûyerên vê taliyê qewimîbûn, peyivîbûn. Kes li dijî peyva kesî derneketibû. Herkesî peyvên hevdu tesdîq kiribûn. Sedema vêya, hem kesî nedixwest bi ê din re têkeve nîqaşê, hem jî bûyer tiştekî pir êşkere bû. Li çiyayên herêmê şer derketibû. Şerê Fîl û Gêrikan. Wek her tim Fîlan û hevkarîyên wan, bi xedarî cerd avêtibûn ser gêrikan. Ji ber ku mersele pir êşkere bû, tu nîqaş di nav me de derneketibûn.

Galegala min û Gulbîn, Zîr û Zeyat aciz kiribûn. Ji xwe, pir rûniştibûn. Nalîn û Rêzan jî em tenê hiştibûn. Vê carê em li ser tiştên taybetî peyivîbûn. Peyva me hatibû li wêjeyê sekinibû. Min ji wê re behsa xweşbûna hunerê kiribû. Wê jî pêwendiya xwe yî bi helbestê re nişanî min dabû. Mînakek ji helbesta Elluard dabû: “Ezman sayî be jî, reştarî be jî, ku mirov hez neke, nabîne.”

Sohbetê em mest kiribûn. Bi hatina Nalîn û Rêzan em hatibûn ser hişên xwe, sêhra di nav me de betal bûbû. Bi xatirxwestinê em ji hev veqetiyabûn.

Îro jî weha derbas bûbû. Rewşa min î bi şev çawa bû, ya nuha çawa bû? Hê nû rih bi min hatibû. Xwîna damarên min dest bi herikandinê kiribû. Rêzikên çîroka ku ez do li ser fikiribûm, li dû hev kaxeza sipî neqîşandibû. Bêje, dîsa ji devê kaniyê li ser hev xindirîbûn satilê. Min bûyera çîrokê bi dest xistibû. “Çima ez ji pelê hişkûzer dest pê nekim? Ma çîrok ne hin perçeyên piçûçik ên ji jiyana mirovan in?”

Apê Reşo

1.

Apê Reşo ji cot tê malê. Westiyaye û birçî ye. Diya wî tasek tije şîr li ber datîne. Apê Reşo ji aliyê diya xwe ve gelekî bê şens e. Li tasa tije şîr ku hema bileqe dê birije, dinere. Ji ber wê dikeve gumanê.

Li diya xwe difitile û dibêje:

- Rake, rake, ne lazim! Hewalekî vî şîrî heye!

- Wey lawo! Ma qey tu venaxwî?

- Ez vanaxwim, Siltanê! Umrê min ev bû çil sal ku te hê rojekê ji bo Xwedê taseke şîr li ber min daneniyî! Ez venaxwim. Hewalekî vî şîrî heye!

Diya wî rabû, tasa şîr ji ber rahiştê. Di ber xwe de kenîya û got:

- Welle mişk ketibûyê!...

2.

Apê Reşo ji eskeran pir ditirse. Rîtolekî kincên eskeran li ser sergoyekî bibîne, riya xwe ji ser diguherîne. Qet nedixwest ku ew û esker li rastî hevdu bîn.

Pîr bû, lê belê wî baş dizanibû ku bêwîcdaniya eskeran li umrê wî napirse. Ji ber vê yekê, gava eskeran digirt ser gund, heke firseta revê bidîta, radihişt qutî û hesteyê xwe û derdiket. Lê belê hergav firseta revê bi dest nediket.

Rojekê dîsa eskeran girtiye ser gund. Lê hayê Apê Reşo jê çênebûye. Hema dibîne ku esker li hewşê ne. Tu riya revê nemaye. Hema bi lez cillimêjê radixe û berê xwe dide qibleyê. Wê gavê esker bi hêrs xwe li bin guhê derî dixê û dikevin hundir.

Yek ji wan bi hemd û hêla xwe pehînekê li qûna Apê Reşo dixê û wî çeng dike wî aliyî. Bi dijûn, bi hêrs bi ser ve hiltê.

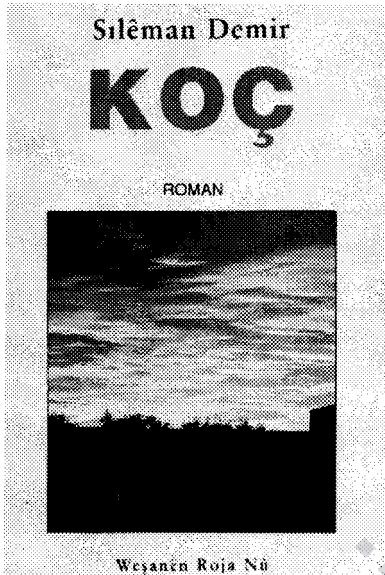
- Kuro, ev ne nîvro ye, ne esir e û ne êvar e. Ka bibêje, ev limêja ku tu dikî, ya çî ye?!

Apê Reşo bi destekî kulêmeka xwe, şûna potîna eskêr difirkîne û bi destê din jî li ber xwe dide, hêdî hêdî radibe ser piyan, li çawîş dinere û dibêje:

- Ev limêja eskerî ye, qumandarê min.

Berhevkar: Selahattin Bulut

Pirtûkxaneya Pelînê

Koç: (Roman, 188 rûpel, Silêman Demir, Weşanên Roja Nû, 1999, Stockholm.)

Silêman Demir di romana xwe de realîteya kurdên belengaz tîne zimên. Çend gundiyan kurd ku ji ber rewşa welêt hew dikarin li gundê xwe bimînin, berê xwe didin biyanistanê û diçin. Serboriya wan û kul û kederên wan, dibe wêneyekî piçûk yê kurdan. Koç ji bo romana kurdî hewleke heja ye.

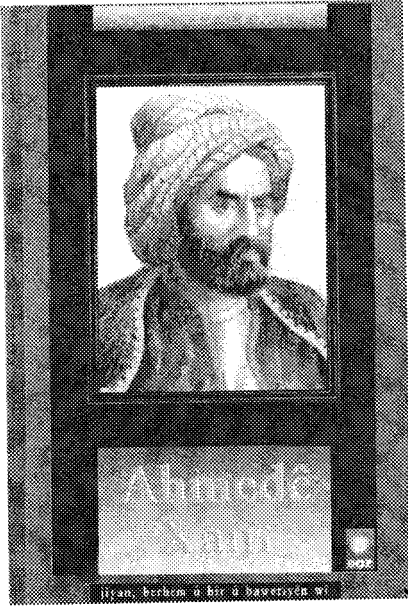
Digel ku piraniya weşanxaneyên kurdan elfabeya bi “i-î” bi kar tîne, Roja Nû “i-i” bi kar anîne. Ev yek di xwendinê de hin astengiyan derdixe pêşiya mirov.

Mirina Kalekî Rind: (Roman, 119 rûpel, Mehmed Uzun, Weşanên Avesta, 1999, Stembol.)

Ev berhema Mehmed Uzun, ku berê jî li Ewrûpayê hatibû weşandin, bi çapa xwe ya nû digihije xwendevanên kurdî. Roman ji devê kesê yekem tê vegotin. Kurdekî rewşenbîr ku li Swêdê dijî, gava ji bo demekê vedigere welêt, li kalekî kor rast tê û bi dû re li rindiya kalo hay dibe û dikeve bin bandora wî. Kalo û vebêjer, xwendevanan jî dikin hevalên xwe û li ber dengê bilûrê rûdinin.

Di romanê de hebûna hin xeletiyên gramerê û tashîhê, di xwendinê de zehmetê jî bi xwe re tîne.

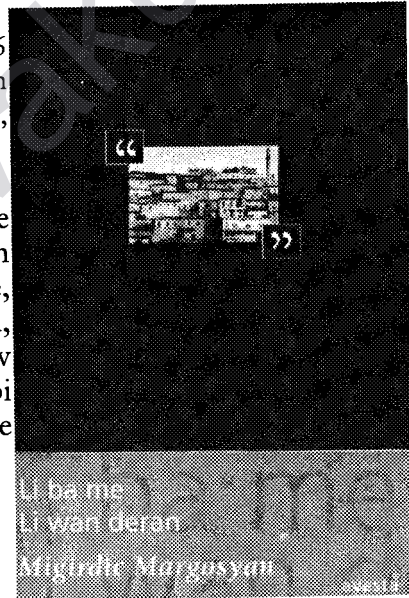
Ahmedê Xanî: (Lêkolîn, 336 rûpel, Murad Ciwan, Weşanên Dozê, 1998, Stembol.)

Berê jî li ser jiyana Ahmedê Xanî û bîr û baweriyên wî, hem bi zimanê kurdî hem bi zimanên din, gelek carî lêkolîn hatibûn kirin; lê vê carê Mûrad Ciwan, bi lêkolîneke zanistî, dike ku mirov bikaribe bi rehetî bibêje “li ser Ahmedê Xanî pirtûka herî biserketî.”

Di pirtûkê de Mûrad Ciwan bi mînakên li ser jiyana bîr û bawerî û berhemên Ahmedê Xanî disekine.

Li ba me Li wan deran: (Çîrok, 96 rûpel, Migirdîç Margosyan, wergêr: Rûken Baxdû Keskîn, Weşanên Avesta, 1999, Stembol.)

Migirdîç Margosyanê ku bi xwe ermenî ye û di nav kurdan de mezinbûye, di çîrokên xwe de behsa “ba me, wan deran” dike û ermenî û kurd, xiristiyan û misilman û dêr û camî tev li hev dibin û di nav çîrokên wî de bi wergera Rûken Baxdû Keskîn digihije xwendevanên kurdî.

Qutîka Posteyê

Berpirsiyarên Kovara Pelînê yên hêja,

Di vê dema dijwar û giran de, derxistina kovareke çandî, toreyî û bi zimanê me yê şêrîn, gaveke girîng û hêja ye û cihê pesindayinû dilxweşiyê ye.

Bi dilekî germ ez vî karê we pîroz dikim, hêviya min ew e ku ev kar bi asteke bilind berdewam bibe.

Bi rastî dilê mirov pirr xweş dibe dema ku li hember bahozên van kuştin û talanên ku dixwazin zimanê me ji holê rakin û me lal bihêlin, hûn bi mêranî serî hil didin û xwe dispêrin vî karê pîroz.

Bi hemû hêz û îmkanên xwe em bi we re ne.

Helîm Yûsiv

Ji xebatkarên Pelînê re,

Berî ku ez bi çend gotinan dîtina xwe ya di derheqê vê gava we ya hêja û birûmet de bibêjim, ez redaksiyona Pelînê ji bo zimanê wê yê xweş î şêrîn ji dil û can pîroz dikim û temenekî dûr û dirêj ji bo wê dixwazim.

Belê, bê guman berî Pelînê jî hem li welêt û hem jî li Tirkiyeyê bi zimanê kurdî hatiye nivîsîn û kêmkê zêde hê jî tê nivîsîn. Ji xwe, tiştê ku em şad hiştine û em ji wendabûna zimanê me bê hêvî nekirine jî ev e, lê bi ya min di vê demê de, ku piraniya nivîsîna zaravayê kurmancî ketiye derveyî welêt, nemaze welatên Ewrûpayê û ji nav wan jî Swêdê, lêzêdekirina kovareke edebî ya nêzî welêt bi zimanekî hemtayê kovarên ku li Ewrûpayê derdikevin, hem cihê şanazî û dilxweşiyê ye û hem jî hêviya zêdebûna nivîsîna bi kurmancî li deverên cihê dide mirov...

Bi hêviya serbilindî û berdewamiyê ber bi pêş ve, bê pesindayinê zêde ku ez bi xwe jî qet jê hez nakim, ez dixwazim ku dilxweşiya xwe ya ji bo derketina vê kovarê pêşkêş bikim.

Emîn Narozî

Ji Pelînê re

... Xebata çandî, xebata hunerî, xebateke dîrokî û pîroz e. Ji ber vê yekê jî derketina Pelînê ez pir dilgeş kirime. Hemû xebatkarên Pelînê pîroz dikim û ji teva re serkevtinê dixwazim.

Dost Çiyayî

Kedkarên Pelînê yên hêja,

Di serî de ez dixwazim we ji bo karê we pîroz bikim.

Wê êvara çûyî, em çend mamoste li malekê vexwendiyê şîvê bûn. Dema em li benda şîvê dipan, hevaleyê min hema ji nişka ve got “kovareke nû bi kurmancî dest bi weşanê kiriye...”

Çend roj şûn ve kovara rengîn “PELÎN” li sûka Amedê li ber çavên min, wek stêrkeke asîmanê welatê min diçirisi...

Dixwazim bibêjim heke kursiyeye edebiyata gel were danîn di temelê Unîversîteya Pelînê de, dê xwendekar jîrtir bigihêjin.

Bi min nivîsên xweştir, ên Mustafa Aydoğan û Silêman Demîr bûn. Hevpeyvîna bi Mehmed Uzunî re jî hêjayî pesindayinê ye.

Dise wa pîroz dikim, hûn bijîn.

**Ayhan Bermereto
Mamostayê zimên**

Ji yên ku mil û cil û kil dane Pelînê re

Ji we re,

Xebata we pîroz e, helwesta we pîroz e...

Pelîn hewcedariyeye pîroz e!

Di vî kar û barê giranbuha û berz î berz de, ez we dilînên xwe yên herî kûr pîroz dikim.

Heta ku li Bakûr kovareke ji Pelînê ‘spehîtir’, ‘lawtir’ û ‘delaltir’ dernekeve, ez Pelînê bi tu kovaran nadim.

Mîna xwendevanekî kêfxweş im, mîna helbestvanekî dilşad im.

Silavên min ji hemû xwendevan, nivîskar û helbestkarên Pelînê re...

Arjen Arî

Berpirsiyarên Kovara Pelînê,

Vê dema dawiyê, şoreşeke rewşenbîrî û wêjeya kurdî derketiye holê... Dema ku Pelîn gihişt destê min, ez pir bi xwendina gotarên ku di nav rûpelên xwe de himbêz kiribû mijûl bûm. Bê guman, weşandina kovarên weha û di nav astengên tevlihev û bi taybetî li bajarê Stenbûlê, cihê paybilindbûna rewşa zimanê kurdî ye, ev zimanê ku pêwîst e em ji bo wî çalakiyên girîng û bizavên xurt û berxwedaneke berfîreh bikin, da ku em bikaribin vî zimanê şêrîn ji wendabûnê biparêzin...

Hevalên hêja, Mîr Bedîrxan şevê jî ranewestiyaye, her êvar dibe mêvanê kurdekî xêrxwaz û dilsozê zimanê kurdî. Vêca, bila birêz Silêman Demîr li ser vî zimanî qet netirse...!

Careke din ez weşandina kovara Pelînê pîroz dikim.

**Bêwar Îbrahîm
22/04/1999. Qamişlo**

Hejmar 4. derket...

Serbestî

Siyasi Fikir Dergisi

Sayı: 4 • Mar.Nis.May 1999 • 3.500.000-TL.

ÖCALAN VAKASI

- Ahmet Zeki Okçuoğlu • Mehmet Erbaş
- Kendal Nezan • Daniella Mitterand • Matthew Hand
- Michael Howard • Josef Joffe • Osman Aydın • Al-Majalla

Kürtlerin Demografik Devrimi ve Sosyo-Politik Etkileri *Mehrdad R. Izady*
Kürt Nüfusu, "Saatli Bomba" *I. Şerif Yanlı*

Silahların Gölgesinde: Türk Dış Politikası ve Kürt Sorunu *Henri J. Barkey*
Kürdistan Yahudileri *Shifra Epstein*

- Rebwar Fatah • Dilşad Barzani • Ö. Özmen • Süleyman Nazif
- Harputlu H.B. • Helmuth von Moltke • Patrick Cockburn

Bir Cinayetin Anatomisi